

Functionele kerndoelen Nederlands (definitief concept)

INCLUSIEF TOELICHTINGSDOCUMENT

Functionele Kerndoelen Nederlands (definitief concept)

Speciaal onderwijs:
*voor leerlingen die zeer moeilijk leren
en leerlingen met een meervoudige
beperking.*

Voortgezet speciaal onderwijs:
*voor leerlingen die uitstromen naar
dagbesteding of naar arbeidsmarkt.*

November 2024

slo

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Verantwoording

2024 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Dit is een uitgave van:

SLO, in opdracht van het ministerie van OCW

Aan deze kerndoelen hebben meegewerkt:

Vanuit SLO: Stephanie Kastelein, Eveline Otter, José Lodeweges en Jantien Dhont
Leden van de expertgroep (v)so Nederlands

Informatie

SLO
Postbus 502, 3800 AM Amersfoort
Telefoon (033) 4840 840
Internet: www.slo.nl
E-mail: info@slo.nl

AN: 1.8055.874

Inhoudsopgave

1. Inleiding	6
2. Leeswijzer	9
3. Karakteristiek functionele kerndoelen Nederlands	10
Kenmerken van het leergebied Nederlands	10
Samenhang binnen het leergebied	10
Samenhang met andere leergebieden	11
Nederlands voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften	11
4. Overzicht domeinen en functionele kerndoelen Nederlands	13
Overkoepelend	14
Kerndoel 1 - taal- en leesomgeving	14
Kerndoel 2 - taal in de leergebieden en praktijkvakken	16
Domein A communicatie	18
Kerndoel 3 - luisteren en/of lezen met begrip	18
Kerndoel 4 - doelgericht communiceren	20
Kerndoel 5 - creatief taal gebruiken	22
Kerndoel 6 - bronnen verkennen	23
Kerndoel 7 - doelgericht gesprekken voeren	24
Kerndoel 8 - gesprekken voeren om te leren	26
Kerndoel 9 - reflecteren op taalactiviteiten	27
Domein B taal	28
Kerndoel 10 - vorm en betekenis van taal	28
Kerndoel 11 - spelling, formulering en interpunctie	30
Kerndoel 12 - talige identiteit	31
Domein C literatuur	33
Kerndoel 13 - leesvoorkeur	33
Kerndoel 14 - literaire teksten	35
Begrippenlijst Nederlands	37

Voorwoord

Op weg naar nieuwe kerndoelen voor het speciaal- en voortgezet speciaal onderwijs!

Alle leerlingen hebben recht op goed onderwijs. Onderwijs dat hen helpt in hun ontwikkeling. Ook wanneer je als leerling zeer moeilijk leert of een meervoudige beperking hebt. Wat moet je kennen, kunnen en hebben ervaren in het onderwijs om mee te kunnen doen in de samenleving? Wat moet je hebben geleerd voor een goede voorbereiding op passend werk of dagbesteding? Deze vragen stonden centraal bij het ontwikkelen van functionele kerndoelen.

De huidige kerndoelen voor het speciaal onderwijs (voor zeer moeilijk lerende leerlingen of meervoudig gehandicapte leerlingen, 2010) en voor het voortgezet speciaal onderwijs (gericht op uitstroomprofielen dagbesteding en arbeidsmarkt, 2014) zijn verouderd. Bovendien zijn de doelen niet samen met de kerndoelen voor primair onderwijs (2006) en voortgezet onderwijs (2006) ontwikkeld. Juist nu het gehele curriculum voor het funderend onderwijs wordt geactualiseerd, is het van belang om de kerndoelen voor alle leerlingen te actualiseren. Daarom volgen deze sets functionele kerndoelen (definitief concept) kort op de oplevering van de definitieve conceptkerndoelen Nederlands (voor po, onderbouw vo en (v)so met uitstroomprofiel vervolgonderwijs). Op deze wijze sluiten de functionele kerndoelen qua inhoud en opbouw aan bij die sets, maar met passende inhoud afgestemd op de onderwijsbehoeften van deze leerlingen.

Mijlpaal voor het (voortgezet) speciaal onderwijs

Met de oplevering van deze functionele kerndoelen (definitief concept) bereiken we een belangrijke mijlpaal voor het onderwijs in Nederland: het curriculum voor het (v)so wordt vernieuwd. De laatste formele stap is het vaststellen in wet- en regelgeving. Daarna gelden deze kerndoelen voor alle (v)so-scholen.

Voor de kwaliteit van het onderwijs is meer nodig dan een landelijk curriculum. Actuele functionele kerndoelen zijn een belangrijke voorwaarde, maar geen garantie op goed onderwijs. De werkelijke kwaliteit van het onderwijs vindt plaats in de school, bij dagbesteding of op de werkplek. Voor een goede vertaalslag van doelen naar passende onderwijsactiviteiten, didactiek en toetsing is de rol van leraren, begeleiders en schoolleiders namelijk cruciaal. Zij weten waar hun leerlingen staan, wat zij nodig hebben om de leerdoelen te bereiken en welke aanpak effectief is.

Samen met het onderwijsveld

Met trots presenteren we de functionele kerndoelen Nederlands (definitief concept). SLO heeft samen met expertgroepen (v)so, met daarin leraren en (vak)experts met veel kennis

over deze doelgroepen, gewerkt aan de functionele kerndoelen. We willen alle experts en alle andere onderwijsprofessionals die feedback hebben gegeven of mee hebben gedaan aan de fase van beproeven, hartelijk bedanken voor hun inzet en expertise. Alle kritische blikken en zeer waardevolle inbreng hebben bijgedragen om deze functionele kerndoelen tot een definitief concept te brengen.

We hopen dat deze functionele kerndoelen (definitief concept) een belangrijke bijdrage leveren aan de kwaliteit van het (v)so, voor zeer moeilijk lerende leerlingen en leerlingen met een meervoudige beperking, zodat zij met zelfvertrouwen uitstromen naar dagbesteding of arbeidsmarkt.

Namens SLO,
Jindra Divis, voorzitter bestuur

1. Inleiding

Het ministerie van OCW heeft SLO de opdracht gegeven om samen met het onderwijsveld nieuwe kerndoelen te ontwikkelen voor het primair-, voortgezet- en (voortgezet) speciaal onderwijs. De opdracht omvat ook de actualisatie van de kerndoelen voor leerlingen in het so die zeer moeilijk leren en leerlingen met een meervoudige beperking (zml/mb), en voor leerlingen in het vso die uitstromen naar dagbesteding of arbeidsmarkt. De leergebieden Nederlands en rekenen en wiskunde zijn als eerst geactualiseerd. Daarna volgen de andere leergebieden. De functionele kerndoelen Nederlands (definitief concept) tref je aan in deze publicatie.

Het ontwikkelen van kerndoelen

Het ontwikkelen van functionele kerndoelen is een zorgvuldig proces. Curriculumexperts met gerichte expertise hebben op basis van de huidige kerndoelen voor zml/mg en vso uitstroomprofielen dagbesteding en arbeidsmarkt en de conceptkerndoelen Nederlands en voor po, onderbouw vo en (v)so een vertaling gemaakt naar sets functionele kerndoelen. Ze zijn op drie niveaus beschreven:

- voor so: leerlingen die zeer moeilijk leren en leerlingen met een meervoudige beperking;
- voor vso: leerlingen die uitstromen naar dagbesteding;
- voor vso: leerlingen die uitstromen naar arbeidsmarkt.

Voor beide leergebieden zijn expertgroepen (v)so ingericht met leraren en (vak)experts. Beide expertgroepen (v)so vertegenwoordigen als geheel de verschillende perspectieven van de doelgroepen, met een evenwichtige verdeling vanuit de verschillende clusters. De expertgroepen (v)so hebben in meerdere bijeenkomsten gewerkt aan de ontwikkeling van de sets functionele kerndoelen, feedback gegeven op de (tussen)producten en specifieke expertise ingebracht om de functionele kerndoelen relevant, bruikbaar en haalbaar te omschrijven. Daarnaast zijn gesprekken gevoerd met vertegenwoordigers van relevante netwerken en organisaties.

Fase van beproeven volgde erna

Na het opleveren van het eerste concept is de bruikbaarheid van de functionele kerndoelen in de onderwijspraktijk beproefd. Bijna 20 scholen namen deel aan een landelijke bijeenkomst over de functionele kerndoelen. Tijdens de bijeenkomst kregen zij uitleg over de functionele kerndoelen (concept) en werkten vervolgens aan een praktijkopdracht op hun eigen school, in hun eigen team, om de functionele kerndoelen (concept) te beproeven. Ook is met deze scholen gekeken naar wat zij nodig hebben om nieuwe kerndoelen succesvol te implementeren. Daarnaast is beoordeeld in hoeverre de feedback die gericht was op de kerndoelen po, onderbouw vo en (v)so (uitstroomprofiel

vervolgonderwijs) van toepassing was. Op basis van alle verzamelde gegevens is een analyseproces gestart, waarbij alle feedback zorgvuldig is gewogen. Vervolgens zijn er keuzes gemaakt welke functionele kerndoelen aangepast of verhelderd moesten worden. Dit heeft geleid tot de sets die nu voorliggen.

Plaats van de kerndoelen in het onderwijs

Kerndoelen zijn richtinggevend voor curriculum- en onderwijsontwikkeling en vormen een kader voor de kwaliteitszorg op school. Daarom hebben de functionele kerndoelen dezelfde opbouw als de kerndoelen voor po, onderbouw vo en (v)so. Ze kennen een vaste structuur en vatten de kern samen. Voldoende concreet zodat scholen weten wat er wordt gevraagd, zonder te veel voor te schrijven. Hierdoor is de verbinding met de kerndoelen voor po, onderbouw vo en (v)so goed zichtbaar. De wijze waarop de school invulling geeft aan het onderwijsaanbod, pedagogiek en didactiek is aan de school. Daarom laten de kerndoelen ruimte voor een eigen schoolvisie en keuzes voor accenten op basis van de leerlingpopulatie of identiteit.

De functionele kerndoelen zijn een wettelijke opdracht voor (v)so-scholen met leerlingen die zeer moeilijk leren of leerlingen die een meervoudige beperking hebben, en leerlingen die uitstromen naar dagbesteding of arbeidsmarkt. De functionele kerndoelen vallen onder de Wet op de expertisecentra. In die wet staat welke inhoud aan bod moeten komen (WEC, art. 13), dat is uitgewerkt in de functionele kerndoelen. Daarnaast staat vermeld dat het onderwijs wordt afgestemd op het ontwikkelingsperspectief van de leerling (WEC, art. 11). De functionele kerndoelen zijn daarmee een uitwerking van de wet en beschrijven wat verwacht wordt van het onderwijsaanbod van scholen, en wat leerlingen moeten kennen, kunnen en hebben ervaren. Tegelijkertijd biedt wet- en regelgeving ook ruimte om tot een beredeneerd aanbod voor een leerling te komen.

Functionele kerndoelen als streefdoelen

De functionele kerndoelen zijn beschreven als streefdoelen waarbij de leraar beoordeelt welk doel voor welke leerling uitdagend genoeg is. Anders dan de kerndoelen po, onderbouw vo en (v)so (uitstroomprofiel vervolgonderwijs) mag in het (v)so niet verondersteld worden dat de functionele kerndoelen voor alle leerlingen haalbaar zijn. In de onderwijspraktijk is sprake van een beredeneerd en haalbaar aanbod met passende doelstellingen op het niveau van de leerling. Bij het formuleren van de functionele kerndoelen so (zml/mb) is uitgegaan van een brede doelgroep, zodat leerlingen kunnen doorstromen naar twee verschillende uitstroomprofielen in het vso, namelijk dagbesteding of arbeidsmarkt.

Nieuwe generatie kerndoelen biedt meer houvast aan scholen en leraren

Kerndoelen moeten een duidelijke opdracht zijn voor iedere school. De nieuwe generatie kerndoelen is om die reden concreter geformuleerd en bestaat uit aanbodsdoelen (gericht op de school) en beheersings- en ervaringsdoelen (gericht op de leerling).

De kerndoelen beschrijven de inhoud van het onderwijs in termen van kennis, vaardigheden en houdingen. Deze zijn omschreven in een doelzin met een uitwerking.

De nieuwe functionele kerndoelen zijn gedetailleerder. Door concreter te omschrijven wat wordt verwacht, ontstaat een beter beeld van de totale onderwijsopdracht. Dat creëert juist ruimte voor eigen keuzes of verbindingen tussen leergebieden. De functionele kerndoelen gaan uit van hoge verwachtingen bij iedere leerling.

Wanneer komen de nieuwe kerndoelen in de klas?

SLO heeft de functionele kerndoelen (definitief concept) opgeleverd aan het ministerie van OCW. Het ministerie toetst de eindproducten en start een traject om de functionele kerndoelen vast te leggen in wet- en regelgeving. Het ministerie van OCW besluit wanneer de kerndoelen worden ingevoerd en alle scholen eraan gehouden zijn.

Implementatie

Om leraren te ondersteunen bij de implementatie heeft het onderwijs ook goede leerlijnen en ondersteunende materialen nodig. Deze worden niet wettelijk vastgelegd, maar bieden wel ondersteuning bij de vertaling en uitwerking van het landelijk curriculum naar de onderwijspraktijk. Dit is niet alleen belangrijk voor onderwijsprofessionals, maar ook bijvoorbeeld voor educatieve uitgeverijen en toetsontwikkelaars. SLO ontwikkelt de komende tijd deze leerlijnen en ondersteunende materialen in samenspraak met relevante partners en het onderwijsveld.

2. Leeswijzer

In deze publicatie vind je de functionele kerndoelen Nederlands (definitief concept). Om de inhoud, formulering en gedachtegang achter de doelen goed te interpreteren, is het raadzaam om te lezen in de volgorde waarin het geheel is ontwikkeld. Allereerst is een visie op het leergebied geformuleerd. Deze is verwoord in de karakteristiek. Daarna volgt een geordend overzicht van alle domeinen. Vervolgens lees je alle functionele kerndoelen.

In deze publicatie staan de functionele kerndoelen voor het speciaal onderwijs zml/mb bovenaan. Daaronder staan per functioneel kerndoel de uitwerkingen voor het vso naast elkaar; vso uitstroomprofiel dagbesteding links en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt rechts.

Gebruikte terminologie

In de functionele kerndoelen (definitief concept) worden begrippen en termen gebruikt die wellicht niet voor iedereen even herkenbaar zijn. Het zijn vakspecifieke begrippen die ook gehanteerd zijn in de definitieve conceptkerndoelen voor po, onderbouw vo en (v)so en bekend zijn in het leergebied. Veelal komen deze termen ook voor in de landelijke kennisbases van de lerarenopleidingen. Voor de doorlopende leerlijn worden in po, onderbouw en bovenbouw vo en (v)so dezelfde begrippen gehanteerd. Dit kan ertoe leiden dat er termen worden geïntroduceerd die minder bekend zijn. Alle gebruikte begrippen zijn in de bijlagen van dit boekje opgenomen.

Status van de functionele kerndoelen

In deze publicatie spreken we over 'definitief concept'. Deze publicatie is het eindproduct van een volledig doorlopen ontwikkelfase, inclusief het beproeven in de onderwijspraktijk. Daarom spreken we over het definitieve product, maar zolang de functionele kerndoelen niet formeel zijn vastgesteld in wet- en regelgeving blijft de status 'concept'.

3. Karakteristiek functionele kerndoelen Nederlands

Kenmerken van het leergebied Nederlands

In het leergebied Nederlands worden leerlingen gestimuleerd om zich te ontwikkelen tot burgers die zich zo zelfstandig mogelijk kunnen redden in een geletterde samenleving. Beheersing van de Nederlandse taal draagt bij aan de kansengelijkheid van leerlingen, zowel in hun dagelijks leven als in het onderwijs. Taal is een praktisch en functioneel middel om relaties op te bouwen met onszelf, anderen en de fysieke en digitale wereld.

De inhouden van het leergebied beschrijven kennis, vaardigheden en houdingen op het gebied van communicatie, taal en literatuur.

Binnen het domein communicatie leren leerlingen om in een vorm die bij hen past te communiceren en zich te redden in omgevingen waar op verschillende manieren en in verschillende talen en taalvariëteiten wordt gecommuniceerd. Leerlingen verkennen informatie uit verschillende bronnen door die te beoordelen op betrouwbaarheid en bruikbaarheid. Leerlingen krijgen binnen het leergebied ruimte om te experimenteren met taal. Hierbij leren leerlingen eigen ideeën, ervaringen en gevoelens te uiten en op zoek te gaan naar hun eigen stijl en voorkeuren.

Binnen het domein taal verkennen leerlingen hoe het taalsysteem in elkaar zit. Ze leren om functioneel kennis over spelling en grammatica van het Nederlands te benutten en passend in te zetten bij het communiceren. Leerlingen ontdekken hoe je uiting geeft aan identiteit door keuzes te maken in je talig repertoire.

Binnen het domein literatuur komen leerlingen in aanraking met een variatie aan teksten waardoor ze leren over alledaagse en werkgerelateerde situaties. Het leergebied brengt leerlingen ook in aanraking met cultuur en literatuur, waardoor ze meer grip op de wereld krijgen.

Samenhang binnen het leergebied

Leerlingen verschillen in hun taalvaardigheid in het Nederlands op het moment dat ze op school starten. Vanuit hier breiden leerlingen hun interactievaardigheden en hun productieve en receptieve taalvaardigheid uit.

In een doorlopende leerlijn van het speciaal onderwijs naar het voortgezet speciaal onderwijs krijgen leerlingen vanuit een samenhangend geheel aan kennis, vaardigheden en houdingen binnen de domeinen communicatie, taal en literatuur meer inzicht en vertrouwen in zichzelf. Voor sommige leerlingen in het so zml/mb betekent het

stimuleren van de taalontwikkeling blijvende aandacht voor verwerking, terwijl bij andere leerlingen ruimte ontstaat voor verfijning, verbreding en verdieping. Voor vso uitstroomprofiel dagbesteding vindt er binnen het leergebied veel verkenning plaats en wordt de nadruk gelegd op communicatieve redzaamheid in alledaagse situaties. Voor vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt vindt er, naast verkenning, ook meer beheersing plaats en ligt de nadruk op zich passend uitdrukken in alledaagse en werkgerelateerde situaties.

Samenhang met andere leergebieden

Taalontwikkeling vindt niet alleen plaats in het leergebied Nederlands, maar ook binnen andere leergebieden, zoals kunst en cultuur, Nederlandse Gebarentaal, rekenen en wiskunde, digitale geletterdheid en in het voortgezet speciaal onderwijs ook binnen praktijkvakken. Vaardigheden uit andere leergebieden kunnen functioneel worden ingezet in het leergebied Nederlands. Denk aan gedachten uiten bij literaire kunst om emoties over te brengen, de rol van taal bij het oplossen van een rekenraadsel en het inzetten van zoekstrategieën om talige informatie te vinden. Om tot begrip te komen en kennis en vaardigheden te verwerven, is een goede taalvaardigheid een voorwaarde. Het werkt ook andersom. Kennis, vaardigheden en houdingen opgedaan in het ene leergebied of praktijkvak, of meegenomen vanuit de ontwikkeling in de thuistaal, zetten leerlingen in bij hun verdere taalontwikkeling. Alle leergebieden en praktijkvakken bieden daarmee een betekenisvolle en kennisrijke context voor het ontwikkelen van taal- en denkvaardigheden. Leerlingen leren omgaan met rijke teksten die aansluiten bij contexten zoals wonen, werken, vrije tijd en burgerschap. Door ook aandacht te besteden aan andere talen, taalvariëteiten en (sub)culturen, ontwikkelen leerlingen een open houding tegenover talige diversiteit.

Nederlands voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften

Het leren van het Nederlands door leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften vraagt om flexibiliteit en differentiatie binnen de kaders van de kerndoelen. De functionele kerndoelen beschrijven daarom streefdoelen, bedoeld om een passend en haalbaar onderwijsaanbod voor leerlingen in de verschillende doelgroepen te realiseren. Taal en communicatie zijn sterk met elkaar verbonden. Leerlingen met een visuele beperking verwerven de cultuur van lezen en schrijven soms via braille en spraakondersteuning. Er blijft een risico dat hun kennis van de wereld beperkter is, omdat ze woorden niet altijd volledig begrijpen. Voor deze leerlingen is het van belang dat ze ervaringen opdoen met dichtbij-woorden om daarna verderweg-woorden te kunnen leren via verbale omschrijvingen. Door de Nederlandse Gebarentaal (NGT), Nederlands ondersteund met gebaren (NmG) of ondersteunde communicatie kunnen leerlingen met een auditieve en/of (communicatief) meervoudige beperking communiceren. Voor leerlingen met een meervoudige beperking is de ontwikkeling van communicatie en taal niet vanzelfsprekend. Zij kunnen baat hebben bij ondersteuning van beelden, concrete verwijzers en NmG. Sommige leerlingen met een meervoudige beperking kunnen lezen

en schrijven, andere leerlingen leren dat beperkt of helemaal niet. Motorische uitdagingen kunnen ook vragen om individuele aanpassingen, hulpmiddelen en specifieke ondersteuning. Voor veel leerlingen met ernstige gedrags- of psychiatrische problemen zal er extra aandacht gaan naar communicatieve vaardigheden. Het gaat erom dat leerlingen op hun eigen manier leren om te durven spreken, gebaren, schrijven, of zich op een andere manier durven en kunnen uiten. Dit doen ze voornamelijk in contexten aansluitend bij hun leef- en belevingswereld. Het doel is dat ze zich zo zelfstandig mogelijk kunnen redden in het onderwijs, de samenleving, de arbeidsmarkt of de dagbesteding.

4. Overzicht domeinen en functionele kerndoelen Nederlands

Domein	So zml/mb	Vso uitstroomprofiel dagbesteding	Vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Overkoepelend	<ul style="list-style-type: none"> Taal- en leesomgeving Taal in de leergebieden 	<ul style="list-style-type: none"> Taal- en leesomgeving Taal in de leergebieden en praktijkvakken 	<ul style="list-style-type: none"> Taal- en leesomgeving Taal in de leergebieden en praktijkvakken
A Communicatie	<ul style="list-style-type: none"> Luisteren en/of lezen met begrip Doelgericht communiceren Creatief taal gebruiken Bronnen verkennen Doelgericht gesprekken voeren Gesprekken voeren om te leren Reflecteren op taalactiviteiten 	<ul style="list-style-type: none"> Luisteren en/of lezen met begrip Doelgericht communiceren Creatief taal gebruiken Bronnen verkennen Doelgericht gesprekken voeren Gesprekken voeren om te leren Reflecteren op taalactiviteiten 	<ul style="list-style-type: none"> Luisteren en/of lezen met begrip Doelgericht communiceren Creatief taal gebruiken Bronnen verkennen Doelgericht gesprekken voeren Gesprekken voeren om te leren Reflecteren op taalactiviteiten
B Taal	<ul style="list-style-type: none"> Vorm en betekenis van taal Spelling, formulering en interpunctie Talige identiteit 	<ul style="list-style-type: none"> Vorm en betekenis van taal Spelling, formulering en interpunctie Talige identiteit 	<ul style="list-style-type: none"> Vorm en betekenis van taal Spelling, formulering en interpunctie Talige identiteit
C Literatuur	<ul style="list-style-type: none"> Leesvoorkeur Literaire teksten 	<ul style="list-style-type: none"> Leesvoorkeur Literaire teksten 	<ul style="list-style-type: none"> Leesvoorkeur Literaire teksten

Overkoepelend

Kerdoel 1 - taal- en leesomgeving

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
Doelzin: De school zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving.	
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• aanbieden van taalactiviteiten in betekenisvolle contexten;• aanbieden van teksten aansluitend bij de interesses of de actualiteit;• aanbieden van kennis en vaardigheden uit het leergebied Nederlands in onderlinge samenhang;• stimuleren van de leesmotivatie en de durf om te spreken en/of te schrijven;• ruimte bieden aan verschillende talen en taalvariëteiten van leerlingen.	
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• aanbod ontwikkelen voor schoolbreed werken in betekenisvolle thema's met rijke teksten;• leesbevorderingsactiviteiten organiseren en aanbieden binnen en buiten de school.	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Doelzin: De school zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving.	Doelzin: De school zorgt voor een rijke taal- en leesomgeving.
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• aanbieden van taalactiviteiten in betekenisvolle contexten;• aanbieden van teksten aansluitend bij de interesses of de actualiteit;• aanbieden van kennis en vaardigheden uit het leergebied Nederlands in onderlinge samenhang;• stimuleren van de leesmotivatie en de durf om te spreken en/of te schrijven;• ruimte bieden aan verschillende talen en taalvariëteiten van leerlingen.	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• aanbieden van taalactiviteiten in betekenisvolle contexten;• aanbieden van teksten aansluitend bij de interesses of de actualiteit;• aanbieden van kennis en vaardigheden uit het leergebied Nederlands in onderlinge samenhang;• stimuleren van de leesmotivatie en de durf om te spreken en/of te schrijven;• ruimte bieden aan verschillende talen en taalvariëteiten van leerlingen.
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• aanbod ontwikkelen voor schoolbreed werken in betekenisvolle	Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• aanbod ontwikkelen voor schoolbreed werken in betekenisvolle

<p>thema's met rijke teksten die aansluiten bij de domeinen wonen, vrije tijd en burgerschap;</p> <ul style="list-style-type: none">• leesbevorderingsactiviteiten organiseren en aanbieden binnen en buiten de school.	<p>thema's met rijke teksten die aansluiten bij de domeinen wonen, werken, vrije tijd en burgerschap;</p> <ul style="list-style-type: none">• leesbevorderingsactiviteiten organiseren en aanbieden binnen en buiten de school;• gastsprekers uitnodigen in de school om iets te vertellen over hun werk.
---	--

Kerdoel 2 - taal in de leergebieden en praktijkvakken

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
<p>Doelzin: De school stimuleert de taalontwikkeling van de leerling in alle leergebieden.</p>	
<p>Het gaat hierbij om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stimuleren van betekenisvolle activiteiten waarin taalvaardigheden verworven kunnen worden; • stimuleren van het gebruiken van rijke teksten in alle leergebieden; • stimuleren van taalproductie en interactie in alle leergebieden. 	
<p>Te denken valt aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • naar een theatervoorstelling gaan met de klas; • in een vakoverstijgend project een lessenserie met rijke teksten aanbieden rond een actueel thema; • een verhaal voorlezen aan de klas waarin allerlei rekenraadsels zijn verwerkt. 	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
<p>Doelzin: De school stimuleert de taalontwikkeling van de leerling in alle leergebieden en praktijkvakken.</p>	<p>Doelzin: De school stimuleert de taalontwikkeling van de leerling in alle leergebieden en praktijkvakken.</p>
<p>Het gaat hierbij om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stimuleren van betekenisvolle activiteiten waarin taalvaardigheden verworven kunnen worden; • stimuleren van het gebruiken van rijke teksten in alle leergebieden en praktijkvakken; • stimuleren van taalproductie en interactie in alle leergebieden en praktijkvakken. 	<p>Het gaat hierbij om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • stimuleren van betekenisvolle activiteiten waarin school- en vaktaal en vakspecifieke taalvaardigheden verworven kunnen worden; • stimuleren van het gebruiken van rijke teksten over inhoudelijke thema's in alle leergebieden en praktijkvakken; • stimuleren van taalproductie en interactie in alle leergebieden en praktijkvakken; • stimuleren van aandacht voor taalverzorging en taalgebruik in alle leergebieden en praktijkvakken; • aanbieden van een schoolbrede set van aanpakken en flexibel inzetbare strategieën bij het ondersteunen van taalactiviteiten in andere leergebieden en praktijkvakken.
<p>Te denken valt aan:</p>	<p>Te denken valt aan:</p>

<ul style="list-style-type: none">• een stappenplan met pictogrammen aanbieden bij het praktijkvak groen voor het onderhouden van het schoolplein of de schooltuin;• in een vakoverstijgend project een lessenserie met rijke teksten aanbieden rond een actueel thema;• gelegenheid bieden voor een groepsgesprek over LOB.	<ul style="list-style-type: none">• bij het praktijkvak techniek aandacht besteden aan frequent gebruikte vaktaal;• in een vakoverstijgend project een lessenserie met rijke teksten aanbieden rond een actueel thema;• gelegenheid bieden voor een groepsgesprek over LOB.
--	---

Domein A communicatie

Kerdoel 3 - luisteren en/of lezen met begrip

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
<p>Doelzin: De leerling toont basaal begrip van teksten.</p>	
<p>Het gaat hierbij om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • actief luisteren, kijken en/of lezen, eventueel met inzet van ondersteunde communicatie; • inzetten en uitbreiden van woordenschat en kennis van alledaagse onderwerpen; • reageren op de inhoud van teksten; • waarderen van teksten. 	
<p>Te denken valt aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • met concrete verwijzers vertellen waar een (voor)gelezen of verteld verhaal over ging; • de betekenis van woorden uit een context afleiden; • kennis over een onderwerp verdiepen door verschillende teksten over dit onderwerp te beluisteren, bekijken en/of lezen. 	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
<p>Doelzin: De leerling toont basaal begrip van teksten.</p>	<p>Doelzin: De leerling toont begrip van zakelijke en literaire teksten.</p>
<p>Het gaat hierbij om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • actief luisteren, kijken en/of lezen, eventueel met inzet van ondersteunde communicatie; • inzetten en uitbreiden van woordenschat en kennis van alledaagse onderwerpen; • reageren op de inhoud van teksten; • waarderen van teksten. 	<p>Het gaat hierbij om:</p> <ul style="list-style-type: none"> • actief luisteren, kijken en/of lezen, eventueel met inzet van ondersteunde communicatie; • inzetten en uitbreiden van woordenschat, kennis over taal, kennis van de wereld en werkgerelateerde onderwerpen; • beschrijven van perspectieven, communicatieve doelen, publiek, context; • in eigen woorden weergeven van de inhoud van teksten; • toepassen van aanpakken en begripsverhogende strategieën.
<p>Te denken valt aan:</p>	<p>Te denken valt aan:</p>

<ul style="list-style-type: none">• pictogrammen, passend bij een bekeken of beluisterde instructie, in de juiste volgorde leggen;• het volgen van een stappenplan bij een praktijkvak;• de betekenis van woorden ervaren door ze met meerdere zintuigen te ontdekken;• woorden in een recept herkennen door ze terug te vinden op producten.	<ul style="list-style-type: none">• het maken van aantekeningen passend bij een luisterdoel tijdens het luisteren naar een podcast;• het volgen van een stappenplan bij een praktijkvak;• informatie structureren en ordenen over een onderwerp op basis van een tekst;• inhoudelijke verwachtingen bespreken bij het aanklikken van een hyperlink in een tekst.
--	---

Kerdoel 4 - doelgericht communiceren

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
Doelzin: De leerling communiceert afgestemd op doel, publiek en context.	
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• begrijpen en inzetten van communicatievormen, waar nodig met behulp van communicatiemiddelen;• hanteren van een passende aanpak;• formuleren van teksten, passend bij het communicatieve doel, een bekend publiek en herkenbare alledaagse contexten;• schrijven met een leesbaar handschrift of typeschrift en/of verstaanbaar spreken.	
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• een tekst maken in de vorm van symbolen voor een bekende;• een spelletje uitleggen aan een ander;• een rollenspel spelen, waarbij je je uitdrukt in mondelinge taal, gebaren en/of andere uitingvormen.	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Doelzin: De leerling communiceert afgestemd op doel, publiek en context.	Doelzin: De leerling communiceert afgestemd op doel, publiek en context.
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• begrijpen en inzetten van communicatievormen, waar nodig met behulp van communicatiemiddelen;• hanteren van een passende aanpak;• formuleren van teksten, passend bij het communicatieve doel, een bekend publiek en herkenbare alledaagse contexten;• schrijven met een leesbaar handschrift of typeschrift en/of verstaanbaar spreken.	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• begrijpen en inzetten van communicatievormen, waar nodig met behulp van communicatiemiddelen;• hanteren van een passende aanpak;• in eigen woorden verwerken van informatie uit verschillende bronnen;• formuleren van teksten en passend bij het communicatieve doel, een bekend publiek, en herkenbare alledaagse of werkgerelateerde contexten;• inzetten en uitbreiden van kennis over de vorm van teksten: tekstsoorten, tekststructuren, verteltechnieken;• schrijven op letter-, schrift- en tekstniveau met een leesbaar

	handschrift of typschrift, en/of verstaanbaar spreken.
<p>Te denken valt aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een tekst maken in de vorm van pictogrammen voor een bekende; • een e-mail opstellen om iemand te bedanken; • een vraag stellen op een interne stageplek. 	<p>Te denken valt aan:</p> <ul style="list-style-type: none"> • een instructie maken voor een bekend publiek; • formulieren en werkbriefjes invullen; • een sollicitatiegesprek voorbereiden; • een kort betoog houden over een alledaags of werkgerelateerd onderwerp om je mening over te brengen.

Kerdoel 5 - creatief taal gebruiken

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
Doelzin: De leerling gebruikt taal op een creatieve manier.	
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• uitdrukking geven aan gedachten, ervaringen, gevoelens en fantasieën;• experimenteren met klanken, woorden, zinnen, literaire genres en visuele vormen;• verkennen van verschillende creatieve manieren van spreken, schrijven, of op een andere manier uitdrukken;• waarderen van creatief taalgebruik.	
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• in een gedicht vrij spreken of gebaren over een eigen ervaring;• eigen gevoelens uiten en delen met anderen, waarin taal gecombineerd wordt met beeld, geluid, klank of beweging.	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Doelzin: De leerling gebruikt taal op een creatieve manier.	Doelzin: De leerling gebruikt taal op een creatieve manier.
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• uitdrukking geven aan gedachten, ervaringen, gevoelens en fantasieën;• experimenteren met klanken, woorden, zinnen, literaire genres en visuele vormen;• verkennen van verschillende creatieve manieren van spreken, schrijven, of op een andere manier uitdrukken;• waarderen van creatief taalgebruik.	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• verkennen van creatief taalgebruik van anderen;• uitdrukking geven aan ideeën, gedachten, ervaringen, gevoelens en fantasieën;• experimenteren met klanken, woorden, zinnen, literaire genres, taalregels, taalconventies en visuele vormen;• waarderen van creatief taalgebruik.
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• een verhaal maken met behulp van concrete verwijzers over een zelfgekozen onderwerp;• een grap vertellen aan een ander, op verschillende manieren.	Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• een rap over gevoelens of ervaringen maken;• een taaluiting creatief verwerken in de thuistaal op een poster;• een grap vertellen aan een ander, op verschillende manieren.

Kerdoel 6 – bronnen verkennen

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
Doelzin: De leerling verkent vorm en inhoud van verschillende bronnen.	
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• oriënteren op kenmerken van tekstsoorten;• oriënteren op informatie die vragen oproept;• verkennen van betrouwbaarheid en bruikbaarheid van bronnen.	
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• een keuze maken uit verschillende teksten om antwoord te krijgen op een zoekvraag;• informatie scannen op waarheid, bijvoorbeeld uit (prenten)boeken, illustraties en filmpjes passend bij een thema.	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Doelzin: De leerling verkent vorm en inhoud van verschillende bronnen.	Doelzin: De leerling verkent vorm en inhoud van verschillende bronnen.
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• oriënteren op kenmerken van tekstsoorten;• oriënteren op informatie die vragen oproept;• verkennen van betrouwbaarheid en bruikbaarheid van bronnen.	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• oriënteren op kenmerken van aangereikte bronnen: maker, tekstsoort en verschijningsdatum;• benoemen van inhouds- en vormelementen die vragen oproepen;• vergelijken van bronnen op basis van hun betrouwbaarheid en bruikbaarheid.
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• het stellen van vragen naar aanleiding van een bekeken programma.	Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• een mening geven en/of een conclusie trekken op basis van voldoende betrouwbare informatie.

Kerdoel 7 - doelgericht gesprekken voeren

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
Doelzin: De leerling voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context.	
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• begrijpen en inzetten van communicatievormen, waar nodig met behulp van communicatiemiddelen;• constructief laten verlopen van gesprekken;• afstemmen van taalgebruik, stemgebruik en non-verbale communicatie in een gesprek;• afstemmen op communicatief doel in een herkenbare alledaagse context;• reageren op gesprekspartner(s).	
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• open vragen stellen;• in een kringgesprek de beurt leren nemen en afstaan;• aan een vertelkring deelnemen;• leeservaringen uitwisselen rondom beluisterde, bekeken en/of gelezen boeken;• een eenvoudig gesprek voeren met een bekende.	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Doelzin: De leerling voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context.	Doelzin: De leerling voert gesprekken afgestemd op doel, gesprekspartner(s) en context.
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• begrijpen en inzetten van communicatievormen, waar nodig met behulp van communicatiemiddelen;• constructief laten verlopen van gesprekken;• afstemmen van taalgebruik, stemgebruik en non-verbale communicatie in een gesprek;• afstemmen op communicatief doel in een herkenbare alledaagse online en offline context;• reageren op gesprekspartner(s).	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• begrijpen en inzetten van communicatievormen, waar nodig met behulp van communicatiemiddelen;• constructief laten verlopen van gesprekken;• afstemmen van taalgebruik, stemgebruik en non-verbale communicatie in een gesprek;• afstemmen op communicatief doel in een herkenbare alledaagse, online en offline of werkgerelateerde context;• reageren en afstemmen op gesprekspartner(s).
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• open vragen stellen;	Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• open vragen stellen;

<ul style="list-style-type: none">• in een kringgesprek de beurt leren nemen en afstaan;• leeservaringen uitwisselen rondom gelezen of beluisterde boeken;• je (on)tevredenheid begrijpelijk uitdrukken in een gesprek met een bekende.	<ul style="list-style-type: none">• tijdens een interview met een bekende doorvragen;• in een formeel gesprek met de stagebegeleider ervaringen uitwisselen;• afspraken maken over vorm en inhoud bij een gezamenlijk werkstuk.
---	---

Kerdoel 8 - gesprekken voeren om te leren

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
Doelzin: De leerling voert gesprekken om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.	
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• verwoorden van kennis, ideeën en gedachten;• vragen om toelichting, verklaring of bevestiging;• luisteren naar en reageren op gesprekspartners;• verdiepen van een concept, verschijnsel of aanpak;• beschrijven van opgedane inzichten.	
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• samen terugkijken en vooruitkijken op wat er wordt geleerd;• gezamenlijk klassenregels bepalen;• oplossingen bedenken voor een probleem uit het dagelijks leven.	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Doelzin: De leerling voert gesprekken om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.	Doelzin: De leerling voert gesprekken om tot kennisopbouw, begrip of een aanpak te komen.
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• verwoorden van kennis, ideeën en gedachten;• vragen om toelichting, verklaring of bevestiging;• luisteren naar en reageren op gesprekspartners;• verdiepen van een concept, verschijnsel of aanpak;• beschrijven van opgedane inzichten.	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• verwoorden van kennis, ideeën en gedachten;• vragen om toelichting, verklaring of bevestiging;• luisteren naar en doorvragen op ideeën en perspectieven van gesprekspartners;• verdiepen van een concept, verschijnsel of aanpak;• samenvatten van inzichten, verwoorden van oplossingen of trekken van conclusies.
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• samen terugkijken en vooruitkijken op wat er wordt geleerd;• gezamenlijk klassenregels bepalen;• oplossingen bedenken voor een probleem bij een praktijkvak of uit het dagelijks leven.	Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• het vervolg verzinnen van een gezamenlijk gelezen verhaal;• gezamenlijk klassenregels bepalen;• oplossingen bedenken voor een probleem bij een praktijkvak of uit het dagelijks leven.

Kerdoel 9 - reflecteren op taalactiviteiten

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
Doelzin: De leerling reflecteert op het proces en evalueert het product van een taalactiviteit.	
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• ontvangen en geven van feedback;• beschrijven van de gekozen aanpak in relatie tot het proces;• waarderen van het product van de taalactiviteit.	
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• samen terugkijken op een talige kringactiviteit;• op de samenwerking met een ander reflecteren;• reacties van anderen ontvangen op een gemaakte poster.	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Doelzin: De leerling reflecteert op het proces en evalueert het product van een taalactiviteit.	Doelzin: De leerling reflecteert op het proces en evalueert het product van een taalactiviteit.
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• ontvangen en geven van feedback;• beschrijven van de gekozen aanpak in relatie tot het proces;• waarderen van het product van de taalactiviteit;• formuleren van leerdoelen voor proces en product bij toekomstige taalactiviteiten.	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• ontvangen en geven van feedback;• beschrijven van het proces: de gemaakte keuzes in aanpak tijdens en na de uitvoering van een taalactiviteit;• beoordelen van het product van de taalactiviteit aan de hand van aangereikte criteria;• formuleren van leerdoelen voor proces en product bij toekomstige taalactiviteiten.
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• samen terugkijken op een talige groepsactiviteit;• in het portfolio reflecteren op de samenwerking met een ander;• reacties van anderen ontvangen op een gemaakte poster;• leerdoelen formuleren na het wel of niet behalen van een vorig leerdoel.	Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• in het portfolio reflecteren op de samenwerking met een ander;• de gekozen schrijfaanpak bespreken na het maken van een tekst;• leerdoelen formuleren na het wel of niet behalen van een vorig leerdoel.

Domein B taal

Kerdoel 10 - vorm en betekenis van taal

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
Doelzin: De leerling verkent de relatie tussen vorm en betekenis van taal.	
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• verkennen hoe letterklanken, klemtoon, intonatie en ritme samenhangen met de betekenis van taal;• verkennen van de opbouw van basale woorden;• verkennen van woordvolgorde en eenvoudige zinsopbouw;• opmerken van effecten van keuzes in taalgebruik.	
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• het verschil ontdekken en bespreken tussen rauw en rouw, wij en wei: je schrijft het anders en het betekent ook iets anders;• de opbouw van woorden analyseren om de betekenis te ontdekken: land + kaart = landkaart, land + ing = landing;• de verschillen tussen een vertelzin en een vraagzin ontdekken;• samen kijken naar hoe verkleinwoordjes overkomen in een officiële brief.	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Doelzin: De leerling verkent de relatie tussen vorm en betekenis van taal.	Doelzin: De leerling beschouwt de relatie tussen vorm en betekenis van taal.
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• verkennen hoe letterklanken, klemtoon, intonatie en ritme samenhangen met de betekenis van taal;• verkennen van de opbouw van basale woorden;• verkennen van woordvolgorde en eenvoudige zinsopbouw;• opmerken van effecten van keuzes in taalgebruik.	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• verkennen hoe letterklanken, klemtoon, intonatie en ritme samenhangen met de betekenis van taal;• inzicht tonen in de opbouw van basale woorden;• verkennen hoe woordvolgorde en zinsdelen de betekenis van een zin bepalen;• opmerken van effecten van keuzes in taalgebruik.
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• het verschil ontdekken en bespreken tussen rauw en rouw, wij en wei: je schrijft het anders en het betekent ook iets anders;	Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• de reden bedenken en bespreken waarom woorden als pollepel, kerstomaatje en minister voor uitspraak- en betekenisproblemen kunnen zorgen;

<ul style="list-style-type: none"> • de opbouw van woorden analyseren om de betekenis te ontdekken: land + kaart = landkaart, land + ing = landing; • de verschillen tussen een vertelzin en een vraagzin ontdekken; • samen kijken naar hoe verkleinwoordjes overkomen in een officiële brief. 	<ul style="list-style-type: none"> • de opbouw van woorden analyseren om de betekenis te ontdekken: land + kaart = landkaart, land + ing = landing; • zinnen maken aan de hand van wie-wat-waar-vragen bij een afbeelding; • advertenties vergelijken vanuit de vraag welke advertentie het meest effect zal hebben, op basis van gemaakte keuzes in opbouw en taalgebruik.
--	--

Kerdoel 11 – spelling, formulering en interpunctie

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
Doelzin: De leerling benut kennis over spelling bij het schriftelijk formuleren.	
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• correct spellen van frequent gebruikte woorden;• formuleren van begrijpelijke zinnen, waarbij basale interpunctie correct wordt toegepast;• inzetten van hulpmiddelen en bronnen om regels en procedures correct toe te passen.	
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• frequent gebruikte functionele inhoudswoorden correct leren spellen;• spraakmodules, spelling- of grammaticacorrectie op de computer gebruiken, of bronnen zoals woordenboeken of een beeld- en gebarenwoordenboek gebruiken.	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Doelzin: De leerling benut kennis over spelling bij het schriftelijk formuleren.	Doelzin: De leerling benut kennis over spelling bij het schriftelijk formuleren.
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• correct spellen van frequent gebruikte woorden;• formuleren van begrijpelijke zinnen, waarbij basale interpunctie correct wordt toegepast;• inzetten van hulpmiddelen en bronnen om regels en procedures correct toe te passen.	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• correct spellen van frequent gebruikte woorden en vaktaal;• formuleren van zinnen, waarbij interpunctie correct wordt toegepast;• ontwikkelen van spellinggeweten en spellingbewustzijn;• inzetten van hulpmiddelen en bronnen om regels en procedures correct toe te passen.
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• frequent gebruikte functionele inhoudswoorden correct leren spellen;• spraakmodules, spelling- of grammaticacorrectie op de computer gebruiken, of bronnen zoals woordenboeken of een beeld- en gebarenwoordenboek gebruiken.	Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• belangrijke inhoudswoorden uit de praktijkvakken correct leren spellen;• het belang van spelling bespreken in de context van wonen en werken;• spelling- of grammaticacorrectie op de computer gebruiken, of bronnen zoals woordenboeken of een beeld- en gebarenwoordenboek gebruiken.

Kerdoel 12 - talige identiteit

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
Doelzin: De leerling verkent hoe je met taal uiting geeft aan identiteit.	
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• verkennen van het eigen talige repertoire in relatie tot hoe je wilt overkomen en tot welke groepen je wilt behoren: talen en taalvariëteiten, gebaren, lichaamstaal;• verkennen van het eigen talige repertoire en het effect ervan op anderen;• herkennen van rolmodellen die invloed hebben op het bewust inzetten van taal;• waarderen van het eigen talige repertoire.	
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• verjaardagsliedjes (na)zingen of (mee)neuriën in verschillende (eigen) talen en/of taalvariëteiten;• een gesprek voeren over de verschillende manieren om met elkaar te communiceren.	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Doelzin: De leerling verkent hoe je met taal uiting geeft aan identiteit.	Doelzin: De leerling verkent hoe je met taal uiting geeft aan identiteit.
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• verkennen van het eigen talige repertoire in relatie tot hoe je wilt overkomen of tot welke groepen je wilt behoren: talen en taalvariëteiten, gebaren, lichaamstaal;• verkennen van het eigen talige repertoire en het effect ervan op anderen;• herkennen van rolmodellen die invloed hebben op het bewust inzetten van taal;• waarderen van het eigen talige repertoire.	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• verkennen van het eigen talige repertoire in relatie tot hoe je wilt overkomen of tot welke groepen je wilt behoren: talen en taalvariëteiten, gebaren, lichaamstaal;• verkennen van het eigen talige repertoire in relatie tot publiek, doel en context;• herkennen van rolmodellen die invloed hebben op het bewust inzetten van taal;• reflecteren op hoe je overkomt op anderen op basis van keuzes in je eigen talige repertoire;• waarderen van het eigen talige repertoire.
Te denken valt aan:	Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• een taalpaspoort maken;

<ul style="list-style-type: none">• naar een korte monoloog in straattaal luisteren, waarna een gesprek ontstaat over het verschil tussen taal op school, thuis, op straat en in boeken;• samen een zin bekijken in meerdere verschillende talen en taalvariëteiten, waarna de verschillen en de overeenkomsten worden bekeken en besproken.	<ul style="list-style-type: none">• met elkaar verkennen op hoeveel manieren je kunt zeggen dat je naar het toilet moet en reflecteren op wanneer welk taalgebruik gepast is;• luisteren naar, of lezen van een korte monoloog in straattaal, waarna een gesprek ontstaat over het verschil tussen taal op school, thuis, op straat en in boeken.
---	--

Domein C literatuur

Kerndoel 13 – leesvoorkeur

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
Doelzin: De leerling ontwikkelt een eigen leesvoorkeur.	
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• lezen en/of beluisteren van boeken en teksten, van verschillende schrijvers en genres;• delen van luister-, kijk- en/of leeservaringen;• aangaan van nieuwe leesuitdagingen op basis van eerdere luister-, kijk- en/of leeservaringen;• uiten van persoonlijke voorkeuren op ervaringen met literatuur.	
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• leesgesprekken en gesprekken voeren ter ondersteuning van de selectie van nieuwe teksten;• een verhaal naspelen uit een voorgelezen prentenboek met concrete voorwerpen.	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Doelzin: De leerling ontwikkelt een eigen leesvoorkeur.	Doelzin: De leerling ontwikkelt een eigen leesvoorkeur.
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• lezen en/of beluisteren van boeken en teksten, van verschillende schrijvers en genres;• delen van luister-, kijk- en/of leeservaringen;• aangaan van nieuwe leesuitdagingen op basis van eerdere luister-, kijk- en/of leeservaringen;• uiten van persoonlijke voorkeuren op ervaringen met literatuur.	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• lezen en/of beluisteren van boeken en teksten, van verschillende schrijvers en genres;• delen van luister-, kijk- en/of leeservaringen;• zoeken en kiezen van boeken en teksten op basis van je voorkeur;• aangaan van nieuwe leesuitdagingen op basis van eerdere luister-, kijk- en/of leeservaringen;• uiten van persoonlijke voorkeuren op ervaringen met literatuur.
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• leesgesprekken en gesprekken voeren ter ondersteuning van de selectie van nieuwe teksten;	Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• over een tekst, boek of film vertellen;• leesgesprekken en gesprekken voeren ter ondersteuning van de selectie van nieuwe teksten;

<ul style="list-style-type: none">• een boekendoos maken naar aanleiding van een beluisterd of gelezen boek.	<ul style="list-style-type: none">• een boekendoos maken naar aanleiding van een beluisterd of gelezen boek.
--	--

Kerdoel 14 - literaire teksten

Beschreven als streefdoel: het betreft na te streven inhoudelijke doelstellingen

so zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt	
Doelzin: De leerling verkent de vorm en inhoud van literaire teksten.	
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• verkennen van poëzie, proza en drama;• interactief luisteren naar en/of lezen van verhalen en boeken;• beschrijven van verschillende personages als hoofd- en bijfiguren;• meedenken en meeleven met personages en gebeurtenissen in het verhaal;• vergelijken van de literaire werkelijkheid met de eigen leef- en belevingswereld.	
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• de betekenis van een gedicht bespreken;• een groepsgesprek voeren over de belevenissen van een hoofdpersoon;• het bespreken van verschillende emoties van personages in een verhaal;• het bespreken van in hoeverre je jezelf herkent in een personage of een situatie;• een voorspelling doen van wat er gaat gebeuren in een verhaal en vertellen wat je zelf zou doen.	
vso uitstroomprofiel dagbesteding	vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt
Doelzin: De leerling verkent de vorm en inhoud van literaire teksten.	Doelzin: De leerling toont inzicht in literaire teksten.
Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• verkennen van poëzie, proza en drama;• interactief luisteren naar en lezen van verhalen en/of boeken;• beschrijven van verschillende personages als hoofd- en bijfiguren;• meedenken en meeleven met personages en gebeurtenissen in het verhaal;• vergelijken van de literaire werkelijkheid met de eigen leef- en belevingswereld.	Het gaat hierbij om: <ul style="list-style-type: none">• inzicht tonen in poëzie, proza en drama;• benoemen van verhaallijnen en verbanden binnen het verhaal;• beschrijven van verschillende hoofd- en bijfiguren, helpers en tegenspelers;• beschrijven hoe personages voelen, denken en handelen;• beschrijven waar, wanneer en onder welke omstandigheden een verhaal zich afspeelt.
Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• de betekenis van een gedicht bespreken;• een groepsgesprek voeren over de belevenissen van een hoofdpersoon;	Te denken valt aan: <ul style="list-style-type: none">• het plot beschrijven van een verhaal: het probleem waarin het hoofdpersoon verwickeld raakt en hoe het probleem wordt opgelost;

<ul style="list-style-type: none"> • het bespreken van verschillende emoties van personages in een verhaal; • het bespreken van in hoeverre je jezelf herkent in een personage of een situatie; • een voorspelling doen van wat er gaat gebeuren in een verhaal en vertellen wat je zelf zou doen. 	<ul style="list-style-type: none"> • samen de rollen bespreken van personages in een theaterleestekst; • gezamenlijk een tijdlijn maken van een voorgelezen boek; • het bespreken van verschillende emoties van personages in een verhaal; • het bespreken van in hoeverre je jezelf herkent in een personage of een situatie.
---	--

Begrippenlijst Nederlands

Begrip	Definitie
Aanpak	Houding of benadering om een doel te bereiken. Bijvoorbeeld: scannend lezen om informatie te zoeken, een schrijfplan om tot een gestructureerde tekst te komen, een stappenplan maken ter voorbereiding op een samenhangende tekst.
Auditieve beperking	Mensen met een auditieve beperking zijn doof of slechthorend.
Authentieke teksten	Een tekst die niet bewust is aangepast om te gebruiken in een onderwijscontext.
Basale interpunctie	Veelvoorkomende leestekens in een tekst, zoals hoofdletter, punt en vraagteken.
Begripsverhogende strategieën	Strategieën in de gereedschapskist van lezers die lezers flexibel en effectief inzetten als ze vastlopen bij het begrijpen van teksten, of als ze hun begrip willen verdiepen. Met als doel het interpreteren, onthouden en kritisch reflecteren op de inhoud van teksten. De strategieën kunnen variëren van bijvoorbeeld het simpelweg herlezen van een zin tot het vergelijken van informatie uit verschillende teksten.
Beschouwen	Iets aandachtig bekijken en/of beoordelen.
Betekenisvolle (bronnen of contexten)	Een bron of context is betekenisvol als de inhoud maatschappelijk relevant is, of van persoonlijke betekenis is voor de leerling, doordat deze past bij de interesses en belangen van dat moment.
Bron	Drager van mondelinge, schriftelijke, visuele, digitale en multimodale informatie.
Burgerschap	Het vermogen om maatschappelijk en politiek te functioneren en daarmee gezamenlijk de samenleving vorm te geven.
Communicatie	De (online) mondelinge, schriftelijke en multimodale uitwisseling van boodschappen die bewust en/of onbewust, verbaal en/of non-verbaal worden overgebracht, ontvangen en geïnterpreteerd. Wanneer deze uitwisseling is afgestemd op doel, publiek en context, is er doelgerichte communicatie. Dit kan eventueel met inzet van alternatieve

	communicatievormen en communicatiemiddelen voor mensen die niet of moeilijk spreken (zie ondersteunde communicatie).
Communicatievorm	Elke afzonderlijke wijze van communiceren, zoals gebaren. Zie ook ondersteunde communicatie.
Communicatiemiddel	Een middel om mee te communiceren, zoals een spraakcomputer. Zie ook ondersteunde communicatie.
Communicatief doel	Dat wat je beoogt te bereiken door middel van communicatie: informeren, amuseren, instrueren, overtuigen, beschouwen en/of activeren.
Digitale geletterdheid	Kennis hebben van digitale technologie en digitale media en beschikken over vaardigheden om deze te gebruiken.
Fictie	Alle tekstvormen waarin met behulp van verteltechnieken een werkelijkheid verbeeld wordt, middels audiovisuele en/of talige media. Bijvoorbeeld vormen van literatuur, films, tv-series en verhalende games.
Frequente woorden	Woorden die relatief veel worden gebruikt, binnen een bepaalde context.
Geletterdheid	Het vermogen om geschreven taal te begrijpen, te evalueren en doelgericht te gebruiken, in het persoonlijke leven en in maatschappelijke context.
Genre	De wijze waarop een tekst via inhoud, vorm en stijl georganiseerd is, om in een bepaalde context een communicatief doel te bereiken.
Interactie	Uitwisseling van kennis, ideeën, gevoelens en informatie tussen twee of meer personen, waarbij er een voortdurende afwisseling is tussen luister- en spreek- en gespreksactiviteiten, en/of lees- en schrijfactiviteiten.
Literatuur	Wat onder literatuur wordt verstaan loopt uiteen en is veranderlijk. Het gaat om teksten die een werkelijkheid verbeelden met taal als voornaamste medium en met inzet van literaire middelen. Literatuur omvat een breed scala aan genres, zowel fictieve als non-fictieve teksten, van uiteenlopende complexiteit. Er worden vanouds drie vormen onderscheiden: verhalende, lyrische en dramatische teksten. De betekenis van literaire teksten komt tot stand in een wisselwerking tussen de tekst, de context en de lezer.
Meertalig repertoire	De talen, taalvariëteiten of woorden en uitdrukkingen uit de talen/ taalvariëteiten die een persoon passief of actief beheerst.
Meervoudige beperking	Mensen die naast een ernstige verstandelijke beperking, ook lichamelijke beperkingen hebben.

Multimediaal	Het gebruiken van verschillende media. Bijvoorbeeld kranten, tijdschriften, boeken, posters, fotografie, televisie, films, video's, games, internet en sociale media.
Ondersteunde communicatie	De inzet van alternatieve communicatievormen en communicatiemiddelen voor mensen die niet of moeilijk spreken. Vormen van ondersteunde communicatie (OC) zijn bijvoorbeeld: gebaren, concrete verwijzers (verwijzende voorwerpen), lichaamstaal, pictogrammen, geschreven woorden of letters. OC-hulpmiddelen zijn bijvoorbeeld spraakcomputers en communicatieboeken.
Productieve taalvaardigheid	De vaardigheden spreken en schrijven.
Receptieve taalvaardigheid	Het betreft hier de vaardigheden kijken, luisteren en lezen.
Rijke tekst	Authentieke, aansprekende tekst met veelzijdig en gevarieerd taalgebruik, afkomstig van een vakkundige schrijver, die de leerling uitnodigt tot nadenken, beleven en betekenis geven. De inhoud is verhelderend, origineel, en/of gelaagd, en maakt het leggen van betekenisvolle verbanden binnen en tussen teksten mogelijk. De tekst helpt de leerling bij het leren over en begrijpen van zichzelf en de wereld, en draagt bij aan de uitbreiding van diens talige repertoire.
Schriftconventies	Zie taalconventies.
Spellingbewustzijn	Het vermogen om te reflecteren op de eigen spelling, spellingvaardigheid en spellingprocessen.
Spellinggeweten	De door de taalgebruiker gevoelde noodzaak om in schrijfwerk aandacht te besteden aan correcte spelling en interpunctie.
Taalbewustzijn	Expliciete kennis over taal, alertheid op de werking van taal en inzicht in hoe talen geleerd en gebruikt worden.
Taalconventies	Wat in een bepaalde context door de taalgemeenschap gebruikelijk en passend wordt gevonden in het taalgebruik.
Taalvariatie	Het bestaan van verschillen binnen een taal of binnen het taalgebruik van een individu.
Taalvariëteit	Een variant op een erkende taal die door een groep mensen gesproken of geschreven wordt. Bijvoorbeeld: dialecten, straattaal en jongerentaal. Elke taalvariëteit heeft een aantal opvallende eigen kenmerken, zoals eigen uitspraak, eigen woorden en grammaticaregels.

Talige identiteit	Taalgebruik dat een mens of groep mensen definieert en onderscheidt van anderen.
Talig repertoire	De talen, taalvariëteiten of woorden en uitdrukkingen uit de talen/ taalvariëteiten die een persoon passief of actief beheerst.
Tekst	Elke vorm van mondelinge, schriftelijke, digitale en multimodale communicatie, waarmee ideeën, ervaringen, gedachten, gevoelens, meningen en informatie door middel van taal worden weergegeven.
Visuele beperking	Mensen met een visuele beperking zijn blind of slechthoortend.
Zeer moeilijk lerend	Als je zeer moeilijk lerend bent, dan ontwikkel je je langzamer en moeizamer dan anderen.
Zintuiglijke mogelijkheden	Het kan zijn dat sommige zintuigen niet of minder goed werken. Meestal gaat het om een visuele of auditieve beperking. Wanneer je niet van alle zintuigen gebruik kunt maken, is het nodig om te kijken naar welke zintuigen wel ingezet kunnen worden.

Toelichtingsdocument

Functionele kerndoelen Nederlands

Definitief concept

November 2024

een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Verantwoording

2024 SLO, Amersfoort

Mits de bron wordt vermeld, is het toegestaan zonder voorafgaande toestemming van de uitgever deze uitgave geheel of gedeeltelijk te kopiëren en/of verspreiden en om afgeleid materiaal te maken dat op deze uitgave is gebaseerd.

Auteurs:

Stephanie Kastelein, Eveline Otter, José Lodeweges en Jantien Dhont

Met dank aan:

Expertgroep (v)so Nederlands en de vaksectie Nederlands SLO

Informatie

SLO

Postbus 502, 3800 AM Amersfoort

Telefoon (033) 4840 840

Internet: www.slo.nl

E-mail: info@slo.nl

Inhoudsopgave

1. Inleiding	5
1.1 Opdracht aan SLO	5
1.2 Achtergrond actualisatie	6
1.2.1 Plaats van functionele kerndoelen in het onderwijs	6
1.2.2 Drie sets kerndoelen	9
1.2.3 Differentiatie en opbouw van de functionele kerndoelen	9
1.2.4 Soorten kerndoelen	10
1.2.5 Onderdelen van het kerndoelenboekje	11
1.2.6 Ontwerpruimte	12
1.3 Aanpak van de actualisatie	13
1.3.1 Kerndoelen Nederlands als basis	13
1.3.2 Samenstelling expertgroepen (v)so	14
1.3.3 Werkwijze expertgroepen (v)so	15
1.3.4 Monitorteam, expertpoule en programmteam	15
1.3.5 Fase van beproeven	17
2. Inhoudelijke toelichting	20
2.1 Specifieke uitdagingen actualisatie functionele kerndoelen Nederlands	20
2.1.1 Beweging naar inclusiever onderwijs	21
2.1.2 Focus op redzaamheid en praktische bruikbaarheid	21
2.1.3 Functies van Nederlands	22
2.1.4 Interne samenhang leergebied Nederlands	22
2.2 Toelichting op de karakteristiek	23
2.2.1 Doeldomeinen	24
2.2.2 Interne samenhang van het leergebied	25
2.2.3 Het leergebied voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften	26
2.3 Toelichting op het raamwerk	26
2.4 Toelichting op de functionele kerndoelen (definitief concept)	30
2.4.1 Keuzes in inhoud en opbouw	30
2.4.2 Aanbod, beheersing en ervaring	36
2.4.3 Besproken kwesties	37
2.4.4 Doorlopende leerlijn	40
2.4.5 Aandacht voor samenhang	40
2.5 Toelichting op leergebiedoverstijgende kwaliteitseisen	41
2.5.1 Verbindende vaardigheden	41
2.5.2 Diversiteit	43
2.5.3 Inclusiviteit	44
2.5.4 Taaldenkfuncties	44
2.5.5 Digitale geletterdheid	45
2.5.6 Loopbaanontwikkeling en -begeleiding (LOB)	45

3. Slotopmerkingen en adviezen	47
3.1 Impuls voor het leergebied	47
3.2 Referentiekader Taal en Rekenen	50
3.3 Implementatie	51
Referenties	52
Bijlagen	58
1. Vergelijking tussen kerndoelen	58
2. Aanpassingen functionele kerndoelen na fase van beproeven	58
3. Samenstelling expertgroep (v)so Nederlands	62

1. Inleiding

1.1 Opdracht aan SLO

Het ministerie van OCW heeft SLO op 29 april 2022 de opdracht gegeven om samen met het onderwijsveld nieuwe kerndoelen te ontwikkelen voor de leergebieden Nederlands, rekenen en wiskunde, digitale geletterdheid en burgerschap voor primair onderwijs, onderbouw voortgezet onderwijs en (voortgezet) speciaal onderwijs.

Kerndoelen worden ontwikkeld op basis van [de werkopdracht](#) van OCW (Ministerie van OCW, 2022) met vastgestelde uitgangspunten, opbrengsten en kwaliteitscriteria. Doel is een curriculum op te leveren dat samenhangt qua inhoud, structuur en uitwerking. Kerndoelen moeten bijdragen aan een breed, inclusief en gevarieerd curriculum op scholen in het po, de onderbouw van het vo en in het (v)so.

De opdracht omvat ook de actualisatie van de kerndoelen voor leerlingen in het so die zeer moeilijk leren en leerlingen met een meervoudige beperking (zml/mb), en voor leerlingen in het vso die uitstromen naar dagbesteding of arbeidsmarkt. De leergebieden Nederlands en rekenen en wiskunde zijn als eerste geactualiseerd. Daarna volgen de andere leergebieden. De functionele kerndoelen Nederlands (definitief concept) tref je aan in deze publicatie.

De volgende uitgangspunten zijn in de werkopdracht geformuleerd:

- Het geheel aan kerndoelen bestaat per sector uit leergebieden met ieder een afzonderlijke set kerndoelen. Er wordt gewerkt vanuit eenzelfde definitie van het begrip 'kerndoel' voor het po, de onderbouw vo, en het (v)so, namelijk: een doelstelling die beschrijft waar leerlingen mee in aanraking moeten komen (aanbod), welke inspanningen er van hen worden verwacht (ervaringen opdoen) en wat ze uiteindelijk moeten beheersen.
- De conceptkerndoelen worden uitgewerkt in lijn met de rationale waarin de drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming een plek hebben. De rationale geeft een kader voor en richting aan de ontwikkeling van de conceptkerndoelen. Hiermee draagt de rationale bij aan een breed, inclusief en gevarieerd curriculum.

- De conceptkerndoelen worden gelijktijdig uitgewerkt voor het po, de onderbouw vo en het (v)so, om een doorlopende leerlijn tot stand te brengen. De conceptkerndoelen gelden voor alle leerlingen die uitstromen naar vervolgonderwijs.
- Voor zeer moeilijk lerende en meervoudig beperkte leerlingen worden functionele kerndoelen ontwikkeld, waarvoor gelijke kwaliteits- en ontwerpcriteria gelden.
- Er wordt gewerkt vanuit een gemeenschappelijke architectuur om te komen tot een consistente uitwerking van conceptkerndoelen voor de verschillende leergebieden en sectoren. De architectuur heeft betrekking op de ordening en presentatie van inhouden in curricula.
- De (functionele) kerndoelen worden bijgesteld op basis van in elk geval:
 - de huidige (functionele) kerndoelen;
 - de door SLO ontwikkelde probleemanalyses (startnotities) van de diverse leergebieden;
 - voor zover bruikbaar de opbrengsten van Curriculum.nu, rekening houdend met de aanbevelingen van de wetenschappelijke Curriculumcommissie;
 - wetenschappelijke publicaties;
 - adviezen van de advieskring, monitoring, expertpoule en andere experts en de input van schoolteams in de fase van beproeven (zie 1.3.2).
- De kerndoelen doen recht aan de vrijheid van inrichting en de pedagogisch-didactische vrijheid van de school, conform artikel 23, lid 2, van de Grondwet.

1.2 Achtergrond actualisatie

1.2.1 Plaats van functionele kerndoelen in het onderwijs

De functionele kerndoelen zijn een wettelijke opdracht voor (v)so-scholen met leerlingen die zeer moeilijk leren of leerlingen die een meervoudige beperking hebben, en leerlingen die uitstromen naar dagbesteding of arbeidsmarkt. De functionele kerndoelen vallen onder de Wet op de expertisecentra. In die wet staat welke inhouden aan bod moeten komen (WEC, art. 13), dat is uitgewerkt in de functionele kerndoelen. Daarnaast staat vermeldt dat het onderwijs wordt afgestemd op het ontwikkelingsperspectief van de leerling (WEC, art. 11). De functionele kerndoelen zijn een uitwerking van de wet en beschrijven wat verwacht wordt van het onderwijsaanbod van scholen, en wat leerlingen moeten

kennen, kunnen en hebben ervaren. Tegelijkertijd biedt wet- en regelgeving ook ruimte om tot een berekend aanbod voor een leerling te komen.

Kerdoelen moeten richtinggevend zijn voor curriculum- en onderwijsontwikkeling en zijn een kader voor de kwaliteitszorg op school. Daarom zijn de functionele kerndoelen hetzelfde opgebouwd als de kerndoelen voor po, onderbouw vo en (v)so. Ze kennen een vaste structuur en vatten de kern samen, zonder te veel voor te schrijven. Hierdoor is de verbinding met de kerndoelen voor po, onderbouw vo en (v)so goed zichtbaar. De school geeft zelf invulling aan het onderwijsaanbod, pedagogiek en didactiek. Daarom laten de kerndoelen ruimte voor een eigen schoolvisie en keuzes voor accenten op basis van de leerlingpopulatie of identiteit.

Huidige kerndoelen voldoen niet langer

De huidige kerndoelen speciaal onderwijs voor zeer moeilijk lerende leerlingen of meervoudig gehandicapte leerlingen (so zml/mg) zijn sinds 2010 van kracht en de huidige kerndoelen voortgezet speciaal onderwijs uitstroomprofiel dagbesteding (in het vervolg: vso uitstroomprofiel dagbesteding) en voortgezet speciaal onderwijs uitstroomprofiel arbeidsmarkt (in het vervolg: vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt) zijn dat sinds 2014. Hoewel deze kerndoelen minder lang geleden zijn vastgesteld dan de kerndoelen po, vo en (v)so (2006), zijn de inhoud en eveneens niet actueel en is de opbouw en samenhang niet op orde.

Eén van de geconstateerde problemen bij alle kerndoelen is de globale formulering. Het was destijds een bewuste keuze om de kerndoelen zeer globaal te formuleren. De consequentie is dat ze nauwelijks houvast bieden aan scholen en leraren. Voor het so en vso geeft de formulering van de huidige kerndoelen te weinig richting aan wat leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften moeten kennen, kunnen of hebben ervaren. Daarnaast zijn er onderwijskundige, vakspecifieke of maatschappelijke ontwikkelingen die vragen om een actualisatie van de kerndoelen. Burgerschap en digitale geletterdheid zijn voor het eerst als leergebieden uitgewerkt. Meer overkoepelend is de wens tot samenhang, terugdringen van overladenheid en het versterken van doorlopende leerlijnen.

Maatschappelijk is er veel aandacht voor de basisvaardigheden. Ingegeven door politieke urgentie is er daarom voor gekozen om eerst de functionele kerndoelen voor Nederlands en rekenen en wiskunde op te leveren. Daarnaast is gestart met de ontwikkeling van functionele kerndoelen voor digitale geletterdheid en burgerschap. Later volgen ook de functionele kerndoelen voor de leergebieden mens en maatschappij, mens en natuur, kunst en cultuur, bewegen en sport en

Engels. Tot slot volgen ook de leervoorwaardelijke kerndoelen voor so en vso, en de kerndoelen ter voorbereiding op dagbesteding en arbeidsmarkt.

Nieuwe generatie kerndoelen biedt meer houvast aan scholen en leraren

Kerndoelen moeten een duidelijke opdracht zijn voor iedere school. De nieuwe generatie kerndoelen is om die reden concreter geformuleerd en bestaat uit aanbodsdoelen (gericht op de school) en beheersings- en ervaringsdoelen (gericht op de leerling). De kerndoelen beschrijven de inhouden van het onderwijs in termen van kennis, vaardigheden en houdingen. Deze zijn omschreven in een doelzin met een uitwerking. Hiermee wordt duidelijk wat verwacht wordt van het onderwijsaanbod van scholen, en wat na te streven doelstellingen zijn voor leerlingen in het so en vso. De doelen beschrijven wat leerlingen moet kennen, kunnen en hebben ervaren.

Anders dan de kerndoelen po, onderbouw vo en (v)so (uitstroomprofiel vervolgonderwijs), zijn de functionele kerndoelen beschreven als streefdoelen, waarbij de leraar beoordeelt welk doel voor welke leerling uitdagend genoeg is. In het so en vso mag niet verondersteld worden dat de functionele kerndoelen voor alle leerlingen haalbaar zijn. In de onderwijspraktijk is er een beredeneerd en haalbaar aanbod met passende doelstellingen op het niveau van de leerling. Bij het formuleren van de functionele kerndoelen so (zml/mb) is uitgegaan van een brede doelgroep, zodat leerlingen kunnen doorstromen naar twee verschillende uitstroomprofielen in het vso, namelijk dagbesteding of arbeidsmarkt.

De nieuwe sets kerndoelen hebben twee belangrijke kenmerken:

1. Een ambitieus curriculum

Een passend, maar ambitieus curriculum voor alle leerlingen, dat de basis legt voor rijk en praktisch onderwijs. Dat krijgt vorm door, naast aanbodsdoelen, ook beheersings- en ervaringsdoelen te formuleren en de doorlopende leerlijnen te verbeteren.

2. Een betekenisvol curriculum

Betekenisvol onderwijs betekent dat het onderwijs een brede opdracht heeft. De totale set functionele kerndoelen weerspiegelt dat het aanbod gericht is op kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Geactualiseerde kerndoelen bestaan uit kennis, vaardigheden en houdingen, steeds vanuit een maatschappelijk en praktijkgericht perspectief. Kennis over jezelf, de ander en de wereld als relevante basis voor werk/dagbesteding en een passende plek in de maatschappij. Kennis en vaardigheden zijn in de functionele kerndoelen zo

beschreven dat de samenhang duidelijk zichtbaar is, zodat het onderwijs betekenisvol kan worden aangeboden aan leerlingen.

1.2.2 Drie sets kerndoelen

De functionele kerndoelen (definitief concept) zijn per leergebied op drie niveaus ontwikkeld.

- *Zeer moeilijk lerend/meervoudig beperkt (zml/mb)*
Het gaat om de leerlingen in de leeftijd 4 tot en met 12 jaar (uitloop naar 14 jaar mogelijk) die veelal onderwijs krijgen in het so.
- *Uitstroomprofiel dagbesteding*
Het gaat om leerlingen in de leeftijd 12 tot en met 20 jaar die veelal onderwijs krijgen in het vso.
- *Uitstroomprofiel arbeidsmarkt*
Het gaat om leerlingen in de leeftijd 12 tot en met 20 jaar die veelal onderwijs krijgen in het vso.

In de onderwijspraktijk wordt vaak [het landelijk doelgroepenmodel](#) als gespreksmodel gehanteerd om leerlingen te groeperen, bijvoorbeeld op basis van niveau. De functionele kerndoelen zijn bedoeld voor de leerlingen die in het landelijk doelgroepenmodel doorgaans in de leerroutes 2 tot en met 5 functioneren (Sectorraad GO, 2021).

De concreetheid van de doelen is vergelijkbaar met de definitieve conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so (uitstroomprofiel vervolgonderwijs). Conform de werkopdracht ligt het niveau van concretisering tussen de huidige kerndoelen en het Referentiekader Taal en Rekenen in. Voldoende concreet om te kunnen sturen op de kwaliteit van het onderwijs, maar niet te gedetailleerd, zodat ze ruimte bieden voor keuzes van scholen in het eigen onderwijsaanbod, of passend onderwijsaanbod bij de specifieke onderwijsbehoeften van leerlingen.

1.2.3 Differentiatie en opbouw van de functionele kerndoelen

De functionele kerndoelen zijn gericht op een brede leerlingenpopulatie in het so en vso. Het leerpotentieel van deze leerlingen verschilt sterk. Daarom beschrijven we de functionele kerndoelen op een ambitieus niveau, waarbij de school zelf een beredeneerd aanbod bepaalt voor de leerling. De functionele kerndoelen differentiëren niet naar de verschillende leerroutes, maar vormen de kaders voor verdere uitwerking van het onderwijsaanbod in de klas en voor leerlijnen.

Er is gekozen voor drie sets kerndoelen, zoals ze nu ook in de Wet op de expertisecentra (WEC) beschreven staan. Het gaat om de kerndoelen voor zeer moeilijk lerende leerlingen of meervoudig gehandicapte leerlingen in het speciaal onderwijs (artikel 13), kerndoelen voor uitstroomprofiel dagbesteding (artikel 14f) en kerndoelen voor uitstroomprofiel arbeidsmarkt (artikel 14c).

De opbouw van de functionele kerndoelen heeft dezelfde vaste structuur als de kerndoelen voor po, onderbouw vo en (v)so, maar de inhouden zijn vanuit doelgroep- en vakexpertise gevuld. Daarmee wordt er in het funderend onderwijs zoveel mogelijk uitgegaan van hetzelfde raamwerk, in het kader van inclusiever onderwijs. Waar nodig, zijn er accenten gelegd voor en passend bij de doelgroep. Dit zorgt voor een betere aansluiting tussen de kerndoelen po, onderbouw vo en (v)so en de functionele kerndoelen.

1.2.4 Soorten kerndoelen

De hele set functionele kerndoelen (definitief concept) geldt als een opdracht aan de scholen. Ze expliciteren het 'wat' waar iedere leerling recht op heeft in het onderwijsaanbod.

De functionele kerndoelen beschrijven waar leerlingen mee in aanraking moeten komen, welke inspanning er van hen wordt verwacht (ervaringen opdoen), en wat ze uiteindelijk moeten beheersen. De kerndoelen zijn beschreven in aanbods-, ervarings- en beheersingsdoelen.

Aanbodsdoelen beschrijven waar een school in haar onderwijsaanbod voor heeft te zorgen. Om die reden start ieder aanbodsdoel met 'De school (...)'. Aanbodsdoelen richten zich op leergebiedspecifieke randvoorwaarden waar de school voor moet zorgdragen, zodat de totale set kerndoelen kan worden gerealiseerd.

Beheersings- en ervaringsdoelen zijn gericht op de leerling.

Beheersingsdoelen beschrijven de kennis, vaardigheden en houdingen die leerlingen moeten bereiken. Voor het so en vso zijn dat na te streven doelstellingen.

Ervaringsdoelen beschrijven welke inspanningen van leerlingen worden verwacht met het oog op ervaringen en/of expressieve reacties. Een ervaringsdoel biedt leerlingen iets, of lokt iets bij hen uit wat hun horizon kan verbreden of hun kennis kan verdiepen, hen tot persoonlijke inzichten kan brengen, of kan bijdragen aan hun waardenoriëntatie.

Ervarings- en beheersingsdoelen kunnen ook samen voorkomen in eenzelfde kerndoel. Dat heet een hybride kerndoel.

1.2.5 Onderdelen van het kerndoelenboekje

De publicatie van de functionele kerndoelen (definitief concept) bestaat uit vier onderdelen: een karakteristiek, een raamwerk, de sets functionele kerndoelen en een begrippenlijst.

De **karakteristiek** beschrijft wat het leergebied kenmerkt, wat de positie van het leergebied is in het so en vso en hoe het leergebied samenhangt met verwante leergebieden en praktijkvakken.

De karakteristiek bestaat uit vier paragrafen:

- *Kenmerken van het leergebied*
Deze paragraaf bevat de kern van het leergebied en beschrijft hoe het leergebied bijdraagt aan de realisatie van de drie doeldomeinen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming.
- *Samenhang binnen het leergebied*
Deze paragraaf maakt de verticale en horizontale samenhang binnen het leergebied expliciet. Hierbij gaat het om de opbouw van het leergebied van het so naar het vso en een beschrijving van samenhangende onderdelen binnen het leergebied.
- *Samenhang met andere leergebieden*
Deze paragraaf maakt duidelijk hoe het leergebied zich inhoudelijk verhoudt tot verwante en andere leergebieden en praktijkvakken.
- *Nederlands voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften*
Deze paragraaf geeft een indruk hoe een beperking van invloed kan zijn op de taalontwikkeling. Het gaat hier over 'schetsen', omdat binnen deze doelgroepen de leerlingen zeer van elkaar kunnen verschillen. Bovendien zijn er diverse factoren die van invloed kunnen zijn op de taalontwikkeling.

Het **raamwerk** is een schetsmatige indeling van de inhoud (kennis, vaardigheden en houdingen) van het leergebied in domeinen. Het raamwerk bestaat uit de domeinen communicatie, taal en literatuur. Doel van het raamwerk is om de sets functionele kerndoelen te structureren en om consistentie in die structuur te realiseren: binnen het leergebied zelf, tussen so zml/mb, vso uitstroomprofiel dagbesteding, vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt en tussen verwante leergebieden. Het raamwerk bestaat uit drie samenhangende sets kerndoelen: één voor so zml/mb en twee voor vso, namelijk één voor uitstroomprofiel dagbesteding en één voor uitstroomprofiel arbeidsmarkt.

De **functionele kerndoelen (definitief concept)** bestaan uit een doelzin, een uitwerking en een illustratie.

- Een doelzin is een eenduidige en kernachtige formulering die duidelijk maakt wat van de leerling of school wordt verwacht aan kennis, vaardigheden en houdingen. De doelzin is altijd geformuleerd in ABC-vorm: audience (publiek: de leerling of de school), behaviour (gedrag, bijvoorbeeld communiceert) en content (leerinhoud, bijvoorbeeld spelling, bronnen).
- De uitwerking is een puntsgewijze uitwerking van de B en de C uit de doelzin. De uitwerking wordt ingeleid met 'Het gaat hierbij om'. Doelzin en uitwerking vormen het deel van het kerndoel dat wettelijk wordt vastgesteld.
- Daarnaast is er de illustratie. Dit is een voorbeeldmatige verdere concretisering van doelzin en uitwerking, ingeleid met 'Te denken valt aan'. Deze illustratie wordt niet wettelijk vastgesteld, maar geeft gebruikers mogelijke praktische uitwerkingen van het kerndoel.

In de **begrippenlijst** zijn omschrijvingen opgenomen van de gehanteerde begrippen in de karakteristiek en de sets functionele kerndoelen (definitief concept).

1.2.6 Ontwerpruimte

De totale set functionele kerndoelen (so zml/mb, vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt) wordt ontwikkeld voor 70% van de onderwijstijd. Hiermee wordt op landelijk niveau de kern vastgesteld in wet- en regelgeving en blijft er binnen het onderwijs ruimte voor scholen om zelf onderwijstijd toe te kennen, of accenten te leggen, op basis van de populatie, denominatie of profielen van scholen.

Het kader ontwerpruimte voor ontwikkeling van functionele kerndoelen (SLO, 2024) is afgeleid van het kader ontwerpruimte voor de kerndoelen po, onderbouw vo en (v)so (SLO, 2022). Het is op onderdelen aangepast voor het so en vso. De 70% ontwerpruimte om de kern van het curriculum te beschrijven is verdeeld over de verschillende leergebieden, zodat de relatieve ruimte die per leergebied gevuld kan worden vooraf bekend is. Dit alles met het doel om overladenheid in de ontwikkelfase tegen te gaan.

Voor Nederlands is er voor so zml/mb een ontwerpruimte van 17% (in vergelijking 31% voor po/so regulier), voor vso uitstroomprofiel dagbesteding 17% en voor vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt 16% (in vergelijking 14% voor vo/vso regulier). De vertaling van deze onderwijsruimte komt tot uitdrukking in

het aantal functionele kerndoelen. Voor het leergebied Nederlands betekent dit in theorie een voorstel van dertien functionele kerndoelen voor zowel so zml/mb als voor vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt. Dit zijn er minder dan po/so (20 kerndoelen) en vo/vso (21 kerndoelen). Uiteindelijk zijn het veertien functionele kerndoelen geworden, waarbij binnen de bandbreedte van afwijking van het voorstel is gebleven.

Voor Nederlands en rekenen en wiskunde samen is 31% van de ontwerpruimte gereserveerd. Voor de basisvaardigheden als geheel, inclusief burgerschap en digitale vaardigheden, is 40% ontwerpruimte vastgesteld in het kader. Dit weerspiegelt het belang dat leerlingen in het so en vso zich (ook) bekwamen in de basisvaardigheden en het laat tegelijkertijd zien dat er een ander accent gelegd wordt dan in de kerndoelen po, onderbouw vo en (v)so. In het so en vso ligt bij deze doelgroep de gehele focus van het onderwijs meer op opbouwen van zelfredzaamheid. Dit betekent dat dit type onderwijs zich richt op de emotionele en verstandelijke ontwikkeling van de leerlingen, op het tot ontwikkeling brengen van hun creativiteit en op het verwerven van sociale, culturele en lichamelijke vaardigheden, zodat de leerling optimale kansen krijgt zich als persoon te ontwikkelen (WEC, 2022). Daarom is het beschreven curriculum voor Nederlands en rekenen en wiskunde minder groot. Deze verdeling van ontwerpruimte is passend bij de doelgroep en draagt daarmee bij aan een ambitieus, haalbaar en betekenisvol curriculum.

1.3 Aanpak van de actualisatie

Deze paragraaf gaat in op hoe SLO de actualisatie heeft uitgevoerd en hoe daarin kwaliteitszorg is geïntegreerd. Die aanpak is gebaseerd op de werkopdracht aan SLO en omvat twee fases: een ontwikkelfase en een fase van beproeven. In de ontwikkelfase hebben curriculumexperts van SLO met een expertgroep (v)so de functionele kerndoelen ontwikkeld. In de fase van beproeven zijn de conceptkerndoelen voorgelegd aan so- en vso-scholen en experts, waarna ze verder zijn aangescherpt tot de definitieve conceptkerndoelen.

In deze paragraaf wordt een toelichting op deze aanpak gegeven en de samenstelling van de expertgroep (v)so, het monitorteam, de expertpoule en het programmateam beschreven. De details van de inhoudelijke uitwerkingen karakteristiek, raamwerk en definitieve conceptkerndoelen staan beschreven in hoofdstuk 2.

1.3.1 Kerndoelen Nederlands als basis

Voorafgaande aan de ontwikkeling van de functionele kerndoelen Nederlands, zijn de kerndoelen Nederlands voor po, onderbouw vo en (v)so (gericht op

uitstroomprofiel vervolgonderwijs) ontwikkeld. De vakinhoudelijke expertise en wetenschappelijke onderbouwing die ten grondslag ligt aan deze definitieve conceptkerndoelen Nederlands, is daarmee ook de basis voor de functionele kerndoelen (definitief concept).

De definitieve conceptkerndoelen voor po, onderbouw vo en (v)so zijn opgesteld door kerndoelenteams van leraren, vakexperts en curriculumexperts. Zij hebben in twaalf maanden deze kerndoelen ontwikkeld, bijgestaan door een advieskring. In de advieskring zaten experts en vertegenwoordigers van organisaties en instellingen die sterke raakvlakken hebben met het leergebied en veelal een achterban representeren: vakverenigingen, lerarenopleidingen po en vo, vervolgopleidingen en voor het leergebied relevante maatschappelijke organisaties.

De inbreng van vakexperts, wetenschappers en andere deskundigen in het ontwikkelproces is essentieel. Om die reden worden vakexperts en wetenschappers expliciet betrokken bij de actualisatie van het curriculum.

De functionele kerndoelen Nederlands (definitief concept) steunen grotendeels op het zorgvuldige proces dat met alle betrokken partijen is doorlopen, de wetenschappelijke inbreng en verantwoording. Om die reden was het proces, in tijd en omvang, kleiner dan bij de definitieve conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so. Waar van toepassing geven we in dit toelichtingsdocument specifieke wetenschappelijke onderbouwing voor de functionele kerndoelen Nederlands.

Dit toelichtingsdocument beschrijft en verantwoordt vooral welke expliciete en aanvullende stappen zijn doorlopen voor so zml/mb, vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt, om bruikbare functionele kerndoelen te ontwikkelen.

1.3.2 Samenstelling expertgroepen (v)so

Voor ieder leergebied zijn aparte expertgroepen (v)so ingericht, die bestaan uit leraren en experts. De leden zijn via een openbare oproep geworven en geselecteerd. Hierbij is gekeken naar: a) doelgroepexpertise; b) een evenwichtige vertegenwoordiging van alle clusters; c) vakexpertise. Bij de inrichting van de expertgroepen (v)so is omwille van de werkbaarheid gekozen voor een compacte samenstelling. De leden van de expertgroepen (v)so vertegenwoordigen verschillende doelgroepen (clusters 1, 2, 3 en 4/ uitstroomprofielen dagbesteding en/of arbeidsmarkt) en hebben kennis van, of affiniteit met, het leergebied.

Het doel van de expertgroepen (v)so was om, samen met de SLO-curriculumexperts, te komen tot sets functionele kerndoelen die dekkend zijn voor dat wat leerlingen in de leergebieden moeten leren, en die passen bij het niveau dat voor leerlingen in de verschillende doelgroepen haalbaar en wenselijk wordt geacht.

In bijlage 3 zijn de leden van de expertgroep (v)so Nederlands opgenomen.

1.3.3 Werkwijze expertgroepen (v)so

De leden van de expertgroepen (v)so zijn samengekomen in vier bijeenkomsten van drie uur. In de bijeenkomsten stonden de karakteristiek, het raamwerk en de functionele kerndoelen (concept) centraal. Voorafgaand aan de bijeenkomsten kregen de leden tijd om zich voor te bereiden door met behulp van kijkwijzers de door SLO-curriculumexperts geschreven tussenproducten vooraf kritisch te bekijken en gebruikte bronnen te lezen, zoals de huidige kerndoelen so zml/mg en vso uitstroomprofiel dagbesteding en arbeidsmarkt, en de geactualiseerde conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so). De leden namen aantekeningen mee naar de bijeenkomsten om feedback en suggesties te kunnen geven op de tussenproducten. Na de bijeenkomsten haalden de leden bij hun netwerken input op over thema's en inhoud die belangrijk zijn voor de leerlingen waarmee zij werken. Deze thema's en inhoud zijn door SLO-curriculumexperts vervolgens verwerkt in de aan de expertgroep (v)so voorgelegde tussenproducten.

De rol van de leden van de expertgroepen (v)so betreft het ondersteunen van de SLO-curriculumexperts, door:

- het analyseren van de huidige karakteristieken (v)so;
- het analyseren van de geactualiseerde conceptkarakteristieken po, onderbouw vo en (v)so;
- het signaleren van aandachtspunten uit het leergebied;
- het signaleren van aandachtspunten met betrekking tot doelgroepen;
- het vertalen van aandachtspunten naar verwerking in de karakteristiek en functionele kerndoelen (concept);
- het onder de loep nemen en becommentariëren van de karakteristiek en functionele kerndoelen (concept).

1.3.4 Monitorteam, expertpoule en programmateam

Een belangrijk instrument van het borgen van de kwaliteit is monitoring.

Tussenproducten zijn meermaals door analisten van SLO gemonitord op basis van de leerplankundige uitgangspunten en kwaliteitscriteria uit de

werkopdracht. Het gaat met name om consistentie in de formulering van karakteristiek en kerndoelen en om de horizontale en verticale samenhang binnen en tussen vak- en leergebieden. De bevindingen uit de interne monitoring zijn benut om gedurende het proces bij te sturen op aspecten uit de werkopdracht.

Vanuit monitoring is bij het ontwikkelen van de functionele kerndoelen meegekeken op het proces en de inhoud van de producten. Zo is gericht aan- en bijgestuurd op de inhoud, formulering en opbouw. Er is gericht feedback gegeven op doelformuleringen, het gebruik van handelingswerkwoorden en het juiste gebruik van beheersings-, ervarings- en aanbodsdoelen in relatie tot de doelgroep. Ook is gekeken of vakoverstijgende elementen goed zijn gewaarborgd in de functionele kerndoelen. De feedback van monitoring is meegenomen in de verdere ontwikkeling van de karakteristiek en de conceptkerndoelen.

SLO heeft daarnaast een expertpoule bestaande uit curriculumexperts van SLO ingezet om de uitwerking te ondersteunen van inhoudelijke, leergebiedoverstijgende uitgangspunten en kwaliteitseisen uit de werkopdracht: ontwerpruimte, doeldomeinen, kansgelijkheid, diversiteit, geletterdheid, gecijferdheid, LOB, burgerschap en digitale geletterdheid.

De expertpoule heeft twee functies:

- Monitorfunctie: de expertpoule werkt samen met het monitorteam bij het uitvoeren van inhoudelijke analyses en bekijkt of deze leergebiedoverstijgende aspecten goed gewaarborgd zijn in de (tussen)producten.
- Adviesfunctie: de expertpoule is beschikbaar om de teams bij te staan met advies, of om actief te helpen bij het opnemen van leergebiedoverstijgende aspecten.

Essentieel onderdeel van de expertpoule was de expert doelformuleringen, die samen met de curriculumexperts nauwlettend heeft bepaald of de doelformuleringen helder, eenduidig en passend zijn.

Monitoring en expertpoule speelden in de ontwikkelfase van de functionele kerndoelen ook een expliciete rol in het versterken van de doelformuleringen.

Het programmateam keek als verantwoordelijk opdrachtgever mee op de semi-definitieve versies en gaf feedback op basis van de uitkomsten van monitoring en vanuit een overkoepeld perspectief.

De totale opbrengst van monitoring en het programmateam scherpten de SLO-curriculumexperts aan op de kwaliteitscriteria en uiteindelijke opbrengsten. Alle input is ook schriftelijk beschikbaar gesteld in de vorm van een monitorrapportage. Deze rapportage is gebruikt bij het doorontwikkelen van de karakteristiek, het raamwerk en de functionele kerndoelen.

1.3.5 Fase van beproeven

Met de oplevering van de functionele kerndoelen (concept) aan het ministerie van OCW in maart 2024 was de ontwikkelopdracht van SLO en de expertgroepen (v)so afgerond. Conform de werkopdracht zijn de functionele kerndoelen (concept) vervolgens beproefd in de onderwijspraktijk. De bevindingen zijn vastgelegd in een rapportage (Beuling et al., 2024). Het primaire doel van de fase van beproeven was het toetsen van de (verwachte) bruikbaarheid van de conceptkerndoelen voor scholen en leraren. Daarnaast is het van belang om zicht te krijgen op de waardering voor de conceptkerndoelen, de verwachte impact en de behoeften van scholen bij de implementatie.

Er heeft één landelijke bijeenkomst plaatsgevonden, op 2 april 2024. Er waren achttien deelnemers voor het leergebied Nederlands aanwezig, waaronder schoolleiders, leraren en intern begeleiders. Daarnaast ook een logopediste, schoolcoördinator, adviseur, taalcoördinator, afdelingsleider en een onderwijskundig begeleider.

In de landelijke bijeenkomst kregen de scholen een programma aangeboden dat enerzijds gericht was op het informeren over de functionele kerndoelen (concept) en anderzijds het ophalen van feedback. De bijeenkomsten waren opgebouwd volgens de drieslag verkennen, verdiepen en waarderen.

1. In het onderdeel *verkennen* speelden de deelnemers een kerndoelenkaartspel, waarbij ze in gesprek gingen over de vraag of ze de inhouden als in hun huidige lespraktijk terugzagen, of ze het belang van de nieuwe inhouden onderschreven en welke uitdagingen ze zagen bij het vormgeven van hun schoolcurriculum met deze functionele kerndoelen (concept).
2. Het onderdeel *verdiepen* was gericht op het doordenken van de betekenis van de nieuwe functionele kerndoelen (concept) voor de dagelijkse onderwijspraktijk. Aan de hand van de illustraties ('Te denken valt aan') – de voorbeelduitwerkingen bij de functionele kerndoelen (concept) – gingen de deelnemers in gesprek over beelden van de onderwijspraktijk die met de conceptkerndoelen beoogd worden.

3. Tijdens het onderdeel *waarderen* konden de deelnemers hun eerste mening geven door een online vragenlijst in te vullen.

De deelnemers aan de landelijke bijeenkomst kregen vervolgens de opdracht om dezelfde drieslag ook met collega's op school te doorlopen. Daartoe kregen ze een kerndoelenkaartspel mee en een link naar een online vragenlijst, die na afloop van de teambijeenkomst door de kartrekkers kon worden ingevuld. Zo is tijdens de landelijke bijeenkomst feedback opgehaald bij de kartrekkers per school, maar daarna ook bij de scholenteams.

De feedback die tijdens de regiobijeenkomsten is opgehaald, is door SLO verwerkt tot een rapportage (Beuling et al., 2024). Op basis van de feedback uit het rapport is een analyseproces gestart waarbij alle opgehaalde feedback zorgvuldig is gewogen. Hierbij zijn de uitkomsten van de fase van beproeven van de reguliere kerndoelen ook meegenomen. Na deze analysefase is vervolgens gekozen welke functionele kerndoelen aangepast of verhelderd moesten worden. De afwegingen en beoogde aanpassingen zijn gedeeld en besproken met de vaksectie Nederlands bij SLO.

De belangrijkste conclusie voor de functionele kerndoelen (concept) uit het rapport (Beuling et al., 2024) was dat een ruime meerderheid van de respondenten de functionele kerndoelen (concept) waardeert en haalbaar acht. De doelen riepen veel enthousiasme en praktische lesideeën op bij de collega's. De resultaten lieten zien dat de onderwijspraktijk geconstateerd heeft dat de nieuwe functionele kerndoelen (concept) kansen bieden om de kwaliteit van onderwijs te verbeteren, motivatie van leerlingen te verhogen door meer betekenisvol taalonderwijs te faciliteren en mogelijkheden bieden om vakoverstijgend en thematisch te werken. Uitdagingen werden vooral gezien in de inspanningen die nodig zijn om het onderwijs in de praktijk aan te passen. De onderwijspraktijk vond de doelen in het algemeen duidelijk geformuleerd en de suggesties bij 'Te denken valt aan' helpend. De aanduiding van de sets functionele kerndoelen (concept) was niet voor alle respondenten duidelijk en een aantal van de functionele kerndoelen (concept) behoefde een begrijpelijker en concretere verwoording. Uit de toelichting bleek echter dat de meeste functionele kerndoelen (concept) niet zozeer onduidelijk zijn, maar dat ze deze voor bepaalde leerroutes/leerlingen te ambitieus vonden. Daarnaast gaf de onderwijspraktijk aan dat er functionele kerndoelen (concept) in de sets stonden waar leraren minder houvast aan hebben, omdat ze op dit moment minder aansluiten bij de huidige onderwijspraktijk op de scholen. Dit betreft de functionele kerndoelen (concept) over creatief taal gebruiken en bronnen onderzoeken voor het so zml/mb, talige identiteit voor vso uitstroomprofiel dagbesteding en bronnen onderzoeken, vorm en betekenis van taal en literaire

teksten voor vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt. Bijlage 2 beschrijft de belangrijkste verschillen tussen de functionele kerndoelen (concept) en de functionele kerndoelen (definitief concept).

2. Inhoudelijke toelichting

In dit hoofdstuk lichten we de inhoudelijke keuzes toe die ten grondslag liggen aan de sets functionele kerndoelen (definitief concept). De toelichting is opgezet op basis van de drie onderdelen waaruit de sets bestaan: de karakteristiek, het raamwerk en de functionele kerndoelen. Per onderdeel leggen we de functie en kenmerken uit. Daarna lichten we de keuzes toe, de belangrijkste discussies, hoe is omgegaan met feedback en welke bronnen daarbij betrokken zijn. We betrekken daarbij ook kwaliteitscriteria uit de werkopdracht van het ministerie van OCW.

2.1 Specifieke uitdagingen actualisatie functionele kerndoelen Nederlands

De functionele kerndoelen Nederlands (definitief concept) geven antwoord op vooraf gestelde uitdagingen of ontwerpprincipes, zodat ze voorzien in een behoefte (Kastelein, van der Laan en Verbruggen, 2021). Juist leerlingen in het so zml/mb en leerlingen in het vso met uitstroomprofiel dagbesteding of arbeidsmarkt hebben een specifieke onderwijsbehoefte, die ook een duidelijke weerslag moet hebben op het aangeboden curriculum. Het vraagt qua vorm en inhoud om een specifiek curriculum. De functionele kerndoelen geven daar invulling aan, en moeten bijdragen aan het verduidelijken van de onderwijsopdracht en het versterken van het onderwijsaanbod.

In de definitieve conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so Nederlands (SLO, 2024) is ook een deel van het (v)so meegenomen. Dit betreft de leerlingen die 'normaal of moeilijk lerend' zijn en uitstromen naar vervolgonderwijs. Voor leerlingen in het so zml/mb en voor leerlingen in het vso met uitstroomprofiel dagbesteding of arbeidsmarkt, past deze set kerndoelen onvoldoende bij hun ontwikkelingsmogelijkheden en toekomstperspectief (Kastelein, Van der Laan en Verbruggen, 2021). Voor deze doelgroepen behouden we daarom aparte sets kerndoelen. Dit betekent dat de huidige kerndoelen so zml/mg (2010) en de huidige kerndoelen vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt (2014) worden geactualiseerd. Ook de set leergebiedoverstijgende kerndoelen wordt geactualiseerd, omdat het hier gaat om leervoorwaardelijke inhoud die deze leerlingen nodig hebben om te kunnen werken aan brede (persoons)vorming.

Hieronder beschrijven we welke ontwikkelingen en uitdagingen een rol hebben gespeeld bij het ontwikkelen van functionele kerndoelen voor het leergebied Nederlands.

2.1.1 Beweging naar inclusiever onderwijs

Leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften volgen onderwijs op scholen voor (v)so, maar ook op scholen voor po en vo. In de beweging naar inclusiever onderwijs zijn allerlei varianten van samenwerkingen tussen verschillende scholen mogelijk en vinden individuele leerlingen een eigen plek binnen het onderwijs (Ministerie van OCW, 2023). Leraren kunnen leerlingen in de klas hebben waar verschillende sets kerndoelen bij passen. Een uitdaging bij het actualiseren van functionele kerndoelen is, dat ze ook moeten aansluiten bij de kerndoelen voor po, onderbouw vo en (v)so, en vice versa. Een betere aansluiting, maar ook een vergelijkbare structuur, maakt het voor leraren beter mogelijk om de sets tegelijk en naast elkaar te hanteren.

Er zijn op dit moment vijf sets kerndoelen voor het so en vso. Een van de doelstellingen van de actualisatie is om het aantal sets te verminderen. Dit is in deze actualisatie gedaan door so samen te voegen met po, waarbij het gaat om 'normaal tot moeilijk lerende leerlingen'. Voor vso gaat het om de leerlingen met uitstroomprofiel vervolgonderwijs die samengevoegd zijn met onderbouw vo. Een klankbordgroep specifieke onderwijsbehoeften heeft tijdens het ontwikkelproces hierop meegekeken. De drie sets functionele kerndoelen voor so zml/mb, vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt sluiten aan daar waar mogelijk bij de kerndoelen po, onderbouw vo en (v)so, zodat er eenheid is in de kerndoelen voor leerlingen in de leeftijd van 4 tot 20 jaar.

2.1.2 Focus op redzaamheid en praktische bruikbaarheid

Functionele kerndoelen zijn erop gericht leerlingen die vaardigheden, kennis, inzichten en ervaringen op te laten doen die hun zelfredzaamheid bevorderen. Het onderwijs streeft ernaar deze leerlingen vaardigheden te leren waarmee ze zich zo zelfstandig mogelijk kunnen redden op verschillende gebieden. Ze leren doorgaans het meest wanneer het leren gericht is op praktische bruikbaarheid. Het leren vindt plaats in voor hen relevante situaties. Zo wordt in het huidige curriculum nog geen duidelijke link gelegd tussen het leergebied Nederlands en de andere leergebieden en praktijkvakken. Als je dat wel doet, kun je de taalvaardigheid van leerlingen vergroten en versterken. De basis blijft hetzelfde: de leerlingen leren lezen, schrijven, spreken, luisteren en gesprekken voeren. Hierbij moet je altijd rekening houden met de zintuiglijke mogelijkheden van de leerlingen. Verder wordt de wereld steeds complexer en de hoeveelheid (digitale) informatie die burgers iedere dag moeten verwerken neemt toe. Ook leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften moeten leren hiermee om te gaan.

2.1.3 Functies van Nederlands

Het leergebied Nederlands heeft een functie ten aanzien van de drie doeldomeinen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. De mate van taalbeheersing heeft een grote invloed op de voorbereiding op dagbesteding of de arbeidsmarkt en het zo zelfstandig mogelijk functioneren op het gebied van wonen en vrije tijd (kwalificatie), maar is ook van belang bij het talig deelnemen aan het dagelijks leven en bij de participatie in de democratische samenleving (socialisatie). Onderdeel hiervan is ook het ontwikkelen van een open houding ten aanzien van de talige en culturele diversiteit in onze samenleving. Verder leren leerlingen met taal vorm te geven aan hun identiteit, maar ook om hun eigen gevoelens, ervaringen en meningen te uiten en te reflecteren op eigen kwaliteiten, wensen en mogelijkheden (persoonsvorming). In de geactualiseerde kerndoelen moeten de verschillende functies van Nederlands in een doordachte balans tot hun recht komen, waarbij het gaat om toekomstbestendig leren in het kader van zelfredzaamheid. Het gaat bij elk van de drie functies om het verwerven van de vaardigheden die nodig zijn om op een stabiele, bestendige manier te blijven leren in onze snel veranderende wereld.

2.1.4 Interne samenhang leergebied Nederlands

Het huidige taalonderwijs is te veel verkaveld, weinig betekenisvol en er is geen goede balans tussen de domeinen (Van Gelderen & Van Schooten, 2011). De afzonderlijke taalvaardigheden lezen, schrijven, spreken en luisteren worden vaak los van elkaar aangeboden. Er gaat veel tijd en aandacht naar lezen, spelling en grammatica en minder naar doelgericht schrijven, spreken, luisteren en gesprekken voeren. Voor deze constatering zijn verschillende verklaringen of oorzaken aan te wijzen (Van der Leeuw et al., 2017). Dat de huidige wettelijke curriculumdocumenten het taalonderwijs verkaveld en weinig samenhangend beschrijven, draagt bij aan hoe het taalonderwijs wordt vormgegeven. De huidige curriculumdocumenten geven een eenzijdig beeld van het leergebied, omdat er een sterke nadruk ligt op losse communicatieve vaardigheden (Van der Leeuw et al., 2017). Er wordt niet geëxpliciteerd welke kennis van en inzichten in taal en taalgebruik leerlingen moeten ontwikkelen om over taal, communicatie en literatuur te kunnen praten en denken. Het taalonderwijs is daardoor te weinig gericht op het bewust gebruiken van kennis over taal om het inzicht in de Nederlandse taal en cultuur te vergroten. Ook ervaren leraren nu onvoldoende ruimte en houvast om leerlingen te stimuleren lezers te worden en om te werken aan het ontwikkelen van de leesvoorkeur van leerlingen (Van Grinsven et al., 2010; Qrius, 2021). Ook voor experimenteren met taal is weinig aandacht in het schoolcurriculum.

Vanuit deze beginsituatie zijn SLO-curriculumexperts met de expertgroep (v)so Nederlands (bestaande uit leraren en experts) aan de slag gegaan met het ontwikkelen van de functionele kerndoelen Nederlands.

2.2 Toelichting op de karakteristiek

Het uitgangspunt in de karakteristiek Nederlands is dat het leergebied tot doel heeft dat leerlingen zich ontwikkelen tot burgers die zich zo zelfstandig mogelijk kunnen redden in een geletterde samenleving. Beheersing van de Nederlandse taal in een geletterde samenleving draagt bij aan de kansengelijkheid van leerlingen, zowel in hun dagelijks leven als in het onderwijs. De taalvaardigheid van leerlingen is van grote invloed op het verloop van hun schoolloopbaan en maatschappelijke kansen. Het leergebied Nederlands vervult daarmee een sleutelrol in het tegengaan van kansengelijkheid en dit is dan ook een belangrijke maatschappelijke uitdaging voor het vak (Pleumeekers & Prenger, 2022).

Aan de karakteristiek ligt een inventarisatie ten grondslag. De expertgroep (v)so Nederlands heeft een lijst met mogelijke thema's voor de karakteristiek voorgelegd gekregen, die zij op hun beurt hebben voorgelegd aan hun netwerken. Uit de inventarisatie kwam naar voren dat voorbereiding op arbeidsmarkt en dagbesteding, functioneel gebruik en maatschappelijke redzaamheid alsook communicatie belangrijke thema's zijn. Zo is één van de belangrijkste doelen in het onderwijs aan deze leerlingen (so zml/mb, vso uitstroomprofiel dagbesteding of vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt) het zo zelfstandig mogelijk functioneren in de maatschappij. Het koppelen van functioneel gebruik van het Nederlands aan de praktijk is daarom van groot belang; bovendien beklijft de taal dan ook beter. Communiceren is voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften (bijvoorbeeld vanwege een visuele of auditieve beperking) vaak anders en soms ook lastiger. Communiceren is uiteraard wel belangrijk voor hen en daarom gaat hier veel aandacht naar uit; het gaat hier met name over communicatieve redzaamheid.

De door de expertgroep (v)so gekozen belangrijke thema's hebben een duidelijke plek gekregen in de nieuw geschreven karakteristiek. Voor zowel het vaststellen van de thema's als het schrijven van deze karakteristiek zijn verschillende bronnen geraadpleegd en geanalyseerd:

- de conceptkarakteristiek uit Conceptkerndoelen Nederlands en toelichtingsdocument (SLO, 2023)
- de karakteristiek Nederlands uit Kerndoelen speciaal onderwijs zml/mg (OCW, 2010)

- de karakteristieke Nederlands uitstroomprofiel dagbesteding en arbeidsmarkt uit Kerndoelen voortgezet speciaal onderwijs (OCW, 2014)
- de visie op het leergebied uit de opbrengst van Curriculum.nu (ontwikkelteam Nederlands, 2019)
- Startnotitie kerndoelen Nederlands (Pleumeekers & Prenger, 2022)
- Trendanalyse (v)so (Kastelein, Van der Laan en Verbruggen, 2021)

2.2.1 Doeldomeinen

Het funderend onderwijs beoogt een breed onderwijsaanbod voor alle leerlingen. Dat brede aanbod wordt onder andere geborgd door aandacht voor de drie doeldomeinen van onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming (Ağirdağ et al., 2021). In de karakteristiek is beschreven hoe het leergebied Nederlands bijdraagt aan die doeldomeinen, zoals beschreven in de rationale van het funderend onderwijs (Ministerie van OCW, 2021). In goed onderwijs komen de verschillende doeldomeinen voornamelijk samen aan bod. Dat geldt evenzeer voor de functionele kerndoelen die veelal bijdragen aan meerdere doeldomeinen en daardoor niet expliciet zijn toe te wijzen aan één specifiek doeldomein. Dit geldt zeker voor het leergebied Nederlands, omdat een versterking van de taalcompetentie vaak tegelijk bijdraagt aan de kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming van leerlingen. Hieronder beschrijven we zo goed mogelijk de bijdrage van het leergebied Nederlands aan de afzonderlijke doeldomeinen voor de doelgroepen in het so zml/mb, vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt.

Vanuit het perspectief van kwalificatie zijn het ontwikkelen van de Nederlandse taal, gecombineerd met kennis over en inzichten in de Nederlandse taal, literatuur en communicatie opgenomen. Dit is immers essentieel om een relatie op te bouwen met onszelf, anderen en de fysieke en digitale wereld om ons heen. Het draagt bij aan het zo zelfstandig mogelijk kunnen functioneren op het gebied van wonen, werken en vrije tijd. Socialisatie vindt plaats doordat leerlingen leren om talig deel uit te maken van de Nederlandse maatschappij, op een manier die bij hen past. Onderdeel hiervan is ook het ontwikkelen van een open houding ten opzichte van de talige en culturele diversiteit in onze samenleving. Tot slot leren leerlingen ook met taal vorm te geven aan hun identiteit. Ze leren om hun eigen ideeën, ervaringen en gevoelens uit te drukken in taal en hun eigen stijl en voorkeuren te ontdekken, wat bijdraagt aan persoonsvorming. Het gaat bij elk van de drie functies om het verwerven van de vaardigheden die nodig zijn om op een stabiele, bestendige manier te blijven leren in onze snel veranderende wereld.

2.2.2 Interne samenhang van het leergebied

In het huidige taalonderwijs worden de afzonderlijke taalvaardigheden lezen, schrijven, spreken en luisteren vaak los van elkaar aangeboden. Uit onderzoek blijkt dat het onderwijzen van de taalvaardigheden in samenhang een groter leerrendement oplevert (zie onder andere Graham & Hebert, 2010, 2011) en dat het bijdraagt aan het versterken van de verschillende taaldomeinen. Daarnaast gaat er vaak veel tijd en aandacht uit naar lezen, spelling en grammatica en minder naar doelgericht schrijven, spreken, luisteren en gesprekken voeren (Inspectie van het Onderwijs 2019a, 2019b, 2021). Er bestaat dan ook al lange tijd de wens om verkaveling binnen het leergebied tegen te gaan en om goede, doorlopende leerlijnen mogelijk te maken (Van Gelderen & Van Schooten, 2011; Van der Leeuw et al., 2017). Doelgericht en betekenisvol taalonderwijs kan de samenhang bevorderen. Daarnaast is het belangrijk dat leerlingen de relatie tussen kennis en vaardigheden leren inzien, zodat ze beide bewust kunnen gebruiken. Of zoals het Meesterschapsteam Nederlands schrijft: *"Als je weet hoe taal, literatuur en communicatie in elkaar zitten (weten hoe het is), kun je daar ook beter gebruik van maken (weten hoe je iets doet). Als je weet hoe de betekenis voor jezelf en voor anderen samenhangt met de keuzes voor vormen die je kunt maken, kun je die keuzes bewuster maken."* (Meesterschapsteam Nederlands, 2021).

In de karakteristiek is daarom het belang beschreven van samenhang en een betere balans tussen de taaldomeinen en de functies van taal: communicatief, conceptualiserend en expressief. Vanuit deze gedachte is er ook explicietere aandacht voor de plek van interactie binnen het taalonderwijs.

2.2.3 Externe samenhang van het leergebied

Taal is zowel doel als middel en speelt in alle leergebieden en praktijkvakken een rol bij het verwerven van kennis en vaardigheden (Hajer & Meestringa, 2020; Rijlaarsdam, 2019; Vanhooren et al., 2017). Zonder algemene kennis komen leerlingen echter onvoldoende tot de ontwikkeling van de taalvaardigheid (Cummins, 2003; Hirsch, 2003; Pearson, 2014). In de karakteristiek is daarom het belang beschreven van samenhang tussen het taalonderwijs en andere leergebieden. Voor leerlingen die uitstromen naar dagbesteding of arbeidsmarkt zijn, naast de andere leergebieden, ook de praktijkvakken toegevoegd. Om toepassingsmogelijkheden van de taalvaardigheden en de kennisontwikkeling binnen andere leergebieden te kunnen benutten en daarmee de taalontwikkeling te stimuleren, is het belang van rijke teksten en aandacht voor (basaal) begrip beschreven.

2.2.3 Het leergebied voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften

Taal en communicatie zijn sterk met elkaar verbonden. Voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften zal rekening gehouden moeten worden met hun zintuiglijke mogelijkheden en de toegankelijkheid van het leergebied. Hierbij is het soms nodig dat leerlingen gebruik mogen maken van ondersteunde communicatie, zoals gebaren of een spraakcomputer. Er zijn grote verschillen binnen deze doelgroepen leerlingen. Zo zijn er leerlingen die kunnen leren lezen en schrijven, terwijl anderen dat beperkt of helemaal niet kunnen leren. Het gaat erom dat leerlingen op hun eigen manier leren om te durven spreken en/of gebaren en/of schrijven, of leren zich op een andere manier te durven uiten.

2.3 Toelichting op het raamwerk

De functionele kerndoelen (definitief concept) van het leergebied Nederlands zijn verdeeld over de domeinen communicatie, taal en literatuur. In deze paragraaf wordt toegelicht welke keuzes hieraan ten grondslag liggen.

Aansluiting bij raamwerk po, onderbouw vo en (v)so

Er is, in het kader van inclusiever onderwijs, bewust gekozen voor aansluiting bij het raamwerk van de definitieve conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so (2024). In bijlage 1 zijn deze naast elkaar gezet. Daarnaast is gekozen voor een gezamenlijk raamwerk voor so zml/mb, vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt, om zo de doorlopende leerlijn in het leergebied Nederlands te waarborgen.

Toelichting bij drieslag in domeinen: communicatie, taal en literatuur

In het raamwerk van de functionele kerndoelen Nederlands (definitief concept) is – in afstemming met de vaksectie Nederlands bij SLO – gekozen voor de klassieke indeling in drie domeinen: communicatie, taal en literatuur. Deze indeling sluit aan bij de traditionele drie pijlers binnen de neerlandistiek: de taalbeheersing, de taalkunde en de letterkunde. Het is een indeling die door het hele leergebied heen herkenbaar is: in leermaterialen, in handboeken, in wetenschappelijk onderzoek, in het po, vo, (v)so en vervolgonderwijs.

Domein A communicatie

Het eerste en grootste domein is communicatie. In de eerste versie van het raamwerk was gekozen voor de term totale communicatie als eerste domein. Hiervoor was gekozen omdat dan ook communicatie met bijvoorbeeld een spraakcomputer of vierhandengebaren eronder valt. Het woord 'totale' riep echter te veel vragen op, waarbij de onderbouwing niet afdoende was waarom dit onderscheidend is aan 'communicatie'. Daarom is deze domeinnaam identiek gebleven aan de domeinnaam bij po, onderbouw vo en (v)so, waar gekozen is

voor de term communicatie. In de begrippenlijst zijn naast het begrip communicatie drie extra begrippen opgenomen:

- *communicatievorm*, waarbij het gaat over elke afzonderlijke wijze van communiceren, zoals gebaren;
- *communicatiemiddel*, waarbij het gaat om een middel om mee te communiceren, zoals een spraakcomputer;
- *ondersteunde communicatie* (OC), waarbij het gaat om vormen van ondersteunde communicatie zoals gebaren, concrete verwijzers (verwijzende voorwerpen), en lichaamstaal, en om OC-hulpmiddelen zoals spraakcomputers en communicatieboeken.

Binnen het domein communicatie gaat het om het op eigen manier leren communiceren: het bewust afstemmen van het taalgebruik op doel en context, met behulp van opgedane kennis en inzichten in communicatieve doelen en taalgebruikssituaties. De kennis en vaardigheden uit dit domein zijn toe te passen bij het inzicht krijgen in hoe taal in elkaar zit en werkt (domein taal) en bij het lezen van boeken (domein literatuur). Daarnaast zijn de kennis en vaardigheden uit dit domein essentieel voor het verwerven van kennis en vaardigheden bij de andere leergebieden en praktijkvakken.

In samenspraak met de vaksectie Nederlands bij SLO is gekozen om goed af te stemmen tussen de (definitieve) conceptkerndoelen po, onderbouw vo, (v)so en de functionele kerndoelen (definitief concept). Leerlingen leren binnen dit domein taalvaardig te worden en ontwikkelen een geheel aan kennis, vaardigheden en houdingen dat nodig is om geschreven, gesproken en multimediale teksten te begrijpen, waarderen, produceren en erop te reflecteren. Hierbij gaat het om teksten in verschillende verschijningsvormen. Het team koos bewust - bekrachtigd door de advieskring - om de verschillende taalvaardigheden (lezen, schrijven, kijken, luisteren en spreken) met elkaar in het domein communicatie te plaatsen en geen onderverdeling per taalvaardigheid (bijvoorbeeld lezen, schrijven) te maken, zoals in eerdere curriculumdocumenten wel is gedaan. Dit is overgenomen voor de functionele kerndoelen (definitief concept). Niet alle (definitieve) conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so zijn uitgewerkt tot functionele kerndoelen. Dit betreft de kerndoelen luisteren en lezen met diep begrip en schrijven om te leren. Met de expertgroep (v)so hebben we besproken dat de inhoud van deze kerndoelen te hoog gegrepen is voor deze doelgroepen. De basis, terug te vinden in de andere functionele kerndoelen binnen dit domein, is genoeg voor deze doelgroepen, passend bij hun leerpotentieel.

Door de expertgroep (v)so is eveneens gediscussieerd over de definitie van gesprek. Sommige leerlingen maken namelijk een gebaar en reageren op een

ander door een gebaar terug te maken. Uiteindelijk moeten alle leerlingen gesprekken kunnen voeren op hun eigen manier, op welk niveau dan ook. Ook hebben deze leerlingen het nodig gesprekken te voeren om zich verder te kunnen ontwikkelen.

Aanvankelijk was er gekozen voor aparte subdomeinen binnen het domein communicatie: taalvaardigheid en interactie, vooral vanuit het idee hiermee aan te sluiten bij het Europees Referentiekader (ERK). Uit de fase van beproeven (regiobijeenkomsten) bleek dat de onderwijspraktijk deze subdomeinen niet nodig en verwarrend vond, daarom zijn deze eruit gehaald.

Domein B taal

Het tweede domein is het domein taal, overgenomen vanuit de (definitieve) conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so. Er is voor de term taal gekozen en niet voor taalkunde of taalbeschouwing, om te breken met oude denkbeelden in het onderwijs en om te benadrukken dat het in dit domein over meer gaat dan alleen taalbeschouwing. Bij taalbeschouwing draait het vaak alleen om het kijken naar de vorm van taal. Hiermee willen we benadrukken dat niet alleen kennis over vorm, maar vooral ook kennis over betekenis en context bijdraagt aan het bewust gebruiken van taal. Het domein taal gaat over ervaringen opdoen in taalvaardigheden in een betekenisvolle context. De kennis uit dit domein is toe te passen bij het vergroten van hun taalvaardigheid (domein communicatie) en bij het lezen van boeken (domein literatuur).

In het domein taal gaat het over vorm en betekenis van taal en spelling, formulering en interpunctie. In de functionele kerndoelen wordt een basis gelegd in het verkennen (so zml/mb en vso uitstroomprofiel dagbesteding) en beschouwen (vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt) van vorm en betekenis van taal. Er ligt ook nadruk op het schriftelijk taalgebruik, met als doel om kennis over spelling en interpunctie correct toe te passen. Hierbij leren ze dat ze ook hulpmiddelen en bronnen mogen gebruiken. Ze leren hoe taal werkt en wat de effecten van taalkeuzes zijn. Daarnaast past het ook bij de behoefte om grammatica en spelling veel functioneler en betekenisvoller aan leerlingen aan te bieden. Ook gaat het domein taal over kennis opdoen over wat taal voor leerlingen zelf en anderen betekent en hoe taal bijdraagt aan hun persoonlijke ontwikkeling. Ze leren hoe ze met taal uiting kunnen geven aan hun identiteit. Hierbij hoort het verkennen van het talig repertoire in de volle breedte, wat inhoudt dat er expliciete aandacht is voor talen en taalvariëteiten, gebaren en lichaamstaal. De conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so gaan daarnaast ook nog over het bestaan en gebruik van verschillende talen en taalvariëteiten in relatie tot het Nederlands, en over de verandering van het Nederlands onder invloed van tijd en maatschappelijke ontwikkelingen. De conceptkerndoelen

werden door de expertgroep (v)so gezien als eventuele toevoegingen aan de lessen, maar worden voor uitwerking in functionele kerndoelen niet als noodzakelijk gezien. Omdat de ontwerpruimte (zie 2.2.2) voor de functionele kerndoelen voor het leergebied Nederlands een percentage betreft van 16-17% van het geheel, is gekozen om niet alle (definitieve) conceptkerndoelen van po, onderbouw vo en (v)so bij het domein taal uit te werken als functionele kerndoelen (definitief concept). Het gaat hier om de definitieve conceptkerndoelen voor po/so en onderbouw vo/vso luisteren en lezen met diep begrip, schrijven om te leren, taalvariatie en taalverandering en voor 3 havo-vwo nog zakelijke tekstgenres en argumentatief taalgebruik. Deze conceptkerndoelen werden door de expertgroep (v)so als te verdiepend en te weinig functioneel gezien. Wel is gekeken waar nog bepaalde inhouden in de basis overgenomen konden worden in een ander functioneel kerndoel. Zo is er voor deze leerlingen ook aandacht voor schrijven, maar is dit ondergebracht bij functioneel kerndoel 4 doelgericht communiceren en functioneel kerndoel 5 creatief taal gebruiken.

Domein C literatuur

In het domein literatuur wordt leerlingen de kans geboden positieve leeservaringen op te doen. Er is bewust gekozen voor het label literatuur, ondanks het feit dat dit misschien voor de doelgroepen in het so zml/mb, vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt een onbekende term is. De nadruk ligt voor deze doelgroepen vooral op het verkennen en ontdekken van verschillende teksten en op het ontwikkelen van een eigen leesvoorkeur. Ervaringen opdoen met literatuur is essentieel om leesbegrip te ontwikkelen, ook voor leerlingen bij wie lezen niet altijd hun voorkeur heeft. Juist leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften kunnen veel hebben aan literatuur, waarbij het onder andere gaat over de sociaal-emotionele functie van literatuur, zoals het meedenken en meeleven met personages. De term 'literatuur' is gekozen om één lijn aan te houden met de (definitieve) conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so en de bovenbouw van het vo. De kennis uit het domein literatuur is toe te passen bij het vergroten van de taalvaardigheid (domein communicatie) en bij het opbouwen van kennis over teksten en taalgebruik (domein taal).

Binnen het domein literatuur zijn er twee functionele kerndoelen (definitief concept) uitgewerkt. Het eerste kerndoel gaat over het ontwikkelen van een eigen leesvoorkeur. Het tweede kerndoel gaat over ervaringen opdoen met poëzie, proza en drama (so zml/mb en vso uitstroomprofiel dagbesteding) en hierin enig inzicht tonen (vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt).

2.4 Toelichting op de functionele kerndoelen (definitief concept)

Er is op basis van de huidige kerndoelen voor so zml/mg (2010) en vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt (2014) en de (definitieve) conceptkerndoelen Nederlands voor po, onderbouw vo en (v)so (2024) een vertaling gemaakt naar de sets functionele kerndoelen (definitief concept). Ze zijn op drie niveaus beschreven:

- voor leerlingen die zeer moeilijk leren en leerlingen met een meervoudige beperking;
- voor leerlingen die uitstromen naar dagbesteding;
- voor leerlingen die uitstromen naar arbeidsmarkt.

De functionele kerndoelen kunnen worden opgevat als streefdoelen:

- geformuleerd vanuit hoge verwachtingen;
- zo geformuleerd dat ze door de leraar als passend wordt ervaren;
- geformuleerd vanuit het idee dat niet alle functionele kerndoelen (waar het gaat over beheersingsdoelen en ervaringsdoelen) door iedere leerling moeten worden behaald.

2.4.1 Keuzes in inhoud en opbouw

Om te komen tot de sets functionele kerndoelen (definitief concept) zijn allereerst vakinhoudelijke keuzes gemaakt: welke inhouden vormen de kern van het leergebied en moeten een plek krijgen in de functionele kerndoelen? Als basis zijn de huidige kerndoelen so zml/mg (2010), vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt (2014) naast de conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so (2023) gelegd. Bij formulering van de functionele kerndoelen zijn deze bronnen op de volgende manier gebruikt:

- integraal overnemen van domeinen en doelen;
- weglaten van (onderdelen van) doelen die niet passend zijn voor de doelgroep;
- verder of anders uitwerken van doelen, zodat ze bij de doelgroep passen;
- aanpassen van formuleringen zodat deze beter aansluiten op de doelgroep;
- waar nodig toevoegen van nieuwe inhouden.

De leden van de expertgroep (v)so hebben meegedacht over bovenstaande punten en hebben hierbij hun netwerk geraadpleegd. In deze paragraaf zullen een aantal belangrijke onderliggende inzichten worden beschreven die bij de

totstandkoming van deze keuzes een rol hebben gespeeld. Daarna zijn deze keuzes ook voorgelegd aan de vaksectie Nederlands bij SLO, zodat het geheel aan domeinen, doelen en verdere uitwerkingen en formuleringen ook vakinhoudelijk een geheel vormde.

Een ambitieus en betekenisvol taalcurriculum

Uit onderzoek weten we dat leerlingen een rijke taalomgeving nodig hebben om hun taalcompetentie in het Nederlands effectief te ontwikkelen (Vygotsky, 1978; Verhoeven & Aarnoutse, 2000; Van den Branden, 2020; Van Koeven & Smits, 2020; 2023;). Een taal- en kennisrijke omgeving, waarin leerlingen volop ervaringen, kennis en vaardigheden en de bijbehorende complexere taalvaardigheid kunnen opdoen, draagt bovendien bij aan de kanselijkheid van leerlingen (Van den Bergh et al., 2020; Marreveld, 2017).

Zo'n omgeving ontstaat als er op school een divers aanbod aan rijke contexten en teksten is en als de school het belang en het plezier rondom taal uitstraalt. Rijke contexten en teksten stimuleren de cognitieve ontwikkeling van leerlingen en hun interesse en motivatie om te lezen, te schrijven en te spreken. Ze dagen leerlingen uit om na te denken, verbanden te leggen, kritisch te denken en complexe ideeën te begrijpen. Rijke teksten zijn authentieke, aansprekende teksten met veelzijdig en gevarieerd taalgebruik, afkomstig van een vakkundige schrijver, die de leerling uitnodigt tot nadenken, beleven en betekenis geven. De inhoud is verhelderend, origineel, en/of gelaagd, en maakt het leggen van betekenisvolle verbanden binnen en tussen teksten mogelijk. De tekst helpt de leerling bij het leren over en begrijpen van zichzelf en de wereld, en draagt bij aan de uitbreiding van diens talige repertoire. Door het lezen van dit soort teksten breiden leerlingen hun kennis van de wereld, hun woordenschat en hun kennis van gevarieerde grammaticale structuren en taalgebruik uit (Van Koeven & Smits, 2020; Van Koeven et al., 2022).

Dit inzicht is in de functionele kerndoelen Nederlands (definitief concept) terug te zien in kerndoel 1 *Taal- en leesomgeving* en kerndoel 2 *Taal in de leergebieden (en praktijkvakken)*, maar ook in kerndoel 3 *Luisteren en/of lezen met begrip*, en in het feit dat er een domein literatuur in het curriculum is opgenomen, waarin boeken en rijke teksten de basis vormen.

Omdat dit inzicht verder draagt dan het leergebied Nederlands is bewust bij verschillende kerndoelen in de 'Te denken valt aan' een verwijzing gemaakt naar andere leergebieden en praktijkvakken.

Luisteren en/of lezen met begrip

In de functionele kerndoelen (definitief concept) is gekozen voor één kerndoel over luisteren en/of lezen met begrip. Bij de definitieve conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so zijn dit twee kerndoelen, waarbij dit bij een van de

kerndoelen een verdieping betreft van begrip naar diep begrip. Begrip van de tekst hebben is belangrijk voor de ontwikkeling van alle leerlingen, maar is vaak wel heel moeilijk voor deze leerlingen. Uit de fase van beproeven hebben we een voorbeeld overgenomen bij 'Te denken valt aan' over 'de betekenis van woorden ervaren door ze met meerdere zintuigen te ontdekken'. Het gaat om een uitwerking van het uitbreiden van de woordenschat. De focus in dit kerndoel ligt overwegend op het ontwikkelen van basaal begrip (voor so zml/mb en vso uitstroomprofiel dagbesteding) en begrip (voor vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt) voor het verder ontwikkelen van de leesvaardigheid.

Communiceren – waar nodig met ondersteunde communicatie

Wat anders is ten opzichte van de definitieve conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so is dat er in meerdere functionele kerndoelen (definitief concept) expliciete aandacht is voor het begrijpen en inzetten van ondersteunde communicatie (het gaat hier om het begrijpen en inzetten van communicatievormen, waar nodig met behulp van communicatiemiddelen). In de huidige vso-kerndoelen uitstroomprofiel dagbesteding betreft dit een eigen kerndoel. Op basis van feedback is er voor gekozen om deze terug te laten komen in meerdere functionele kerndoelen (definitief concept), namelijk in 3,4 en 7, zodat het in samenhang een stevigere plek krijgt. Er is bewust gekozen om de nadruk te leggen op elke afzonderlijke wijze van communiceren, zodat alle leerlingen de mogelijkheid krijgen om op hun manier te communiceren. Dit is nu niet alleen opgenomen bij vso uitstroomprofiel dagbesteding, zoals in de huidige kerndoelen, maar ook bij so zml/mb en bij vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt.

Definitief conceptkerndoel 5 *doelgericht spreken en schrijven* heet bij de functionele kerndoelen (definitief concept) *doelgericht communiceren*. Hierdoor is het doel breder gemaakt, wat impliceert dat leerlingen zich ook op een andere manier mogen uiten dan via spreken en/of schrijven. Denk bijvoorbeeld aan communiceren met gebaren en de Nederlandse Gebarentaal (NGT). In de functionele kerndoelen is er aandacht voor NGT, maar er zijn ook aparte sets conceptkerndoelen NGT ontwikkeld voor so en vso (2024). Voor leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften is het kerndoel over doelgericht communiceren extra belangrijk, omdat goed kunnen communiceren helpt bij hun zelfredzaamheid. Het is daarom nodig hier vroegtijdig en te allen tijde aandacht aan te schenken.

Aandacht voor de communicatieve functie van taal: afstemmen op doel, publiek en context

Het ontwikkelen van doelgerichte communicatievaardigheden stelt leerlingen in staat om helder en effectief te communiceren. Door hun boodschap af te

stemmen op het specifieke doel dat ze willen bereiken, vergroten ze de kans dat hun boodschap begrepen wordt door anderen (Garrod & Pickering, 2009; Steehouder et al., 2016; Tekin et al., 2022; Wurth et al., 2019).

Bewust zijn van je publiek is een cruciaal aspect van effectieve communicatie (Baker et al., 2012). Leerlingen die leren om zich bewust te zijn van de behoeften, interesses en verwachtingen van hun publiek, kunnen hun boodschap beter aanpassen om de ontvangers te betrekken en te overtuigen, of het nu gaat om een informeel gesprek met vrienden, een presentatie voor de klas of een formeel rapport voor hun stage: het vermogen om de communicatie aan te passen aan je publiek is essentieel. Daarnaast is communicatie sterk afhankelijk van de context waarin deze plaatsvindt (Baker et al., 2012; Steehouder et al., 2016). Leerlingen die leren om rekening te houden met de context, kunnen beter inschatten welke taal, toon en stijl geschikt is voor een bepaalde situatie.

Door te reflecteren op de uitvoering van hun taalactiviteiten, worden leerlingen zich bewust van hun eigen ontwikkelpunten op het gebied van taalcompetentie (Wurth et al., 2019). Zo kunnen ze inzicht krijgen in hun eigen prestaties, stijl van communicatie en specifieke aspecten waarin ze zich kunnen verbeteren.

Dit inzicht is in de functionele kerndoelen (definitief concept) terug te zien in de kerndoelen uit het domein Communicatie. In kerndoel 4 *Doelgericht communiceren* en kerndoel 7 *Doelgericht gesprekken voeren* leren leerlingen bij het lezen, schrijven en/of spreken en gesprekken voeren altijd oog te hebben voor doel, publiek en context. In kerndoel 9 *Reflecteren op taalactiviteiten* reflecteren ze op het proces en evalueren het product van een taalactiviteit.

Aansluiten bij nieuwe inzichten – taal creatief gebruiken en aandacht voor bron gebruik

Functioneel kerndoel 5 *creatief taal gebruiken* en functioneel kerndoel 6 *bronnen onderzoeken* (in de definitieve conceptversie *bronnen verkennen*) werd niet door iedereen uit de expertgroep (v)so en bij de landelijke bijeenkomst (met name so-scholen zml/mb) als heel belangrijk ervaren, omdat dit als te moeilijk, als extra, of niet zo relevant voor zelfredzaamheid werd gezien. Aansluitend bij de definitieve conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so en bij nieuwe inzichten hebben we besloten deze wel uit te werken als functionele kerndoelen.

Bij het functioneel kerndoel *creatief taal gebruiken* gaat het vooral om ervaringen opdoen die bijdragen aan de persoonlijke ontwikkeling. Leerlingen moeten leren om via taal hun gedachten en emoties passend te uiten (Verhallen & Walst, 1996). Expressieve taalvaardigheden bevorderen creativiteit en verbeeldingskracht. Creatief schrijven is daarnaast positief voor onder andere de

waardering van literaire teksten en de schrijfsnelheid van leerlingen (Janssen et al., 2006; Ten Peze et al., 2021) Het is belangrijk dat leerlingen leren hoe ze op innovatieve manieren kunnen spelen met taal, want deze vaardigheid kan bijdragen aan de ontwikkeling van creatieve probleemoplossende vaardigheden. Het vermogen om zichzelf uit te drukken, stelt leerlingen ook in staat om hun identiteit te verkennen en te ontwikkelen (Steenbakkers et al., 2021).

Bij het functioneel kerndoel *bronnen verkennen* is er gekeken naar wat leerlingen tegenkomen en nodig hebben in hun wereld, nu en in de toekomst. In een wereld vol teksten moeten leerlingen leren kritisch te denken bij het lezen van en luisteren naar bronnen: dit kan een digitale vaardigheid zijn (het zoeken), maar voor een groot deel ook een talige vaardigheid. Dit inzicht is terug te zien in functioneel kerndoel 6 *Bronnen verkennen* en ook in kerndoel 4 *Doelgericht communiceren* en kerndoel 7 *Doelgericht gesprekken voeren*, waarbij leerlingen gebaseerd op informatie verkregen uit bronnen gaan spreken, schrijven en/of gesprekken voeren. In het curriculum vindt hiermee een verschuiving plaats van 'zoek maar op internet' naar hulp bij het selecteren van bronnen op basis van een aantal basale kenmerken: is een bron nu bruikbaar, betrouwbaar of niet? En hoe kun je dat zien? Ook is er een verschuiving van het zelf knippen en plakken van stukken informatie naar een nieuwe tekst naar gerichte ondersteuning bij het maken van een nieuwe tekst op basis van aangereikte (rijke) bronnen. Hierbij is bewust de keuze gemaakt om in het leergebied Nederlands te werken met aangereikte bronnen (vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt): leerlingen moeten eerst op basis van duidelijk aanwezige kenmerken een keuze leren maken in bruikbaarheid en betrouwbaarheid. Voor so zml/mb en vso uitstroomprofiel dagbesteding blijft het bij verkennen en oriënteren. In de vorige versie kerndoelen stond 'onderzoeken', ook voor deze doelgroepen. Door de feedback vanuit de fase van beproeven is dit vereenvoudigd naar 'verkennen'.

Ruimte voor gesprekken

In de huidige kerndoelen is weinig aandacht voor het leren van gesprekken voeren: het stellen van vragen, doorvragen, aandachtig luisteren en samenvatten. Uit het Peilingsonderzoek in het regulier onderwijs, speciaal basisonderwijs en speciaal onderwijs (cluster 4) naar mondelinge taalvaardigheid (Inspectie van het Onderwijs, 2019a) blijkt dat er (te) weinig echte gesprekken gevoerd worden in de klas. Dat is zorgelijk, want leren vindt vooral in interactie met elkaar plaats (o.a. Johnson & Johnson, 1998; Mercer, 1996; Vygotsky, 1962). Juist in gesprekken leren leerlingen om hun gedachten te verwoorden, doen ze kennis op en vergroten ze hun taalvaardigheid (Van Boxtel et al., 2000).

Dit inzicht is in de functionele kerndoelen (definitief concept) terug te zien in kerndoel 7 *Doelgericht gesprekken voeren* (gesprekken die een communicatieve functie hebben) en kerndoel 8 *Gesprekken voeren om te leren* (gesprekken die een conceptualiserende functie hebben). Bij beide kerndoelen gaat het erom dat leerlingen instructie krijgen in hoe ze deze gesprekken moeten voeren, en hier vervolgens mee gaan oefenen, zodat hun gespreksvaardigheid beter wordt. Bij kerndoel 8 gaat het er daarnaast ook om dat ze inhoud uit het gesprek benutten om hun kennis van de wereld te vergroten.

Inzicht in taal als systeem

Functioneel kerndoel 10 (definitief concept) gaat over grammatica, waarbij er een inhoudelijke verschuiving is naar een betekenisvolle focus. Recente publicaties benadrukken dat leerlingen niet alleen kennis over de vorm nodig hebben, maar vooral ook kennis over de relatie tussen vorm en betekenis en kennis over de context waarin taal gebruikt wordt, om het taalsysteem goed onder de knie te krijgen (Meesterschapsteam Nederlands, 2018). De expertgroep (v)so was het erover eens over dat dit ook een plek moest krijgen in de functionele kerndoelen. Leerlingen moeten een basis meekrijgen, waardoor ze meer inzicht krijgen in het taalsysteem, dit terugzien in het dagelijks leven en zich begrijpelijker leren uiten. De nadruk ligt op aandacht voor betekenis en functie van taal. In de fase van beproeven bleek dat nog niet alle leraren zich hierbij een beeld konden vormen. Ter verduidelijking zijn er daarom meerdere en sprekendere illustraties ('Te denken valt aan') toegevoegd aan dit functioneel kerndoel. Functioneel kerndoel 11 (definitief concept) gaat over spelling, formulering en interpunctie. Leerlingen leren hun kennis over spelling te benutten bij het schriftelijk formuleren, ook in relatie tot de betekenis die spelling heeft. Zo ontdekken ze bijvoorbeeld dat een spelfout kan leiden tot een betekenisverschil.

Taal in de wereld

Functioneel kerndoel 12 (definitief concept) gaat over verkennen hoe je met taal uiting geeft aan identiteit, waardoor je werkt aan je persoonlijke ontwikkeling en hoe je over komt op anderen. Het leergebied Nederlands heeft een open en positieve houding ten aanzien van meertaligheid in de maatschappij en het onderwijs. Het talige repertoire van leerlingen is immers breder dan alleen het Nederlands. Denk aan dialect of straattaal, maar ook aan de verschillende thuistalen van leerlingen. Het is belangrijk dat de school aandacht heeft voor en ruimte biedt aan die verschillende talen en taalvariëteiten, vanuit het besef dat dit bijdraagt aan (h)erkenning voor alle leerlingen en aan het verwerven van het Nederlands (Van Avermaet, 2020; Duarte, 2022).

Literatuur

Er is gekozen voor twee functionele kerndoelen (definitief concept) die te maken hebben met literatuur. Lezen en plezier in lezen is erg belangrijk voor de ontwikkeling van leerlingen. Ze vergroten hiermee hun kennis over de wereld. Ook kunnen leerlingen veel aan literatuur hebben; denk bijvoorbeeld aan de sociaal-emotionele functie van literatuur: het meedenken en meeleven met personages. Aan deze doelen is geen bepaald beheersingsniveau te koppelen, maar leerlingen moeten wel een inspanning verrichten om nieuwe ervaringen aan te gaan. Leerlingen in het vso met uitstroomprofiel arbeidsmarkt moeten daarnaast ook leren verwoorden welke inzichten ze hebben opgedaan op basis van literaire teksten en wat een bepaalde luister-, kijk- en/of leeservaring hun heeft opgeleverd.

Binnen het domein literatuur verkennen leerlingen rijke en gevarieerde literatuur. Ze vergroten hiermee kennis, inzicht, vaardigheden, houdingen en waarden die er maatschappelijk toe doen en waarin zij zichzelf kunnen herkennen, en ze maken kennis met een wereld buiten die van henzelf.

2.4.2 Aanbod, beheersing en ervaring

De inhouden van het leergebied Nederlands, zijn beschreven in aanbods-, ervarings- of beheersingsdoelen (zie paragraaf 1.2.3).

Een duidelijk **beheersingsdoel** is bijvoorbeeld kerndoel 4: *De leerling communiceert afgestemd op doel, publiek en context*. De beheersingscomponent is in verschillende bullets uitgewerkt ('Het gaat hierbij om'): wat we bijvoorbeeld zien is dat leerlingen communicatievormen en communicatiemiddelen begrijpen en inzetten, dat ze een passende aanpak hanteren en vervolgens teksten formuleren door te schrijven met een leesbaar handschrift of typschrift en/of verstaanbaar spreken. Daarbij is het doel dat ze hun communicatie leren afstemmen op het doel, hun publiek en de (alledaagse) context. In de illustraties ('Te denken valt aan') zijn voorbeelden te zien van hoe je hieraan kunt werken. Dit zijn voorbeelden op verschillende niveaus.

Naast beheersingsdoelen zijn er ook **ervaringsdoelen** opgenomen in de sets functionele kerndoelen (definitief concept) voor het leergebied Nederlands. Met name voor de doelgroepen so zml/mb en vso uitstroomprofiel dagbesteding is hier vaker voor gekozen. Ze zijn te herkennen aan het handelingswerkwoord 'verkennen', zoals functioneel kerndoel 10 voor so zml/mb en vso uitstroomprofiel dagbesteding: *De leerling verkent de relatie tussen vorm en betekenis van taal*. De ervaringsdoelen geven leerlingen de kans om rijke ervaringen op te doen, ongeacht de ervaringen die leerlingen buiten school hebben opgedaan. Het idee is dat leerlingen door deze ervaring een basis

leggen voor verdere groei in taalcompetentie, ook al wordt er geen directe beheersing gevraagd: de ervaring is het doel en vraagt om een inspanning van de leerling.

Naast duidelijk te onderscheiden doelen zijn er **hybride doelen**, bestaande uit onderdelen die leraren aanwijzingen geven over welke aspecten leerlingen moeten leren beheersen, maar ook onderdelen waarbij leerlingen alleen een inspanning moeten laten zien. Een voorbeeld hiervan is kerndoel 10 voor vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt: *De leerling beschouwt de relatie tussen vorm en betekenis van taal*. In dit kerndoel wordt in een aantal bullets eveneens het werkwoord 'verkennen' gebruikt, om aan te geven dat het bij die inhouden vooral om de ervaring gaat. Bij een andere bullet staat 'inzicht tonen', waarbij het in het onderwijs vooral moet gaan om het leren beheersen van die elementen.

Tot slot zitten er in de sets functionele kerndoelen Nederlands (definitief concept) twee **aanbodsdoelen**, waarbij niet de leerling, maar de school de actor is. Deze doelen vormen de verbinding tussen de karakteristiek van het leergebied en de functionele kerndoelen (definitief concept). In de karakteristiek is de visie beschreven dat het onderwijs in het leergebied Nederlands samenhangend moet zijn, met een rijk taalaanbod, gelegenheid tot kennisopbouw, ruimte voor productieve taalvaardigheden en betekenisvolle taaltaken. Deze ambitie is vertaald in twee aanbodsdoelen; ze beschrijven het aanbod van de school, dat het voor leerlingen mogelijk maakt de beheersings-, ervarings- en hybride doelen te bereiken. Een voorbeeld hiervan is functioneel kerndoel 2: *De school stimuleert de taalontwikkeling van de leerling in alle leergebieden en praktijkvakken*.

2.4.3 Besproken kwesties

Tijdens het ontwikkelproces en tijdens de fase van beproeven is veelvuldig gediscussieerd met de expertgroep (v)so Nederlands, het onderwijsveld en de vaksectie Nederlands bij SLO. In deze paragraaf beschrijven we de grootste kwesties die tijdens het proces aan de orde zijn geweest: waarover de discussie ging en welk besluit genomen is.

Werken aan redzaamheid in een geletterde samenleving

Het leergebied Nederlands speelt een belangrijke rol in het aanleren van de vaardigheden van taal: doelgericht lezen, schrijven, kijken/luisteren, spreken en/of gesprekken voeren in functionele taalgebruikssituaties. In de functionele kerndoelen (definitief concept) ligt de focus vooral op redzaamheid binnen de geletterde samenleving. De karakteristiek Nederlands begint dan ook met de zinnen: "In het leergebied Nederlands worden leerlingen gestimuleerd om zich

te ontwikkelen tot burgers die zich zo zelfstandig mogelijk kunnen redden in een geletterde samenleving. Beheersing van de Nederlandse taal in een geletterde samenleving draagt bij aan de kanselijkheid van leerlingen, zowel in hun dagelijks leven als in het onderwijs." Zowel de expertgroep (v)so, als de deelnemers aan de fase van beproeven zijn vanuit die visie blij met functionele kerndoelen 1 en 2 (definitief concept). Deze kerndoelen geven houvast bij het formuleren van schooleigen taalbeleid: het creëren van een betekenisvolle en rijke taalomgeving en het stimuleren van de taalontwikkeling in alle leergebieden en praktijkvakken.

Mate van concreetheid en houvast

We willen invulling geven aan de wens om een ambitieus curriculum neer te zetten voor alle leerlingen. De functionele kerndoelen (definitief concept) beschrijven daarom concreter wat leerlingen moeten kennen, kunnen en hebben ervaren zodat leraren meer handvatten hebben bij het inrichten van hun taalonderwijs. Er is daarom niet enkel meer een doelzin, maar zijn er ook toelichtingen ('Het gaat hierbij om') toegevoegd om te verduidelijken wat er met de doelzin wordt bedoeld. De leden van de expertgroep (v)so en de deelnemers in de fase van beproeven hebben hier duidelijke feedback op gegeven, waardoor de formuleringen duidelijker en concreter beschreven konden worden. Ook de illustraties ('Te denken valt aan') helpen hierbij, om meer beeld te geven van hoe het eruit zou kunnen zien in de klas op verschillende niveaus en rekening houdend met verschillende zintuiglijke mogelijkheden.

Haalbaarheid en overladenheid

De mate van concreetheid heeft ook een relatie met het gevoel van overladenheid dat de functionele kerndoelen (definitief concept) kunnen oproepen. Waar aan de ene kant de roep klonk om de doelen nog verder te specificeren (zie bespreking kwestie 'mate van concreetheid en houvast' hierboven), was aan de andere kant het geluid hoorbaar dat het wettelijke curriculum te overladen zou worden en daarmee niet haalbaar. Veel discussies met de expertgroep (v)so gingen dan ook over het bepalen van de kern van het leergebied (welke inhouden verdienen een plek) en het zoeken naar de balans tussen concreetheid en overladenheid.

Ook in de fase van beproeven gaf het onderwijsveld aan zich zorgen te maken over de haalbaarheid van sommige functionele kerndoelen (concept), met name in de domeinen taal en literatuur. Ook is er gekeken naar de inhouden die nodig zijn voor een goede aansluiting op de definitieve conceptkerndoelen Nederlands voor po, onderbouw vo en (v)so. Dit heeft tot de volgende beslissingen geleid:

- De functionele kerndoelen (definitief concept) in de drie domeinen zijn voor so zml/mb en voor vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt bijna identiek geformuleerd, maar vragen in de onderwijspraktijk een andere invulling en andere onderwijsruimte. Het verschil zit soms in een ervaringsdoel voor so zml/mb en vso uitstroomprofiel dagbesteding versus een beheersings- of hybride doel voor vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt. Hierdoor is er een verschil tussen het 'ervaren', waarbij men een inspanning van de leerling mag verwachten, en het (deels) beheersen van het doel. Daarnaast is de uitwerking voor vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt vaak uitgebreider en complexer.
- De functionele kerndoelen (definitief concept) sluiten in het kader van inclusief onderwijs aan bij de definitieve conceptkerndoelen Nederlands voor po, onderbouw vo en (v)so. Er is met de expertgroep (v)so voortdurend gediscussieerd over inhouden die wel of niet aan bod moeten komen in de functionele kerndoelen. Zoveel mogelijk aansluiten is wenselijk in het kader van inclusiever onderwijs en kansgelijkheid en is soms ook haalbaar in een functionelere vorm. Maar bij sommige kerndoelen po, onderbouw vo en (v)so was het ook niet passend om het uit te werken als functioneel kerndoel. Het doel was dan meestal te verdiepend, of niet relevant genoeg voor de doelgroepen in het so (zml/mb) en vso (uitstroomprofielen dagbesteding en arbeidsmarkt). Ook hadden we te maken met de ontwerpruimte (zie 1.2.5), waardoor we rekening moesten houden met het aantal functionele kerndoelen.
- In de 'Te denken valt aan'-beschrijvingen bij de functionele kerndoelen (definitief concept) uit de verschillende domeinen zijn voorbeelden opgenomen die laten zien hoe de kerndoelen uit de verschillende domeinen in de onderwijspraktijk met elkaar verbonden kunnen worden. Zo kunnen inhouden uit het domein taal terugkomen in de domeinen communicatie en literatuur en kan op gepaste momenten stil gestaan worden bij de relatie tussen vorm en betekenis, of het belang van correcte spelling.

Aanduiding sets

Uit de fase van beproeven bleek dat de aanduidingen in sets zml/mb, uitstroom dagbesteding en arbeidsmarkt niet duidelijk waren. In het kader van inclusiever onderwijs wilden we liever zo min mogelijk so en vso noemen. Door de feedback is toch besloten om de sets in de definitieve conceptversie aan te duiden met so zml/mb, vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt. De toevoeging van uitstroomprofiel ten opzichte van alleen uitstroom hebben we gedaan, zodat het overeenkomt met hoe het in de wet (WEC) staat.

2.4.4 Doorlopende leerlijn

Anders dan bij de kerndoelen po, onderbouw vo en (v)so (uitstroomprofiel vervolgonderwijs), gaan de functionele kerndoelen uit van een voor de doelgroep na te streven basis. In de praktijk gaat het om een beredeneerd en haalbaar aanbod met passende doelstellingen op het niveau van de leerling. In het so zml/mb wordt uitgegaan van een brede doelgroep waarop de doelen zijn geformuleerd, zodat de leerlingen kunnen doorstromen naar twee uitstroomprofielen in het vso, namelijk dagbesteding en arbeidsmarkt. Bij het vaststellen van een beredeneerd aanbod is het hanteren van hoge verwachtingen belangrijk.

De functionele kerndoelen (definitief concept) sluiten in het kader van inclusief onderwijs aan bij de definitieve conceptkerndoelen Nederlands voor po, onderbouw vo en (v)so (SLO, 2024). Zo wordt het gemakkelijker om de kerndoelen naast elkaar te gebruiken en kunnen leerlingen, als ze dit aankunnen, beide kerndoelen gebruiken, of de overstap maken van bijvoorbeeld vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt naar vso uitstroomprofiel vervolgonderwijs. Zie bijlage 1.

2.4.5 Aandacht voor samenhang

Het expliciteren van samenhang in het curriculum was een van de belangrijkste uitgangspunten bij het formuleren van de functionele kerndoelen (definitief concept). In de eerste plaats is er gepoogd om de samenhang tussen de taalvaardigheden te expliciteren in het domein communicatie. Dit is gedaan door taalvaardigheden meteen aan elkaar te koppelen. Zie bijvoorbeeld functioneel kerndoel 3 (luisteren en/of lezen) en functioneel kerndoel 4 (spreken en/of schrijven).

In de tweede plaats is geprobeerd om de interne samenhang tussen de functionele kerndoelen binnen het leergebied te expliciteren. Zo komt binnen het domein communicatie het begrijpen en inzetten van communicatievormen (zoals pictogrammen en gebaren), waar nodig met behulp van communicatiemiddelen (zoals een spraakcomputer), in verschillende functionele kerndoelen terug onder 'Het gaat hierbij om' en 'Te denken valt aan' (functioneel kerndoel 3, 4, 5 en 7).

Verder zijn er ook in de toelichtingen bij de functionele kerndoelen verwijzingen aangebracht over de domeinen van het leergebied heen. Zo is bij functionele kerndoelen 13 en 14 uit het domein literatuur aangegeven dat er gedacht kan worden aan het voeren van gesprekken, een verwijzing naar kerndoel 8: *Het voeren van gesprekken*, uit het domein communicatie.

Tot slot is de samenhang met thema's en andere leergebieden geëxpliciteerd. Zo is er, met name voor vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt, een duidelijke link gelegd met de domeinen wonen, vrije tijd en burgerschap. Hieronder vallen ook de praktijkvakken. Voor het uitstroomprofiel arbeidsmarkt is daarnaast een duidelijke link gelegd met het werken, de stages en LOB. De sociaal-emotionele ontwikkeling neemt voor de doelgroepen een belangrijke plek in binnen het onderwijs. Met name bij de functionele kerndoelen 5, 12 en 14 wordt hier aandacht aan besteed. Bij het werken met bronnen (functioneel kerndoel 6) is een duidelijke samenhang met digitale geletterdheid te vinden, omdat het uiteraard ook gaat om digitale bronnen. Ook liggen er kansen in samenhang met rekenen en wiskunde. Een voorbeeld daarvan is het voorlezen van verhalen met daarin rekenraadsels (functioneel kerndoel 2).

2.5 Toelichting op leergebiedoverstijgende kwaliteitseisen

De werkopdracht noemt een aantal kwaliteitseisen die in de functionele kerndoelen terug moeten komen. In eerdere paragrafen is een deel daarvan al aan de orde geweest, namelijk de doeldomeinen, ontwerpruimte en opbouw van de doelen. De overige kwaliteitseisen volgen hieronder.

2.5.1 Verbindende vaardigheden

Bij de (functionele) kerndoelen hanteren we de volgende definitie van vaardigheden: *een vaardigheid is een vermogen om door middel van denken en handelen op basis van bepaalde kennis problemen op te lossen of taken adequaat uit te voeren*. Vaardigheden zijn dus altijd gebaseerd op kennis. Dat betekent dat vak- of leergebiedvaardigheden zijn gebaseerd op vak- of leergebiedkennis.

Niet alle vaardigheden zijn uniek voor één leergebied. Deze vaardigheden noemen we dan ook geen vakvaardigheden, maar verbindende vaardigheden. In de functionele kerndoelen voor Nederlands zijn ook verbindende vaardigheden opgenomen. Van de verschillende categorieën verbindende vaardigheden gaat het met name om:

1. leervoorwaardelijke vaardigheden
 - a. sociaal handelen
 - b. leren leren
 - c. samenwerken
2. denkvaardigheden
 - a. analytisch denken
 - b. kritisch denken
 - c. creatief denken

3. samengestelde vaardigheden
 - a. onderzoeken
 - b. ontwerpen
 - c. loopbaanvaardigheden

Ook binnen het leergebied Nederlands vergroten en versterken leerlingen deze verbindende vaardigheden.

Leervoorwaardelijke vaardigheden

Alleen het (voortgezet) speciaal onderwijs heeft leergebiedoverstijgende (nieuwe term: leervoorwaardelijke) kerndoelen. Deze kerndoelen zullen na het opleveren van de functionele kerndoelen voor alle leergebieden ook worden geactualiseerd. De reden om deze als laatste te actualiseren, is omdat er dan goed gekeken kan worden naar welke leervoorwaardelijke doelen al een plek hebben gekregen bij de leergebieden en wat er voor deze leerlingen nog extra nodig is.

Het leergebied Nederlands biedt leerlingen de kans hun leervoorwaardelijke vaardigheden te ontwikkelen. Ze leren sociaal te handelen door hun communicatie passend af te stemmen op doel, publiek en context (functionele kerndoelen uit het domein communicatie, in combinatie met die uit het domein taal). Door hun vaardigheid in lezen, schrijven en het voeren van gesprekken te vergroten, vergroten leerlingen hun vaardigheid om te leren en zo kennis van de wereld op te doen (functioneel kerndoel 3 en 8). Doordat ze leren reflecteren op de uitvoering van taalactiviteiten (functioneel kerndoel 9) en lees-, luister- en kijkervaringen (functioneel kerndoel 13), ontwikkelen ze een lerende houding ten aanzien van toekomstige taalactiviteiten. De expliciete aandacht voor interactie (functioneel kerndoel 7 en 8) helpt leerlingen om beter te leren samenwerken.

Denkvaardigheden

Daarnaast ontwikkelen leerlingen in het leergebied Nederlands hun denkvaardigheden. Ze gaan teksten verkennen en steeds meer begrip tonen (functionele kerndoelen 3, 10, 11 en 14). Ook leren leerlingen bewuste keuzes te maken in aanpakken en strategieën bij het bereiken van hun communicatieve doelen (domein communicatie).

Zowel in de functionele kerndoelen uit het domein communicatie als uit het domein literatuur leren leerlingen zich te verhouden tot teksten waarnaar ze luisteren of die ze lezen of bekijken. Ook tijdens gesprekken leren leerlingen te luisteren naar de ander.

Tot slot leren leerlingen binnen het leergebied ook creatief te denken. Leerlingen worden uitgedaagd zich creatief te uiten (functioneel kerndoel 5) en verkennen hoe ze met taal uiting geven aan identiteit, waardoor ze hun talige repertoire uitbreiden (functioneel kerndoel 12).

Samengestelde vaardigheden

Ook ontwikkelen leerlingen samengestelde vaardigheden. Leerlingen leren verschillende bronnen verkennen (functioneel kerndoel 6), omdat ze ook diverse informatiebronnen tegenkomen in hun dagelijks leven. Ze ontwikkelen een onderzoekende houding op het moment dat ze taal en teksten verkennen en leren over de werking daarvan in de maatschappij (domeinen taal en literatuur). Ook ontwikkelen leerlingen loopbaanvaardigheden.

2.5.2 Diversiteit

In alle drie de domeinen is er aandacht voor het bestaan van verschillende perspectieven en diversiteit. In de karakteristiek wordt gesteld dat leerlingen verschillen in de talige ontwikkeling die ze doormaken voordat ze naar school gaan. Vertrekkend vanuit deze eigen taalvaardigheid breiden leerlingen in het leergebied Nederlands binnen het domein communicatie hun interactievaardigheden en hun productieve en/of receptieve taalvaardigheid uit. Hierbij moet altijd rekening worden gehouden met de zintuiglijke mogelijkheden van de leerling. Dit is terug te vinden in de kerndoelen door de toevoeging van en/of (zoals functioneel kerndoel 3)) en de toevoeging bij de bullets van het eventueel inzetten van ondersteunde communicatie en dus ook aandacht voor het begrijpen en inzetten van communicatievormen en waar nodig met behulp van communicatiemiddelen. De rode draad bij alle productieve taalvaardigheden is dat leerlingen leren afstemmen op doel, publiek en context: communiceren met oog voor de ander.

In het domein taal is er expliciet aandacht voor het ontdekken hoe je met taal uiting geeft aan identiteit. Leerlingen leren over het bestaan en gebruik van verschillende talen en taalvariëteiten. Ze verkennen de contexten waarin verschillende talen en taalvariëteiten worden gebruikt en leren de eigen taligheid te waarderen.

Binnen het domein literatuur verkennen leerlingen rijke en gevarieerde literatuur. Ze vergroten hiermee kennis, inzicht, vaardigheden, houdingen en waarden die er maatschappelijk toe doen en waarin zij zichzelf kunnen herkennen, en ze maken kennis met een wereld buiten die van henzelf.

2.5.3 Inclusiviteit

Het uitgangspunt is dat de functionele kerndoelen hoge verwachtingen van zoveel mogelijk leerlingen nastreven. De functionele kerndoelen voor het so zml/mb die als beheersingsdoelen geformuleerd zijn, hanteren het uitgangspunt van hoge verwachtingen en van aansluiting op het vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt. Aangezien ze ook aansluiting bieden op het vso uitstroomprofiel dagbesteding, is beheersing niet voor alle leerlingen bij alle inhouden mogelijk. De keuze voor streefdoelen biedt de mogelijkheid voor inclusieve beheersingsdoelen, namelijk ruimte voor leerlingen om ze te behalen op een bij hen passend beheersingsniveau. Bij bijna alle functionele kerndoelen moet het mogelijk zijn om gedifferentieerde inhouden aan te bieden. De doelzin en uitwerkingen zijn daarom wat algemener geformuleerd, zodat er verschillende inhouden onder kunnen vallen. Dat geldt bijvoorbeeld voor ondersteunde communicatie, waarbij het gaat om het mogen inzetten van alternatieve communicatievormen, waar nodig met behulp van communicatiemiddelen voor leerlingen die niet of moeilijk spreken. Voorbeelden die terug te vinden zijn onder 'Te denken valt aan', zijn gebaren, concrete verwijzers (verwijzende voorwerpen), pictogrammen en spraakcomputers. De functionele kerndoelen zijn zo geformuleerd dat ze ook voor leerlingen met een meervoudige beperking als streefdoelen kunnen gelden. Daarom is vermeden om uitsluitende formuleringen in de doelzinnen te gebruiken, rekening houdend met verschillende (zintuiglijke) mogelijkheden.

2.5.4 Taaldenkfuncties

Leerlingen ontwikkelen in het leergebied Nederlands een samenhangend geheel aan kennis, vaardigheden en houdingen op het gebied van communicatie, taal en literatuur. Alle drie de functies van taal zijn daarbij van belang: de communicatieve, expressieve en conceptualiserende functie. Er is sprake van taaldenkfuncties wanneer je taal gebruikt om denkstappen onder woorden te brengen. Bijvoorbeeld om te beschrijven of benoemen (eenvoudige taaldenkfuncties), of om te vergelijken, redeneren, projecteren of concluderen (complexere taaldenkfuncties). Het gaat steeds om de conceptualiserende functie van taal: taal om te leren; uitingen die je doet om grip te krijgen op de wereld om je heen. Leerlingen leren om over ideeën, begrippen en mentale beelden te communiceren en om over meer abstracte concepten na te denken, ze te begrijpen en met anderen te delen. Dit gebeurt doelgericht bij het leergebied Nederlands, maar ook bij andere vakken. Taal is immers juist bij vakken als rekenen en wiskunde en de zaakvakken een middel om te leren. Dit is bijvoorbeeld terug te zien bij overkoepelend functioneel kerndoel 2, waarin taal als middel bij andere vakken centraal staat. De conceptualiserende functie van taal speelt bij taalgericht vakonderwijs een grote rol.

2.5.5 Digitale geletterdheid

Een goede taalvaardigheid is de basis voor digitale geletterdheid. Om digitaal informatie te kunnen vinden en begrijpen is voorkennis, taalbegrip en een ruime woordenschat noodzakelijk. Het lezen van digitale teksten vraagt om aanvullende vaardigheden, maar de belangrijkste voorspeller van digitaal geletterd zijn is kunnen lezen met begrip (Segers, 2019). Er zijn verschillende mogelijkheden tot samenhang met de kerndoelen van het leergebied digitale geletterdheid. Bijvoorbeeld in functioneel kerndoel 3, waarbij de leerling basaal begrip toont van zakelijke en literaire teksten, gaat het ook om digitale teksten. Ook bij andere functionele kerndoelen gaat het steeds om zowel online als offline teksten, bij schrijven en lezen gaat het steeds om zowel analogoog als digitaal. Functioneel kerndoel 6 gaat over de bruikbaarheid en betrouwbaarheid van verschillende door de docent aangereikte bronnen. Hier worden zowel schriftelijke als digitale bronnen bedoeld. Het leren zoeken van deze bronnen via zoekopdrachten, is dus geen onderdeel van het leergebied Nederlands: dit staat beschreven in de kerndoelen van het leergebied digitale geletterdheid.

2.5.6 Loopbaanontwikkeling en -begeleiding (LOB)

Om richting en sturing te kunnen geven aan de eigen loopbaan, is het van belang dat leerlingen een goed zelfbeeld ontwikkelen. Leerlingen moeten zelf ontdekken waar hun talenten, eigenschappen en interesses liggen. Dit proces vindt plaats in interactie met de omgeving; leerlingen doen die ontdekkingen door in of buiten de schoolse situatie ervaringen op te doen en het gesprek hierover aan te gaan. Omdat leerlingen in de gelegenheid moeten zijn om in dialoog te treden met een breed netwerk (Kuijpers & Scheerens, 2006), is het belangrijk dat ze daar toegang toe hebben. In het kader van kansengelijkheid is het daarom belangrijk om LOB in het curriculum te verankeren, om ook leerlingen die niet van huis uit beschikken over zo'n netwerk daar toegang toe te verschaffen.

In de functionele kerndoelen Nederlands (concept) ziet de expertgroep (v)so verschillende aanknopingspunten om aan deze competenties te werken. Zo wordt in functioneel kerndoel 1 (vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt) gerelateerd aan situaties waarin leerlingen in contact komen met beroepsbeoefenaars – mensen die relevant zijn voor de gewenste loopbaan. Tevens kunnen leerlingen zo hun interesses verkennen en vergroten zij hun concrete beroepen kennis. Van de doelgroepen so zml/mb, vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt zijn we bij het ontwikkelen van de functionele kerndoelen ervan uitgegaan dat ze geen vervolgopleiding gaan doen, maar direct na het voortgezet (speciaal) onderwijs in de dagbesteding of op de arbeidsmarkt komen. In de toelichting 'Te denken valt aan' zijn dan ook vaak voorbeelden opgenomen die verband houden met het domein werken en stages.

Uit de fase van beproeven kregen we de tip om te kijken waar LOB een duidelijkere plek kan krijgen door het breder aan te vliegen dan alleen stage. Daarom is bij functioneel kerndoel 2 als 'Te denken valt aan' bij zowel vso uitstroomprofiel dagbesteding als vso uitstroomprofiel dagbesteding 'gelegenheid bieden voor een groepsgesprek over LOB' toegevoegd.

Juist voor deze leerlingen is het nodig dat ze vaardigheden leren die ze nu en in de toekomst nodig hebben. Er is daarom in functioneel kerndoel 9 expliciet aandacht voor het kunnen verwoorden van ervaringen en reflectie: wat leerlingen nodig hebben om te reflecteren op activiteiten, ervaringen, talenten, ambities en motieven in de context van hun eigen toekomst. Dit sluit aan bij het portfolio (terug te vinden bij de illustraties onder 'Te denken valt aan'). Daarin verzamelen leerlingen met vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt onder andere al hun behaalde resultaten zoals branchecertificaten en praktijkverklaringen en opdrachten. Er is daarbij ook aandacht voor loopbaanoriëntatie: wie ben ik, wat kan ik en wat wil ik? Dit portfolio is onderdeel van het reglement voor het diploma. In de functionele kerndoelen 7 en 8 is er aandacht voor het voeren van doelgerichte gesprekken en gesprekken om tot begrip te komen, en de daarvoor benodigde kennis en deelvaardigheden.

3. Slotopmerkingen en adviezen

3.1 Impuls voor het leergebied

Alle leerlingen hebben recht op goed onderwijs. Onderwijs dat hen helpt in hun ontwikkeling. Ook wanneer je als leerling zeer moeilijk leert of een meervoudige beperking hebt. Wat moet je kennen, kunnen en hebben ervaren in de onderwijsperiode om actief mee te doen in de samenleving? Wat moet je hebben geleerd voor een goede voorbereiding op passend werk of dagbesteding? We denken met deze functionele kerndoelen Nederlands (definitief concept) een antwoord te geven op deze vragen.

We zijn er trots op dat juist nu het gehele curriculum voor het funderend onderwijs geactualiseerd wordt, dit voor alle leerlingen wordt gedaan. Daarom volgen deze sets functionele kerndoelen (definitief concept) kort op de eerdere oplevering van de sets definitieve conceptkerndoelen Nederlands voor po, onderbouw vo en (v)so. Zo sluiten de functionele kerndoelen qua inhouden en opbouw aan bij die sets, maar met inhouden die zijn afgestemd op de onderwijsbehoeften van deze leerlingen. De functionele kerndoelen zijn praktijkgericht en geschreven vanuit het perspectief op werk en dagbesteding.

Beweging naar inclusiever onderwijs en streefdoelen

Met deze sets functionele kerndoelen hopen we erin geslaagd te zijn aan te sluiten bij de wens naar betere aansluiting en eenheid in de sets kerndoelen. De functionele kerndoelen (definitief concept) en de definitieve conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so (so 'normaal/moeilijk lerend' en vso uitstroomprofiel vervolgonderwijs) hebben een vergelijkbare structuur. Het raamwerk en de domeinen zijn identiek aan elkaar. Qua inhouden is afgestemd met de expertgroep (v)so Nederlands, het onderwijsveld en de vaksectie Nederlands bij SLO, wat haalbaar/herkenbaar is voor het so zml/mb, vso uitstroomprofiel dagbesteding en vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt. Zo zorgen we voor eenheid in de kerndoelen voor leerlingen van 4 tot 20 jaar.

De keuze voor streefdoelen biedt de mogelijkheid voor inclusieve beheersingsdoelen, namelijk ruimte voor leerlingen om ze te behalen op een bij hen passend beheersingsniveau. Bij bijna alle functionele kerndoelen moet het mogelijk zijn om gedifferentieerde inhouden aan te bieden. De doelzin en uitwerkingen zijn daarom wat algemener geformuleerd, zodat er verschillende inhouden onder kunnen vallen. Dat geldt bijvoorbeeld voor ondersteunde communicatie, waarbij het gaat om het mogen inzetten van alternatieve communicatievormen, waar nodig met behulp van communicatiemiddelen voor

leerlingen die niet of moeilijk spreken. Voorbeelden die terug te vinden zijn onder 'Te denken valt aan', zijn gebaren, concrete verwijzers (verwijzende voorwerpen), pictogrammen en spraakcomputers. De functionele kerndoelen zijn zo geformuleerd dat ze ook voor leerlingen met een meervoudige beperking als streefdoelen kunnen gelden. Daarom is vermeden om uitsluitende formuleringen in de doelzinnen te gebruiken, rekening houdend met verschillende (zintuiglijke) mogelijkheden.

Anders dan de kerndoelen po, onderbouw vo en (v)so (uitstroomprofiel vervolgonderwijs), zijn de functionele kerndoelen beschreven als streefdoelen, waarbij de leraar beoordeelt welk doel voor welke leerling uitdagend genoeg is. In het so en vso mag niet verondersteld worden dat de functionele kerndoelen voor alle leerlingen haalbaar zijn. In de onderwijspraktijk is sprake van een beredeneerd en haalbaar aanbod met passende doelstellingen op het niveau van de leerling. Bij het formuleren van de functionele kerndoelen so (zml/mb) is uitgegaan van een brede doelgroep, zodat leerlingen kunnen doorstromen naar twee verschillende uitstroomprofielen in het vso, namelijk dagbesteding of arbeidsmarkt.

Redzaamheid en praktische bruikbaarheid

Functionele kerndoelen zijn erop gericht leerlingen die vaardigheden, kennis, inzichten en ervaringen op te laten doen die hun zelfredzaamheid bevorderen. Het onderwijs streeft ernaar deze leerlingen vaardigheden te leren waarmee ze zich zo zelfstandig mogelijk kunnen redden op verschillende gebieden. Daarom is er in de functionele kerndoelen (definitief concept) aandacht voor gesprekken voeren. Deze leerlingen leren doorgaans het meest wanneer het gericht is op praktische bruikbaarheid. Het leren vindt plaats in voor hen relevante situaties. Daarom wordt in de functionele kerndoelen (definitief concept) een duidelijke link gelegd tussen het leergebied Nederlands en de andere leergebieden en praktijkvakken. Zo kun je op een betekenisvolle manier de taalvaardigheid van leerlingen vergroten en versterken. De basis blijft hetzelfde: de leerlingen leren lezen, schrijven, spreken, luisteren en gesprekken voeren. Hierbij wordt rekening gehouden met de zintuiglijke mogelijkheden van de leerlingen. Verder wordt de wereld steeds complexer en de hoeveelheid (digitale) informatie die burgers iedere dag moeten verwerken neemt toe. Ook leerlingen met specifieke onderwijsbehoeften moeten leren hiermee om te gaan.

Interne samenhang en functies van Nederlands

Een van de grootste uitdagingen vormde de constatering dat het huidige taalonderwijs verkaveld en weinig betekenisvol is, en dat er geen goede balans tussen de domeinen bestaat (Van Gelderen & Van Schooten, 2011). Door de afzonderlijke taalvaardigheden lezen, schrijven, spreken en/of luisteren niet

apart, maar gezamenlijk te beschrijven, en door vaardigheden in de functionele kerndoelen te combineren, hopen we een impuls te geven aan de onderwijspraktijk en leermiddelenmakers om taalvaardigheden meer met elkaar te verbinden.

In de functionele kerndoelen (definitief concept) zijn de inhouden van het leergebied Nederlands zo beschreven dat de nadruk niet meer alleen ligt op de communicatieve functie van taal, zoals in de eerdere kerndoelen het geval was. Ook de conceptualiserende functie (onder andere functionele kerndoelen 3 en 8) en de expressieve functie (onder andere functionele kerndoelen 4, 5 en 7) komen aan de orde. In de functionele kerndoelen 5 en 12 wordt bovendien expliciet aandacht gevraagd voor het creatief omgaan of experimenteren met taal, waarmee leerlingen de kans geboden wordt om hun persoonlijke voorkeuren in taal te ontdekken. Daarnaast zijn de inhouden in het domein taal zo beschreven dat leerlingen niet meer los van de betekenis leren over hoe taal in elkaar zit, en is er aandacht voor taal in relatie tot het individu en de wereld. De functionele kerndoelen bieden hiermee kansen voor betekenisvoller taalonderwijs in de onderwijspraktijk.

Overladenheid

Het leergebied Nederlands kende zes kerndoelen voor so zml/mg (2010), zeven kerndoelen voor vso uitstroomprofiel dagbesteding (2014) en negen kerndoelen voor vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt (2014). In het voorstel dat nu voorligt worden dat veertien functionele kerndoelen. Dat roept de vraag op of er nu veel nieuwe inhouden aan het curriculum worden toegevoegd en of daarmee overladenheid gaat ontstaan. We schatten in dat de gehele set functionele kerndoelen niet zal leiden tot een gevoel van overladenheid, omdat ze meer richting en houvast bieden. De sets hebben in de eerste plaats een groter aantal functionele kerndoelen gekregen, omdat concreter beschreven is wat er van leerlingen verwacht wordt. Vaardigheden die in de vorige sets globaal werden beschreven (bijvoorbeeld gesprekken voeren), zijn nu concreter uitgewerkt. Daarnaast zijn weliswaar nieuwe inhouden aan de wettelijke doelen toegevoegd, maar deels zijn dit ook inhouden waar het onderwijsveld al aandacht aan besteedt en blijven het voor deze doelgroepen streefdoelen. Nieuw zijn de inhouden uit het domein literatuur. In de huidige onderwijspraktijk is er wel aandacht voor leesbevordering, maar de inhouden zijn niet eerder vastgelegd in kerndoelen.

Door de expliciete aandacht voor samenhang binnen het leergebied, samenhang tussen het leergebied en de andere leergebieden en praktijkvakken, kunnen in de onderwijspraktijk verbindingen worden gelegd, waardoor onderwijstijd efficiënter benut kan worden.

3.2 Referentiekader Taal en Rekenen

Het formele curriculum voor het funderend onderwijs bestaat uit kerndoelen, examenprogramma's en het Referentiekader Taal en Rekenen. De actualisatie van de kerndoelen voor po, vo en (v)so en de functionele kerndoelen brengt verandering in de inhoud en formulering van het curriculum. Het is van belang om te onderzoeken wat dit betekent voor het Referentiekader Taal en Rekenen.

Het Referentiekader Taal en Rekenen is in 2010 wettelijk ingevoerd. Met deze invoering werd een versterking van taal- en rekenvaardigheden beoogd van leerlingen in het po, onderbouw vo en (v)so en studenten in het mbo. Tevens werd ten aanzien van taal en rekenen een betere aansluiting tussen deze verschillende sectoren in het onderwijs beoogd.

Uit het in 2022 uitgevoerde evaluatieonderzoek (Van den Broek et al., 2022) blijkt dat het Referentiekader heeft geleid tot een gezamenlijke taal, waardoor het mogelijk is om over sectoren en leergebieden heen over het taal- en rekenniveau van leerlingen en studenten te praten. Ook blijkt dat het Referentiekader Taal in grote lijnen bruikbaar is om de doorlopende leerlijn voor doorstroomrelevante kennis en vaardigheden voor Nederlands te beschrijven en dat het kader over het algemeen overeen komt met andere wettelijke curriculumdocumenten voor po en vo voor Nederlands.

Doordat het Referentiekader Taal echter op een andere manier is uitgewerkt dan de huidige kerndoelen (bijvoorbeeld een andere domeinindeling), wordt de samenhang tussen de kerndoelen en het Referentiekader niet altijd direct door het onderwijsveld goed gezien. Bovendien blijkt uit het evaluatieonderzoek (Van den Broek et al., 2022) dat het huidige Referentiekader Taal inconsistenties bevat tussen en binnen de taaldomeinen die in het huidige kader beschreven staan.

In 2024 beginnen we in [opdracht](#) van het ministerie van OCW met een analysefase waarin de verschillen tussen het geactualiseerde curriculum en het Referentiekader Taal en Rekenen in beeld worden gebracht. Vervolgens brengen we een advies uit over een toekomstig Referentiekader voor vorm, inhoud, functie en status. De bevindingen uit het evaluatierapport (2022) worden meegenomen in het advies. Bij de totstandkoming van dit advies betrekken we stakeholders.

Naast de analysefase voor de kerndoelen en de examenprogramma's en het Referentiekader Taal en Rekenen, kijken we ook naar de context van het mbo,

waar de herijkte rekeneisen en taaleisen belangrijke pijlers zijn in het curriculum. Het geheel leidt tot een eindadvies dat in de zomer 2025 verwacht wordt.

3.3 Implementatie

De functionele kerndoelen (definitief concept) in deze publicatie zijn het eindproduct van de ontwikkelfase en fase van beproeven. De doelen zijn daarmee een weloverwogen en goed onderbouwd voorstel, gebaseerd op de kwaliteitscriteria uit de werkopdracht van het ministerie van OCW en beproeft op verwachte bruikbaarheid in de schoolpraktijk. Met deze sets start het ministerie van OCW het wetgevingstraject waar ongeveer een jaar mee gemoeid is waarna ze landelijk worden ingevoerd.

Kerndoelen hebben een functie in de kwaliteitszorg van scholen en vormen het startpunt van curriculumontwikkeling op school. Om leraren en scholen te ondersteunen bij de implementatie, zijn ook adequate leerlijnen en ondersteunende materialen nodig, zoals doorkijkjes, voorbeeldmatige uitwerkingen en handreikingen. Deze zijn niet wettelijk vastgelegd, maar bieden wel concrete handvatten voor een vertaling en uitwerking van het landelijk curriculum op alle niveaus van het funderend onderwijs. Niet alleen belangrijk voor leraren en schoolleiders, maar ook voor educatieve uitgeverijen, toetsontwikkelaars en andere onderwijsprofessionals. SLO zal de komende jaren deze leerlijnen gaan ontwikkelen en over de voortgang communiceren. OCW kan daarnaast aanvullende implementatie bevorderende initiatieven nemen. SLO heeft daarover advies uitgebracht aan OCW.

Referenties

- Ağirdağ, O., Biesta, G., Bosker, R., Kuiper, R., Nieveen, N., Raijmakers, M., Van Tartwijk, J., & Boogaard, M. (2021). *Samenhang in het curriculum. Verdiepende studie Wetenschappelijke Curriculumcommissie*.
- Avermaet, van P. (2020). Meertaligheid versus Nederlands op school Een valse tegenstelling. *Caleidoscope*, 32, 16-28.
- Baker, A. E., Don, J., & Hengeveld, K. (Eds.). (2012). *Taal en taalwetenschap*. John Wiley & Sons.
- Bergh, van den L., Denessen, E. & Volman, M. (2020). *Werk maken van gelijke kansen. Praktische inzichten uit onderzoek voor leraren basisonderwijs*. Didactief/Ten Brink Uitgevers.
- Beuling, H., Van de Laarschot, M., De Munk, B., De Nood, B., & Van Noorel, A. (2024). Rapportage data-analyse Conceptkerndoelen Nederlands en rekenen en wiskunde. SLO.
- Boxtel, van C. (2000). *Collaborative concept learning: Collaborative learning tasks, student interaction, and the learning of physics concepts*. [PhD-proefschrift]. Universiteit Utrecht.
- Branden, van den K. (2020). Het belang van authentieke taaltaken. *Didactiek Nederlands - Handboek*. Geraadpleegd via <https://didactieknederlands.nl/handboek/2020/11het-belang-van-authentieke-taaltaken/>
- Broek, van den A., Bron, J., Gubbels, J., Gijssel, M., Hoogeveen, M., Lentjes, J., Muja, A., Prenger, J., Schmidt, V., Van Silfhout, G., In 't Zandt, M., & Van Zanten, M. (2022). *Eindrapportage. Analyse en evaluatie referentieniveaus Nederlandse taal en rekenen. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap*. ResearchNed, Expertisecentrum Nederlands en SLO.
- Cummins, J. (2003), *BICS and CALP. Origins and rationale for the distinction*. In: C.B. Paulston & G.R. Tucker (eds.). *Sociolinguistics. The essential readings*. Blackwell, 322-328.
- Duarte, J. (2022). *Troef of trend? Actuele ontwikkelingen in meertaligheidsdidactiek*. [Inaugurele rede]. NHL Stenden.
- Garrod, S., & Pickering, M. J. (2009). Joint action, interactive alignment, and dialog. *Topics in Cognitive Science*, 1(2), 292–304. <https://doi.org/10.1111/j.1756-8765.2009.01020.x>

- Gelderen, A. J. S., van, & Schooten, E. J., van. (2011). *Taalonderwijs; een kwestie van ontkavelen: openbare les in duplo: presentatie van het lectoraat Taalverwerving en Taalontwikkeling bij het Instituut voor Lerarenopleidingen van Hogeschool Rotterdam*. Rotterdam University Press.
- Graham, S. & Hebert, M. A. (2010). *Writing to read: Evidence for how writing can improve reading. A Carnegie Corporation Time to Act Report*. Alliance for Excellent Education.
- Graham, S. & M. Hebert (2011). Writing to Read: A Meta-Analysis of the Impact of Writing and Writing Instruction on Reading. *Harvard Educational Review*, 81, 710-744.
- Grinsven, V. van, Woud, L. van der, Bulk, L. van den, & Kouveld, M. (2010). *Wie leest, heeft de wereld binnen handbereik. Behoeftedonderzoek onder vmbo- docenten Nederlands over het bevorderen van lezen*. Stichting Lezen.
- Hajer, M., & Meestringa, T., (2020). *Handboek taalgericht vakonderwijs* (4^e druk). Uitgeverij Coutinho.
- Hirsch (2003), Reading comprehension requires knowledge of words and the world: Scientific insights into the fourth-grade slump and the nation's stagnant comprehension scores. *American Educator*, (27)1, 10-45.
- Inspectie van het Onderwijs. (2019a). *Peil.Mondelinge taalvaardigheid 2016- 2017*. Inspectie van het Onderwijs. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/rapporten/2019/03/28/peil.mondelinge-taalvaardigheid>
- Inspectie van het Onderwijs. (2019b). *Peil.Mondelinge taalvaardigheid – einde speciaal (basis)onderwijs 2017-2019*. Inspectie van het Onderwijs. <https://www.onderwijsinspectie.nl/onderwerpen/peil-onderwijs/documenten/rapporten/2019/11/29/peil.mondelinge-taalvaardigheid-einde-speciaal-basisonderwijs>
- Inspectie van het Onderwijs. (2021). *Peil.Schrijfvaardigheid einde (speciaal) basisonderwijs 2018-2019*. Inspectie van het Onderwijs. <https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/themarapporten/2021/03/04/peil.schrijfvaardigheid-einde-speciaal-basisonderwijs>
- Janssen, T., Broekkamp, H., & Smallegange, E. (2006). *De relatie tussen literatuur lezen en creatief schrijven: Een onderzoek*. Stichting Lezen.

- Johnson, D. W., & Johnson, R. (1989). *Cooperation and competition: Theory and research*. Interaction Book Company.
- Kastelein, S., Laan, A., van der & Verbruggen, I. (2021). *Trendanalyse (v)so*. <https://www.slo.nl/@19272/trendanalyse-vso/>
- Koeven, van E., & Smits, A. (2020). *Rijke taal. Taaldidactiek voor het basisonderwijs*. Boom uitgevers.
- Koeven, van E., & Smits, A. (2023). *Rijke taal (v)mbo. Taaldidactiek voor het (voorbereidend) middelbaar beroepsonderwijs*. Boom uitgevers.
- Koeven, van E., Smits, A., & Lok, M. (2022). *Focus op begrip. Een aanpak om leesbegrip te bevorderen*.
- Kuijpers, M. A. C. T., & Scheerens, J. (2006). Career Competencies for the Modern Career. *Journal of Career Development*, 32(4), 303–319. <https://doi.org/10.1177/0894845305283006>
- Leeuw, B., van der, Meestringa, T., Silfhout, G., van, Smit, J., Hoogeveen, M., Prenger, J., Langberg, M., & Jansma, N. (2017). *Nederlands: Vakspecifieke trendanalyse 2017*. SLO. <https://www.slo.nl/publish/pages/3166/nederlands-vakspecifieke-trendanalyse-2017.pdf>
- Marreveld, M. (2017). Allemaal een 6 gooien. *Didactief*, 4 (april), 14-19.
- Meesterschapsteam Nederlands (2018). *Visie op de toekomst van het curriculum Nederlands*. <https://nederlands.vakdidactiekqw.nl/wp-content/uploads/sites/4/2020/02/Visie-Curriculum-Nederlands-Meesterschapsteams-1.5-definitief.pdf>
- Meesterschapsteam Nederlands (2021). *Bewuste geletterdheid in perspectief: kennis, vaardigheden en inzichten*. <https://nederlands.vakdidactiekqw.nl/wp-content/uploads/sites/4/2021/03/Bewuste-geletterdheid-in-perspectief-maart-2021-220321.pdf>
- Mercer, N. (1996). The quality of talk in children's collaborative activity in the classroom, *Learning and Instruction*, 6(4), 359-377. [https://doi.org/10.1016/S0959-4752\(96\)00021-7](https://doi.org/10.1016/S0959-4752(96)00021-7)
- Ministerie van OCW (2006). *Kerdoelen primair onderwijs*.
- Ministerie van OCW (2010). *Kerdoelen Nederlandse taal en communicatie voor speciaal onderwijs, zeer moeilijk lerend/meervoudig gehandicapt*. <https://www.slo.nl/publish/pages/4991/kerdoelen-speciaal-onderwijs->

[zml-mg.pdf](#)

Ministerie van OCW (2014). *Kerndoelen voortgezet speciaal onderwijs*.
[Kerndoelen voortgezet speciaal onderwijs \(slo.nl\)](#)

Ministerie van OCW (2021). *Rationale van het funderend onderwijs. Bijlage 2, Nadere adviesaanvraag tussenadvies 3*.
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/publicaties/2021/07/12/nadere-adviesaanvraag-tussenadvies-3---rationale-van-het-funderend-onderwijs>

Ministerie van OCW (2023). *Contouren werkagenda route naar inclusief onderwijs 2035*.
<https://open.overheid.nl/documenten/ronl-24ae44d64a09a143db9a7cddbc38982143d376db/pdf>

Ontwikkelteam Nederlands (2019). *Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Nederlands*. Curriculum.nu.
<https://curriculum.nu/download/nl/Voorstellen-ontwikkelteam-Nederlands-1.pdf>

Pearson, P. D. (2014). The roots of reading comprehension instruction. In *Handbook of research on reading comprehension* (pp. 27-55). Routledge.

Pleumeekers, J., & Prenger, J. (2022). *Startnotitie kerndoelen Nederlands*. SLO. <https://www.slo.nl/@21075/startnotitie-kerndoelen-nederlands/>

Qrius (2021). *De leescultuur van jongeren*. Stichting Lezen.

Rijlaarsdam, G. (2019). *Advies curriculum Nederlands in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs*. Levende Talen Nederlands.
<https://levendetalen.nl/wp-content/uploads/2019/09/LT-advies-curriculum-Nederlands-2019.pdf>

Sectorraad GO voor gespecialiseerd onderwijs (2021). *Landelijk doelgroepenmodel GO versie basisonderwijs en voortgezet onderwijs*. Sectorraad GO voor gespecialiseerd onderwijs.

Segers, E. (2019). *Goede taalvaardigheid is basis voor digitale geletterdheid*. In: *Mediawijs in het onderwijs: taal en digitale geletterdheid*. Cubiss.

SLO. (2022). *Verdeling van ontwerpruimte voor ontwikkeling van kerndoelen. Kader voor de teams die kerndoelen actualiseren*. SLO.

SLO. (2023). *Conceptkerndoelen Nederlands en toelichtingsdocument*. SLO.
https://www.slo.nl/publish/pages/20950/conceptkerndoelen_nederlands_toelichtingsdocument.pdf

- SLO. (2024) *Kader voor ontwerpruimte functionele kerndoelen*. SLO.
- Sol, Y. & Visser, A. (2023). *Vaardigheden in het landelijke curriculum*. SLO.
<https://www.slo.nl/@22223/vaardigheden-landelijke-curriculum/>
- Steehouder, M., Jansen, C. J., Van Gulik, L., Mulder, J., Van der Pool, E., & Zeijl, W. (2016). *Leren communiceren*. Noordhoff Uitgevers.
- Steenbakkens, J., Baaijen, V., & De Glopper, K. (2021). De pedagogische dimensie van formuleer- en schrijfstijlonderwijs binnen het schoolvak Nederlands. Een analyse van het curriculum, het vakdidactisch discours en de lespraktijk. *Pedagogiek*, 41(2), 1-27.
- Tekin, O., Trofimovich, P., Chen, T. H., & McDonough, K. (2022). Alignment in second language speakers' perceptions of interaction and its relationship to perceived communicative success. *System*, 108, 102848.
- Ten Peze, A., Janssen, T., & Rijlaarsdam, G. (2021). Het Schrijflab – een lessenserie creatief schrijven. In WODN Werkgroep Onderzoek Didactiek Nederlands (Red.), *Beproefde lessen Nederlands. Levende Talen*.
https://didactieknederlands.nl/?ltn_publicatie=het-schrijflab-een-lessenserie-creatief-schrijven
- Vanhooren, S., Pereira, C., & Bolhuis, M. (2017). *Iedereen taalcompetent!. Visie op de rol, de positie en de inhoud van het onderwijs Nederlands in de 21ste eeuw*. Nederlandse Taalunie.
- Verhoeven, L. & Aarnoutse, C. (2000). *Achtergronden van interactief taalonderwijs*. Expertisecentrum Nederlands.
- Verhallen, M., & Walst, R. (1996). Taalfuncties. In R. Appel, F. Kuiken, & A. Vermeer. *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs* (pp. 89-100). Meulenhoff Educatief.
- Vygotsky, L.S. (1962). *Thought and language*. M.I.T. Press, Massachusetts Institute of Technology.
- Vygotsky, L. S. (1978). Interaction between learning and development. In M. Cole, V. John Steiner, S. Scribner, & E. Souberman (Eds.), *Mind in society: The development of higher psychological processes* (pp. 79-91). Harvard University Press.
- Wet op de Expertisecentra (1982).
<https://wetten.overheid.nl/BWBR0003549/2021-01-01>
- Wurth, A., Tigelaar, D. E., Hulshof, H., De Jong, J., & Admiraal, W. (2019). Key elements of L1-oral language teaching and learning in secondary

education: A literature review. *L1-Educational Studies in Language and Literature*, 19, 1-23.

Bijlagen

1. Vergelijking tussen kerndoelen

	Functionele kerndoelen so zml/mb vso uitstroomprofiel dagbesteding vso uitstroomprofiel arbeidsmarkt	Kerndoelen po/so	Kerndoelen onderbouw vo/vso & 3h/v uitstroomprofiel vervolgonderwijs
Overkoepelend	1. Taal- en leesomgeving 2. Taal in de leergebieden <i>en praktijkvakken (vso)</i>	1. Taal- en leesomgeving 2. Taal in de leergebieden	1. Taal- en leesomgeving 2. Taal in de leergebieden
Domein			
Communicatie	3. Luisteren en/of lezen met begrip 4. Doelgericht communiceren 5. Creatief taal gebruiken 6. Bronnen verkennen 7. Doelgericht gesprekken voeren 8. Gesprekken voeren om te leren 9. Reflecteren op taalactiviteiten	3. Luisteren en lezen met begrip 4. Luisteren en lezen met diep begrip 5. Doelgericht spreken en schrijven 6. Creatief taal gebruiken 7. Schrijven om te leren 8. Bronnen verkennen 9. Doelgericht gesprekken voeren 10. Gesprekken voeren om te leren 11. Reflecteren op taalactiviteiten	3. Luisteren en lezen met begrip 4. Luisteren en lezen met diep begrip 5. Doelgericht spreken en schrijven 6. Creatief taal gebruiken 7. Schrijven om te leren 8. Bronnen verkennen 9. Doelgericht gesprekken voeren 10. Gesprekken voeren om te leren 11. Reflecteren op taalactiviteiten
Taal	10. Vorm en betekenis van taal 11. Spelling, formulering en interpunctie 12. Talige identiteit	12. Vorm en betekenis beschouwen 13. Spelling, formulering en interpunctie 14. Talige identiteit 15. Taalvariatie en taalverandering	12. Vorm en betekenis beschouwen 13. Spelling, formulering en interpunctie 14. Talige identiteit 15. Taalvariatie en taalverandering 16. Zakelijke tekstgenres (3h/v) 17. Argumentatief taalgebruik (3h/v)
Literatuur	13. Leesvoorkeur 14. Literaire teksten	16. Leesvoorkeur 17. Waarde van literatuur 18. Verhalende teksten 19. Literaire genres	18. Leesvoorkeur 19. Waarde van literatuur 20. Verhalende teksten 21. Literaire genres 22. Literatuur uit verschillende tijden 23. Literatuur in tijd en context (3h/v)

2. Aanpassingen functionele kerndoelen na fase van beproeven

Hieronder zijn de aanpassingen beschreven die gedaan zijn aan de functionele kerndoelen (concept), versie maart 2024, naar aanleiding van de fase van beproeven.

Karakteristiek

De karakteristiek is herschreven op basis van redactionele feedback, om deze meer in lijn te brengen met de karakteristieken van de andere leergebieden. Daarnaast is in de laatste alinea de tekst over hoe leerlingen met een visuele beperking leren lezen en schrijven aangepast; *Voor deze leerlingen is het van belang dat zij ervaringen opdoen met dichtbij-woorden om daarna verderweg-woorden te kunnen leren via verbale omschrijvingen.*

Geen subdomeinen

Functionele kerndoelen (concept), maart 2024	Functionele kerndoelen (definitief concept), november 2024
Subdomeinen	Geen subdomeinen

In versie maart 2024 waren de functionele kerndoelen (concept) – afgezien van de twee aanbodsdoelen – verdeeld over subdomeinen binnen de drie hoofddomeinen communicatie, taal en literatuur. Deze indeling in subdomeinen was gemaakt om te zorgen voor een afgestemd raamwerk met de conceptkerndoelen po, onderbouw vo en (v)so en de examenprogramma's Nederlands. De indeling in hoofddomeinen blijft (waarmee de afstemming met geborgd blijft), maar bij de functionele kerndoelen is in versie oktober 2024 de verdeling in subdomeinen vervallen. In de examenprogramma's zijn de subdomeinen nodig om ze te kunnen toewijzen aan het centraal examen of het schoolexamen. Bij de functionele kerndoelen en kerndoelen po, onderbouw vo en (v)so bleken de subdomeinen vooral vragen op te roepen.

Luisteren en/of lezen met begrip

Functionele kerndoelen (concept), maart 2024	Functionele kerndoelen (definitief concept), november 2024
Kerndoel 3	Kerndoel 3

Versie maart 2024 bevatte functioneel kerndoel 3 *begrijpend luisteren, lezen en/of kijken*. In de nieuwe versie is de titel veranderd naar luisteren en/of lezen met begrip. Ook de doelzin is veranderd, namelijk voor de so zml/mb en vso uitstroomprofiel dagbesteding van ervaringsdoel 'verkent' naar beheersingsdoel 'toont basaal begrip'. Er is gekozen voor deze wijziging, omdat alle bullets eronder bij 'Het gaat hierbij om' beheersingselementen bevatten. Inhoudelijk zijn er verder geen wijzigingen doorgevoerd.

Onderscheid gesprekken voeren

Functionele kerndoelen (concept), maart 2024	Functionele kerndoelen (definitief concept), november 2024
kerndoelen 8 en 9	Kerndoelen 7 en 8

Het onderscheid tussen functionele kerndoelen (concept) 8 en 9 in versie maart 2024 was niet duidelijk genoeg. De verschillen tussen deze twee kerndoelen zijn in de nieuwe versie duidelijker uitgewerkt in de definitieve functionele kerndoelen (concept) 7 en 8. In de nieuwe versie leren leerlingen in kerndoel 7 gesprekken te voeren met een vast gespreksformat, in lijn met de definitieve functionele kerndoelen (concept) 3 en 4 uit versie oktober 2024. In conceptkerndoel 8 staat kennisopbouw via gesprekken centraal.

Reflecteren op de taalactiviteiten

Functionele kerndoelen (concept), maart 2024	Functionele kerndoelen (definitief concept), november 2024
kerndoel 7	kerndoel 9

Functioneel kerndoel (concept) 7 was in versie maart 2024 te abstract geformuleerd, waardoor de bedoeling niet duidelijk was. Het kerndoel is tekstueel aangepast en heeft een nieuwe plek gekregen binnen het domein communicatie. Reflecteren op taalactiviteiten doe je namelijk ook na het voeren van een gesprek. De doelzin is in de nieuwe versie hetzelfde gebleven, maar de bullets eronder ('Het gaat hierbij om') zijn vereenvoudigd. Dit is gedaan naar aanleiding van de feedback die we hebben gekregen uit de fase van beproeven, waar werd aangegeven dat dit doel niet haalbaar is.

Taalbeschouwing, spelling en grammatica

Functionele kerndoelen (concept), maart 2024	Functionele kerndoelen (definitief concept), november 2024
Kerndoel 10 en 11	Kerndoel 10 en 11

Uit de fase van beproeven kwam veel verwarring op deze twee kerndoelen; de formulering bood onvoldoende houvast en men vroeg zich af of deze kerndoelen wel geschikt zijn voor de leerlingen in het so zml/mb en vso uitstroomprofiel dagbesteding. De inhoud van deze twee functionele kerndoelen is overeind gebleven, maar de uitwerking is concreter. Zowel de toelichting ('Het gaat hierbij om') als de illustratie ('Te denken valt aan') biedt in versie oktober 2024 meer houvast.

Begrippenlijst

Een aantal gehanteerde begrippen in versie maart 2024 werd onduidelijk gevonden. Deze begrippen zijn in versie oktober 2024 opgenomen in de begrippenlijst. Het gaat om de begrippen: aanpak, authentieke teksten, basale interpunctie, begripsverhogende strategieën, beschouwen, betekenisvolle bronnen of contexten, communicatiemiddel, doelgerichte communicatie, frequente woorden, meertalig repertoire, schriftconventies, taalbewustzijn, en talige identiteit.

3. Samenstelling expertgroep (v)so Nederlands

De expertgroep (v)so bestaat uit leraren, (vak)experts en SLO-curriculumexperts.

Leraren en (vak)experts

De leraren en (vak)experts werken dagelijks in de onderwijspraktijk. Zij leveren in de expertgroep (v)so een actieve bijdrage vanuit hun expertise en ervaring met een specifieke doelgroep (cluster 1,2,3,4/uitstroomprofielen dagbesteding en arbeidsmarkt) en het leergebied. Zo zorgen we dat functionele kerndoelen voor leraren bruikbare doelen worden.

Marijke Louw	Koningin Emmaschool/De Lelie, Nijkerk
Sabine de Vet-Jansen	HUB Noord Brabant, Oss
Nicole van der Meer	VSO Heuvelrugcollege/De Dijkhof, Driebergen
Evelyn Brunsveld	De Onderwijsspecialisten, Zutphen
Amanda Schoenmaker	SOVSO de Meidoornschool, Stadskanaal
Elke Mulder	Inspecteur S. de Vriesschool, Den Haag
Marije van Bloemendaal Bos	Kentalis

SLO-curriculumexperts

De SLO-curriculumexperts hebben curriculaire expertise, doelgroepenexpertise en vakinhoudelijke expertise en zijn verantwoordelijk voor het schrijven van de functionele kerndoelen (definitief concept).

Stephanie Kastelein – curriculumontwikkelaar gespecialiseerd onderwijs
Eveline Otter – curriculumontwikkelaar gespecialiseerd onderwijs
José Lodeweges – curriculumontwikkelaar po en thema-expert leermiddelen
Jantien Dhont – curriculumontwikkelaar Nederlands po

Als landelijk expertisecentrum richt SLO zich op de ontwikkeling van het curriculum in het primair, speciaal en voortgezet onderwijs in Nederland. We werken met het onderwijsveld aan de doelen, kaders en instrumenten waarmee scholen hun opdracht vanuit een eigen visie kunnen vervullen.

We brengen praktijk, beleid, maatschappelijke ontwikkelingen en onderzoek samen en stellen onze expertise beschikbaar aan onderwijs en overheid, bijvoorbeeld in de vorm van leerplannen, tools, voorbeeldlesmaterialen, conferenties en rapporten.

Bezoekadres
Stationsplein 1
3818 LE Amersfoort

Postadres
Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40
E info@slo.nl
W www.slo.nl

 [company/slo](https://www.linkedin.com/company/slo)
 [SLO_nl](https://twitter.com/SLO_nl)